RAFAEL TASIS

ABANS D'AHIR

Novel·la

Original

TAS_208

R A F A E L T A S I S

A B A N S D ' A H I R

Novel.la.

1 9 5 3-1954.

A la memòria del meu pare,
que fou un home sencer i honest,
i que va viure algun dels episodis
d'aquesta història imaginada.

R. T.

I

Matinada de diumenge.-Records d'un ball de disfresses.-Una ~~lletra~~ Carta d'Amèrica.-Problemes familiars.-El frac i un cosí ric.- De com passar una tarda dominical.

El clarí de la diana va despertar-lo. La caserna del Bonsuccés estava tan a prop, que molts matins, a l'hora de llevar-se els soldats, aquell espinguet metàl·lic foradava la boira espessa del seu son. Aquell dia, la voluptat de saber que encara podria abaltir-se una bona estona més, no anava barrejada amb l'angúnia de la feina que, tard o d'hora, l'esperava. Podia fer una matinada completa: amb que es llevés a les dotze, n'hi havia ben bé prou. La nit abans havia estat agitada. El ball de disfresses s'acabava a les petites i, en la foscor de la seva habitació, podia endevinar, escampats d'ací d'allà, damunt de les cadires, la calaixera i el rentamans, com a víctimes en camp de batalla, el copalta, el frac manllevat al seu cunyat, les sabates de xarol, la corbata blanca i la camisa de pitrera emmidonada.

Diumenge. Podia dormir tranquil.lament. Les remors de la casa - plors de criatura, trafiquejar del servei, passes de gent gran, converses i renyines - encara eren molt escasses. Pel carrer no passaven gaires carros d'aquells de verdures que, no sabia perquè, prenien cada matí aquella via per a anar al mercat. Adhuc la caserna, després del toc de clarí, semblava haver-se tornat a enfonsar en una calma silenciosa de diumenge hivernenc. Dolça calma d'aquells matins, tendra delícia de la son, que es satisfà sense presses, tebior dels llençols, sota el gruix de flassades i edredons! Entre filagarses de somni, Sebastià entreveia, entendrit, aquells altres diumenges de la seva adolescència, quan, igual que cada dia - més de matí, perquè abans havia d'anar a missa a Betlem amb la seva mare - es llevava per poder estar a les vuit puntualment, al "Siglo". Només hi havia un matí a l'any que trenqués aquell ritme: el Divendres Sant, que la mitja festa ocupava la primera

meitat del dia - fins a les dotze en punt, que reprenia el tràfec rodat a Barcelona i s'obrien totes les botigues.

Els records del ball, tan recents, vingueren a barrejar-se amb les sensacions actuals. Va mig abaltir-se de nou, tot pensant en aquella Colombina revinguda, de grossos botons grocs damunt el setí blanc, amb aquell ample escot (resplendent) damunt empolvorades turgències, que mostrava unes cames prou ben fetes sota la faldilla curta i ampla i reia descaradament, amb un sacseig de tota la carn, a cada galanteria una mica gosada que ell li deia, tot ballant, a cau d'orella. La cara, mig amagada per la mascareta amb barballeres de blonda negra, es confonia en el seu somni amb la de Florinda, i prenia, quan al capdavall (la ballarina) es llevava l'antifaç, aquella blancor mat de camèlia, la llangorosa caiguda dels seus ulls i el dibuix excitant dels llavis. Estaven ara al "colgadizo" de casa de Florinda, sota el ràfec que els resguardava de la claror gèlida de la lluna. Lluny, passades les palmeres, en un bohío amagat, una orquestra de negres marcava d'una manera obsessionant un danzón de moda. Les percussions nervioses dels instruments primitius, el soroll d'ossets del güiro, les veus cantusseres dels músics que repetien fins a l'obsessió els mots en nyànyigo, posaven un contrapunt sensual a llur conversa, inflamaven irresistiblement els sentits del minyó, feien respirar amb panteix la noia. Ai, Florinda! com no t'havies deixat endur, aquella nit, per l'onada de desig que bategava sota la lluna plena, en aquell poblet voltat per la manigua! Però Florinda reia, fugia de les seves mans àvides, duia la mascareta amb sarrell de blondes, corria cap al guardarrobes... No, era Colombina, la que el desfugia (i desaparegué tot d'una del festeig). Pere li deia que no s'hi encaparrés. Era aleshores, a la una de la nit, quan començava d'estar realment bé el ball. Tirant-se un xic cap enrera el copalta, donant-se un cop de dits a la gardènia que duia al trau del frac, Pere (Fius) escometia un parell de màscares - una odalisca i una Aida - que no es feien pregar (geno) per a anar al bufet a beure una copa de xampany. Però Florinda tornava a sortir d'una llotja guarnida amb canyes verdes i amb flors de flamboyant. "Sebastián!-li cridava, amb una veu molt fina, i l'orquestra del Liceu es posava a tocar, amb la música d'Hansel und Gretel, (una) rumba nyànyiga. Sebastià

es llançava, prement la cintura de Florinda amb el braç dret, en mig dels balladors, que aviat feien rotllo, admirant la precisió dels moviments de la parella. Només les espatlles ondulaven sota el ritme sacsejat, mentre peus i cames, gairebé immòbils, trenaven un minucióS simulacre de passió i desig. Les màscares del voltant, el cercle d'espectadors, les siluetes negres i blanques dels homes desapareixien, es transformaven en la massa panteixant d'un ball de negres, amb la seva olor repulsiva i el sorollet obsessionant del güiro. Però Florinda havia desaparegut, s'havia esmunyit dels seus braços, que ara estrenyien les formes revingudes de la Colombina...

- Sebastià! Són les dotze! No has de llevar-te, avui?

Era la seva mare. Havia entrat a la cambra, obria els porticons del balcó, s'ajupia arreplegant peces de roba i les deixava damunt les cadires amb un aire reprovador.

- Quin desordre! I quines hores de retirar!

Va reunir les forces de contestar per a excusar-se:

- Ja veurà, anava amb en Pere i no va voler que el deixés...

- Sí, en Pere! Bona excusa té el malalt... I aquest frac, no l'has de tornar a en Jaume? Vinga, lleva't, home!

Pel corredor se sentia córrer una criatura.

- Ja em llevo, no s'amoïni.

I anà per desacotxar-se, segur que així la seva mare el deixaria. Abans que ella tanqués la porta va dir-li:

- Digui a la Queta que em ~~dugui~~ porti aigua calenta, vol?

Mentre s'ensabonava, fent pujar la bromera metòdicament a les galtes i a la barba, donava mirades al sobrescrit que la Queta li havia dut, amunt amb el pot d'aigua calenta d'afaitar-se. Havia arribat ahir, n'estava segur, però la seva mare devia haver retingut la carta per a sospesar-la, mirar-la a contraclaror, examinar-ne meticulosament la lletra i el segells. Qui sap si l'havia oberta i tot. Deixà la bronja per a assegurar-se'n. Feia de mal dir. Potser si ho preguntava a la Queta, que no sabenia un no per a ell, en treuria l'aigua clara. I si la seva mare l'havia llegida, què?

Va acabar d'afaitar-se ~~meticulosament~~ amb tota cura, donà un cop de molls a les

puntes del bigoti, es pentinà amb la clenxa al costat i la mica de tupè que li formava el remolí dels cabells, cap a la templa esquerra, i va nuar-se la corbata amb una especial atenció. Al capdavall, avui era diumenge.

Anà per a obrir la carta de Cuba, i es repensà. Valia més llegir-la amb tota tranquil.litat, al cafè. Tot posant-se l'americana de les festes, va sortir al passadís. Pel celobert entrava un raig de sol i dos dels seus nebodets, amb els davantals ratllats blancs i blaus del col.legi, jugaven, asseguts a terra, a un joc molt complicat ~~de~~ a base de soldats de plom. escapçats i coixos Van saludar-lo sense moure's.

- Bon dia, oncle.

- Bon dia. Què feu, aquí a terra?

- Juguem a guerres. No ens ha portat res, avui? - era el grandet, que es deia Antoni com el seu pare i li deien Tonet, que contestava.

- No, fills meus, no us he dut res.

Al fons del pis, on hi havien les cambres d'Antoni i Isabel i de llurs ~~criaturas~~ fills, se sentia el plor d'una criatura de bolquers. La Queta feinejava a la cuina. La senyora Antònia, la mare de Sebastià, devia estar a la seva habitació - la més bona de la casa - repassant roba o, posat que avui era diumenge, llegint amb tot detall el Brusi i el Full Dominical de la parròquia.

- La tieta se n'ha anat a passejar al Parc. Se n'ha endut la Clotildeta,- explicà Tonet.

- A nosaltres no ens ha volgut. Es clar, com que és la seva padrina, només se l'estima a ella,- precisà el seu germà.

Era una acusació indirecta al seu oncle, que al capdavall li era ~~el seu~~ padrí, i que per això mateix tenia certes obligacions envers el fillol. Però Sebastià no es donà per entès.

- Bé, seguiu jugant, però no feu gaire xivarri. ~~que~~ Sinó, l'àvia us renyarà.- I afegí, mentre se n'anava cap a la cuina.- Demà us duré una sorpresa.

- Que sigui d'aquelles que hi han anissos a dintre!- exigí el fillol.

A la cuina, la Queta pelava patates, asseguda a una cadira mitjana. Era una dona de mitja edat - quaranta o quaranta-cinc anys - però Sebas-

tià, que la recordava de deu anys enrera, abans de marxar cap a Amèrica, no la veia ara més vella ni la recordava abans més jove. Era eixuta, d'ulls menuts i negres, amb els cabells molt tibants, recollits en una ampla rodella, vestida sempre amb faldilles i gipons que es comprava a les parades de la Boqueria, esborradissa i eficaç. Només ella hauria pogut mantenir-se tants anys a la casa, entre l'autoritat omnipresent de la mare de Sebastià - la senyora - i la gemegosa ineficàcia de la muller d'Antoni. Tenia una especial feblesa per Sebastià, i ell se n'aprofitava.

- A veure, Queta, què hi ha per a esmorzar?

- Ara vols esmorzar, sant cristià? Si aviat serà hora de dinar!

- No t'amoïnis per això. Dino fora de casa. Bé hi deu haver alguna queixalada per aquests prestatges.

Mentre ella s'atrafegava tallant una llesca de pa i un tall de pernil, Sebastià volgué afalagar-la:

- Què fa la Toia?

- La Toia? Que no la vas veure diumenge passat? Té raó que eres fora! Està feta tota una senyora! Va mudada, que no la coneixeries!

Era la gran satisfacció de la seva vida, el seu triomf més assenyalat. En morir la seva mare, en aquell poblet arreconat de Lleida, la germana petita havia vingut a Barcelona. La Queta l'havia acomboiat, l'havia aconsellat, l'havia guiat amb mà segura i afectuosa. Tot el que tenia d'eixuta ella, la Toia ho tenia de gemada i esponerosa. Era molt més jove que la seva germana, però ara ja devia tenir trenta anys. Adhuc així, havia aconseguit d'engrescar un vidu encara de bon veure, ~~que tenia una~~ amo d'una taverna a la Plaça del Bonsuccès i d'una torra a Vallcarca. I s'hi havia casat, entre l'escandalitzada enveja de totes les serventes del veïnat i de més d'una fadrina menestrala que no hauria pas menyspreat la mà del senyor Dalmau, el taverner.

- Que no ho saps? S'ha venut la taverna, el seu ~~marit~~ senyor, i ara vol comprar tot de camps al voltant de la seva torra. Un dia, si vols, hi anirem. Estarà més contenta, la Toia, de veure't!

Sebastià s'acabava l'esmorzar.

- Escolta, Queta, el dia que hi vagis, m'ho dius, que miraré de venir-hi, només per veure la Toia. ~~Es un pom de flors la teva germana!~~ I

ira: hauries de fer-me un favor: ¿oi que quan ~~tinguis que~~ hagis de sortir un moment, aniràs a dur el frac a casa la meva germana? Li vaig prometre a en Jaume que li tornaria avui mateix, i no vull que m'ho tiri en cara. I, és clar, si haig de carregar-me jo amb el paquet...

- Fuig, home, on has d'anar, tu, carregat! A veure si quan vagi al torn podré arribar-m'hi amb una escapada... No t'hi has fet pas cap taca?

- No, em sembla que no. Mira-ho, però.

- ¿Què, ja et vas divertir força, ahir, al ball? ¿Vas fer gaires conquistes?

Com ~~totes les~~ tantes dones que ja es resignen a no viure les aventures amoroses, la Queta tenia un punt de mòrbida curiositat, ~~que~~ llindant de vegades ~~llin-~~ ~~ava en~~ amb l'arcavoteria, per les aventures dels altres.

- ~~Varem~~ Et va fer el que es va poder. ¿I a casa, què hi ha, aquest matí? No hi ha hagut cap baralla?

- No, per ara, no. La senyoreta s'està a la seva habitació, amb la menuda i el Carlets. La senyora deu llegir el seu diari. El teu germà se n'ha anat fa estona a la impremta, ha dit. Ah! I la Clotilde, després de tornar de missa amb la senyora, ha sortit amb la nena per anar a veure les bèsties. La senyora ha rondinat, és clar...

-Bé, ja que regna la pau a casa, me'n vaig a escampar la boira. Pensa en el frac d'en Jaume. Ja t'he dit que avui hi vaig a dinar. ~~a casa d'ells~~.

Al passadís, els dos menuts s'havien embrancat en una discussió sorollosa. La porta de la cambra de la senyora Antònia s'obrí i l'àvia va sortir-ne, imatge severa de la justícia. Sense ganes de presenciar l'escena, que probablement ocasionaria la intervenció de la seva cunyada Isabel, Sebastià va acostar-se a besar la seva mare:

- Me'n vaig, mamà. Ja sap que avui dino a casa de la Carme.

- Està bé. Digue'ls-hi que jo hi aniré demà. Vindràs a sopar, avui?

Sebastià féu un gest que no comprometia a res, i s'esquitllà. mentre la vídua ~~Bernat~~ Bernat s'embrancava en un interrogatori minuciós dels seus béts, del qual havia de sortir, indefectiblement, el càstig dels dos contrincants. Ja s'obria la porta de l'habitació d'Isabel, que acabava d'aletar la menuda. Fent un gest amb la mà a la seva cunyada, Sebastià agarà l'abric i el capell i s'esmunyí cap a la porta. Baixant els graons anà

enfilant les mànegues, cordant-se els botons del sobretot. Era una peça excel.lent, ben tallada, de drap de Sabadell, que li havia costat pocs diners, gràcies a aquell cosí empleat de fàbrica. El barret fort, amb la seva forma i el seu color de bolet, completava la silueta dominical. S'havia oblidat del bastó - aquella malaca comprada a l'Havana, amb el mànec de crossa i l'anella de plaqué. Però no volgué tornar enrera. La polèmica familiar estaria ara al seu ple i preferia no haver d'intervenir-hi, no haver de fer d'àrbitre que descontentaria, forçosament, tots els litigants.

Al replà del principal va trobar, arrenglerats esperant els pares, els cinc fills del Doctor Felicià Duran i Gras. Va saludar-los amb vaguetat, sense deturar-se. Els seus vint-i-sis anys el situaven en un pla molt superior a tots aquells minyons, estudiants de tota mena de carreres, que sabien fer aldarulls tan considerables quan llur pare no era a casa. Uns quants trams més de graons, passant per davant de la porteria, d'on sortia com sempre una olor gens desagradable de sofregit, i va trobar-se al carrer.

Quan desembocà a la plaça del Bonsuccés, dominada per les entrades i sortides de la caserna, dubtà un moment en sortir cap a la Rambla però un escrúpul le'n retingué. El carrer de Ramalleres s'obria, estret congost entre altes parets, i va emprendre'l. Passà pel davant de la façana closa i hostil de la casa de Maternitat i ullà, com sempre, aquell torn on les mares vergonyants o miserioses abandonaven llurs fills. Tot de records de melodrames i novel.les de fulletó van tornar-li al pensament. El vestíbul de l'asil estava buit. Però el dia s'adeia a les escenes d'abandó. El cel era rúfol, amb una capa grisa que no venia a enterbolir el fum de cap xemeneia. ¿Qui sap si nevaria? Feia molts anys - ben bé dotze - que no havia vist neu a Barcelona. Era bastant abans que se n'anés cap a Cuba i ell s'estava d'aprenent al Siglo. Al migdia s'havia pogut escapolir de casa més aviat i havia anat a l'Esplanada a tirar-se boles de neu amb els seus companys de secció. Havien arribat tard a l'establiment, i el mateix Don Dionisio els havia fet, en aquell castellà untuós que parlava, un sermonet sobre les excel·lències de la puntualitat. Al cap del mes, havien estat dos rals de re-

ducció del sou per a tots, com a justa penyora a la frivolitat. Les boles de neu d'aquell llunyà migdia el portaren a les boles de neu, fràgils projectils farcits de paperets, que la nit passada havien fet llur aparició al ball de disfresses del Liceu. Rememorà els incidents de la vetllada: la Colombina aquella, que s'havia fet fonedissa a ~~xixjxxxixxx~~ la mitja part - i això volia dir que era, o es considerava, una dona decent - i que estava segur de conèixer d'alguna banda; les dues conquistes de Pere Fius, el seu cosí: l'odalisca i l'Aida, que evidentment no eren ni es consideraven senyores decents, i que havien plantejat, a darrera hora, llurs exigències en termes que només Pere hauria pogut ~~satisfer~~ acceptar. Coneixent el seu cosí com Sebastià el coneixia, estava segur que, si no hagués anat amb ell, s'hauria avingut a la transacció eròtico-comercial (la terminologia se li havia enganxat dels diaris cubans, destres en metàfores), però que, en aquell cas, li hauria ~~estat impossible~~ hagut d'admetre que les seves aventures no eren sempre fruit exclusiu de les seves dots de seductor - dots físiques i espirituals, que prou posava en relleu en les seves galants converses amb les dues mascaretes. La cosa, doncs, s'havia acabat d'una manera bastant reposada, després d'un sopar fred amanit amb xampany de la Vídua (anant amb en Pere, gran coneixedor de vins i costums francesos, aquest detall era inevitable) i d'uns quants valsos i polques més o menys esbojarrats. L'Aida que li havia tocat a Sebastià d'acomboiar, i que havia acabat per treure's la careta, era una xicota de boca encesa i ulls lànguids, bastant ben feta i que s'abandonava d'una manera prometedora als braços del seu ballador. Ella i la seva companya eren segones tiples al Granvia a l'Arnau. I, malgrat la claredat amb què havien precisat les condicions per a una prolongació més íntima de la vetllada - i potser perquè tant Pere com ell les havien rebutjades amb virtuosos escarafalls - Sebastià tenia la sensació que no li hauria costat gaire de fer cedir, incondicionalment, la seva parella. Però aleshores hauria estat ell qui hauria fet quedar malament el seu cosí. Preferí renunciar a ~~abandonar~~ tota especulació sobre aquelles possibilitats i abandonar-se, llangorosament, als terbolins que creava, en un frenesí de violins i clarinets, aquell vals de Lehar.

Havia sortit al carrer dels Tallers i enfilava, mig d'esma, com

cada dia, el carrer de Jovellanos. A mitja pujada, darrera una botiga esquifida on rebien els clients i que tenia en unes prestatgeries uns quants paquets de paper i sobres, quatre llibretes, llapis i gomes per a la mainada del barri, hi havia la impremta del seu germà. El rètol ja ho proclamava :

IMPREMTA LA COMERCIAL DE ANTONIO BERNAT.

Sebastià empenyé la vidriera de la botiga, passant per sota la porta de ferro mig baixada. Sonà una campaneta i, abans que sortís ningú, el visitant digué:

- Sóc jo, en Sebastià.

De les profunditats del taller arribà la veu del seu germà Antoni:

- Passa, passa. Ja has pogut llevar-te?

Sebastià obrí la segona porta vidriera, que donava a l'exigu despatxet on es feien les factures i els pressupostos, i una altra, de fustes, que s'obria al taller. Antoni era al fons, tallant a la guillotina. Al taulell del seu darrera s'amuntegaven les raimes de paper, tallades a la mida dels impresos que l'endemà havien de tirar-se. El taller era un budell llarg i estret, il.luminat per un parell de claraboies que donaven als celoberts de la casa. Primer de tot es trobaven les caixes, arrenglerades a banda i banda de les parets, amb uns pàmpols de gas al damunt dels pupitres. Venia després el marbre, l'ampla taula folrada de zenc on s'arrenglerave n dos motllos que havien d'entrar en màquina, amb els prestatges de les imposicions i els tascons de metall i fusta. Després hi havia les màquines: la moderna Marinoni, que podia imprimir més de mil fulls per hora; les dues minerves de doble foli; la bòston per a les targes i els sobres. Per damunt de les màquines corria el joc dels embarrats i les politxes del motor. Sebastià sabia l'orgull que sentia el seu germà per aquell taller, muntat amb tots els avanços de la mecànica, i sabia també les angúnies que representava per a Antoni haver de maldar per a arreplegar, cada mes, els diners necessaris per a pagar les lletres que encara es devien a la casa de les màquines.

- Vols que t'ajudi?

- No, que ja acabo. He vingut a tallar el paper per als prospectes de can Gassol. Si vols mirar-te les factures que hi ha pel dia quinze... Ja vinc de seguida. M'has d'explicar com va anar el ball del Liceu.

I Antoni tornà a fer rodar el volant de la guillotina i a capçar amb ans segures les raimes de paper setinat.

Sebastià s'instal·là al despatxet, i cercà en un calaix el plec de factures i es tragué l'abric i el capell, que penjà al penja-ros del seu darrera. Va recordar-se que duia a la butxaca de l'americana la carta d'Amèrica i la cercà, abans de seure a la taula, davant de la carpeta. Donà voltes al sobrescrit, abans d'obrir-lo. Els segells flamants de la República de Cuba van fascinar-lo. Recordà l'efecte que li va fer veure els primers, que venien a substituir l'efígie del reiet. Tant o més que la cerimònia solemne d'arriar la bandera espanyola i hissar la que havia estat interdita fins a la vigília - la de les tres amples franges blaves, amb el triangle vermell foradat per l'estrella solitària - aquell canviar els timbres de correu i la moneda li donaven la sensació real d'haver perdut la guerra. I, encara que ell l'havia feta una mica al marge, com a voluntari que no es movia del seu poble i es limitava a estar de guàrdia a les entrades contra una possible incursió dels "mambises", no hebades havia dut l'uniforme de "rayadillo", el capell d'ales amples amb el "barboquejo" de corretja, i havia empunyat un fusell de model antic, amb una impressionant baioneta. Potser ell havia fet poca cosa per a defensar la sobirania d'Espanya a l'illa antillana, però no havia fet res per a contribuir a que es perdés. El Govern li ho havia reconegut: així constava en el document que li adjudicava la Creu de Maria Cristina - la Creu de Maria-Sense-Paga, com en deien, faceciosament, els afavorits amb aquell tros de metall, que ningú no gosava d'exhibir.

Va obrir la carta. Va reconèixer la lletra perfilada, de col·legi de monges, de Florinda. Eren dos plecs, quatre, vuit pàgines de planys, de retrets, d'acusacions... Sebastià ho sabia prou, i era difícil de destriar la impressió que li produïen: una barreja de sentiment de culpa amb una satisfacció per tenir així lligada, malgrat la distància, aquella criolla d'ulls negres i pell mat, filla i néta de colliters de sucre. I encara, renovava la sensació que hauria tingut en sentir-li dir, ben a la vora seu, les paraules planyívoles que havia arrenglerat, amb un punt de literatura adquirida fora del convent, i que, en la seva veu calenta i apassionada, haurien pres una nova vibració.

Començà a llegir, una mica commogut i excitat a desgrat seu:

"Mi idolatrado Sebastián"

Sí, la carta era com ell s'esperava. Retrets perquè la darrera d'ell havia trigat vuit dies més que l'altra i només tenia quatre pàgines. "... Si sabessis amb quina febre l'espero, amb quina devoció la llegeixo, com la somio i la duc a sobre meu! Haig de dissimular a casa, perquè si em veiessin tot el dia llegint-la i rellegint-la, fins que me la sé de cor, es pensarien que m'he tornat folla. I potser sí que estic boja: boja pel teu amor, per la teva absència, perquè em sembla que les teves cartes no tenen l'escalf de les primeres, perquè no em dius res de quan tornaràs, perquè no em repeteixes prou que m'estimes, perquè no em dius com vas trobar el meu retrat, i això és molt més del que em caldria per a enfollir-me."

"...L'altra nit vaig passejar pel jardí de casa. I vaig recordar aquell vespre que tu hi eres, i les coses que em deies, i tantes altres coses!"

Sebastià somrigué. L'educació de Florinda li privava de dir les coses pel seu nom. "I tantes altres" volia dir els besos que s'havien fet, aquelles abraçades extenuants que abolien gairebé tots els ressorts del pudor de la criolla enamorada. ¿L'estimava, ell? En aquella època, sí, no en podia dubtar. Els seus vint-i-cinc anys s'incendiaven, en aquelles nits panteixoses de calor i d'espasme, al costat de Florinda, lligats pels seus braços blancs i suaus, sentint la seva veu gemegosa. Sí, devia ésser amor aquell bategar dels polsos, aquella excitació i aquell embadaliment alternats, aquell barboteig de frases sense sentit, de prometences i exigències sobtades... Però, ara, un any més tard, i amb tota la immensitat de la mar entre mig? L'enyorava, ben cert, però no pas a totes hores. ¿I què havia estat, fet i fet, aquell rampell sobtat, just en el moment que tothom creia que anava a emprendre els pares de Florinda per a fixar la data del matrimoni, d'anar-se'n a l'Havana i embarcar-se al primer vapor que sortia cap a Barcelona, sinó una mena d'evasió instintiva del mascle davant de la trampa que va a engolir-lo? Hi havia enyorament de la pàtria, de la mare, de la família, en el seu gest. Però potser hi havia, sobretot, aquesta repugnància inconfessada a deixar-se lligar pels braços perfumats de

Florinda, a convertir-se d'una manera definitiva en un home establert, casat i emmainadat en un país foraster, a renunciar a ésser el que era per a esdevenir un personatge diferent.

Antoni havia acabat la seva tasca i venia cap al despatxet, tot treient-se la brusa blava que s'havia posat damunt el vestit dels diumenges.

- Uf! Ja en tenia ben bé prou. Però així en Jaume podrà posar en màquina demà aquests cinquanta mil prospectes. Si tot va bé, podrem cobrar-los a fi de mes.

Sebastià va plegar la carta de Florinda i se la posà a la butxaca. Ja acabaria de llegir-la una altra estona. No li agradava de donar explicacions al seu germà - que era prou tafaner de mena per a interrogar-lo sobre tots els seus amors, passats, presents i futurs - ni a ningú. El capítol de Florinda pertanyia a la seva vida americana. I encara que la seva germana de Matanzas ja hauria fet alguna indicació, en les seves cartes, sobre el mig compromís de Sebastià Bernat amb una de les pubilles més riques del poble, es resistia enèrgicament a discutir la situació amb Antoni, amb Carme o amb la mare. Va treure un plec de papers d'un calaix.

-Mira, la llista de factures del dia quinze ja està feta. Pesseta enllà, pesseta enllà, n'has de pagar dues mil pessetes.

- Dues mil pessetes! Quatre cents duros! I d'on diastre els hem de treure? ¿Ja hi has comptat les lletres de la màquina i dels tipus?

- Tot hi està comptat. Si no hi ha prou diners, ajorna les factures. No els vindrà pas de quinze dies, als senyors magatzemistes de paper.

- No! Ni pensar-ho. No vull que ningú se'n torni sense cobrar de casa!

- ¿D'on treuràs els diners, doncs?

- No ho sé, encara. Ja ho pensaré.- I, sense transició, Antoni preguntà:- Què, com va anar, ahir, al Liceu? Vas divertir-te?

- Déu n'hi dó. Ja veuràs, anava mudat, i amb en Pere, que tot ho vol fer en gran. Sí, sí, va anar bé.

-I de conquistes, què? Quan jo em recordo dels temps que anava als balls del Liceu!

Els ulls li lluïen, i Sebastià no pogué estar-se de somriure, mirant-se la cara del seu germà. Era com un infant que pensa en unes joguines meravelloses que ha vist al darrera del vidre d'un aparador, i que no

gosa ~~passar~~ esperar que un dia pugui tenir-les.

- No, res de conquistes. Només vaig ballar amb una Colombina que no sé perquè em sembla que la conec d'~~aquí~~, i després vam dur a fer ressopó a un parell de vicetiples de l'Arnau. Bona xeixa, però fora del nostre abast.

-¿I, doncs, en Pere, per què es guarda els diners?

- Fill meu, ja saps que ell quan es fa una xicota sempre és per la seva bonica cara, no pas pels pistrincs.

- Que ho expliqui a un altre. I, escolta, tu que surts molt amb ell: com està de diners, ara, el nostre preciós cosí?

- Em sembla que bé, gràcies a Déu. Amb el ressopó, se'ls va gastar. I el negoci que té, es veu que li va bastant bé.

- ¿No et sembla que li podria donar un entretoc? Si li demanava, posem dos mil duros, al sis per cent, ¿es deixaria convèncer?

- No ho sé. Depèn de moltes coses. De qui li demanés i com.

- Si ho haig de fer jo, ja estic llest. D'ençà que li vaig bufar aquella xicota de l'Edén, que em té el dit a l'ull. ¿Per què no li ho dius tu? M'aniria molt bé.

S'havia aixecat i anava amunt i avall del despatx a la botiga.

- Haig de passar aquest any, només. Haig d'acabar de pagar tot això. Són vint mil duros! i m'hi vaig posar només amb sis mil pessetes meves i quatre mil que em va deixar la tia Florenceta. I ja has vist com ho he tirat endavant, com rutlla tot! No falta la feina, no dec diners a ningú....

Va ~~reprendre~~ reprendre's totseguit:

- Home, a ningú no, ja ho sé. Hi ha les set mil pessetes que encara es deuen de la Marinoni, i les cinc mil de la minerva petita, i els vint-i-cinc duros que es paguen cada mes dels tipus. I les quatre mil pessetes de la tia, i les deu mil que em vas deixar tu, i les tres mil d'en Jaume... ~~Però~~ Tot això no són deutes: això és el capital. I vosaltres sou una mica els meus socis...

- Però l'amo ets tu.

- I és clar que sóc jo, l'amo! Per això vaig maldar tants anys, i em vaig estar de tantes coses; per això la Isabel va dur-me la seva dot i

ram anar a viure amb la mamà; per això he treballat cada dia fins a les deu o les dotze, i els diumenges i els dies de festa... Sóc l'amo, sí, el rètol d'aquí fora ja ho diu, però també tinc tots els malsdecap i les angúnies, i si tothom cobra cada dissabte la setmanada i cada dia quinze es paguen les factures, és perquè jo m'haig d'espavilar, i haig d'empaitar els diners...

- I les mosses de la Bohèmia,- va interrompre suaument Sebastià.

El seu germà es tombà, indignat. Anava a replicar alguna cosa gruixuda, però tot d'una la seva cara es descongestionà i es posà a riure:

- Ai, Tinet, que n'ets de murri! ¿Que no en tenim tots, de flaques, en aquest món? ¿I que no tinc dret a distreure'm una mica, els diumenges a la tarda?

- Sí, home, sí, però si la Isabel ho sap, ja ho sentiràs a dir.

- No em diguis això. Jo a la Isabel me l'estimo més que res al món. I pels meus fills faria totseels sacrificis que calgués. Però...

En aquest "però" i en l'ample gest de les mans hi havia la justificació de totes les febleses humanes. I Antoni, amb la seva còrpora massissa i el seu rostre baronívol, que havia heretat la regularitat de faccions, una mica romana, de la seva mare, tenia un aire tan desarmador de bona fe, de sinceritat absoluta, que Sebastià no tingué més remei que riure, al seu torn.

- Està bé, home, ja m'ho crec. Però les dones...

- Ai, les dones! No me'n parlis...

Les apartava amb el mateix gest de les mans. Eren la muller, la mare, la germana, els lligams que l'havien junyit a aquella vida de treball continu, d'esclavatge per a fer-se lliure. Eren també les innombrables temptacions que sortien al pas d'un home ple de vitalitat, jove encara amb els seus trenta-cinc anys florits, que es sabia bell i seductor i que tenia un ~~sobrepuig~~ excreix de tendresa, d'afecte, d'amor sempre disponible.

- ¿Anem a fer cinquanta caramboles?

- Anem. Però no gaire estona. Vaig a dinar a casa la Carme.

- Home, mira de donar un entretoc a en Jaume, per això del dia quinze. No, potser serà millor que no li diguis res. No fa gaire em reclamava les seves tres mil pessetes. I això que a ell no li fan falta! Però no

t'oblidis, sobretot, de parlar amb en Pere!

Havia dinat bastant bé. La Carme, que també havia estat a Cuba, amb el seu marit, feia uns quants anys, i que en tenia un record molt poc agradable, comparava les seves impressions de Santiago amb les que Sebastià duia, més recents, d'una Havana esdevinguda capital de la novella República. Vivien a una casa modernista de la part baixa de l'Eixample, molt a la vora del Passeig de Gràcia, però que per a la germana de Sebastià, que no sabia viure sense consultar totes les coses amb la seva mare i la seva cunyada, [illegible] molt aïllada de tot el món civilitzat.

- No ho sé, veure tants solars amb cabres que hi pasturen, sembla que estiguis a la muntanya.

Per a ella, nascuda a un poble de marina i criada en plena Barcelona, als carrers més vetustos i més ombrívols de la ciutat vella - entre la Plaça de l'Angel i Santa Maria del Mar -, aquella estesa enorme que anava poblant-se ràpidament de cases, i que aviat s'ajuntaria amb les barriades més llunyanes - Gràcia, les Corts, Sants, Hostafrancs - era "la muntanya", el lloc inhòspit i desert on havien de viure els desgraciats que no podien veure constantment el mar o sentir-se agombolats per la intimitat de les velles pedres ciutadanes.

Jaume Trèmols, el seu marit, mentrestant menjava i només s'interrompia per a corregir, en to eixut, alguna exageració de la seva muller. Era un home esvelt, raçat, que duia una barba rossa i arrissada i que tenia una gran cura en la tria de les seves armilles de fantasia i en el llustre de les seves botines de xarol i canya de gamusa. Les nenes, Clotilde i Teresa, es miraven amb una certa estranyesa l'oncle vingut feia poc de Cuba, i feien arreplec d'impressions que després discutirien llargament quan estarien soles, en la inacabable tarda del diumenge. Després del cafè i la copa de rom, Jaume s'aixecà.

- Bé, Sebastià, em sap greu haver-te de deixar, però ja m'excusaràs. Un client...

Carme sospirà imperceptiblement. Agraïa, tanmateix, al seu marit, que s'hagués pres la molèstia de trobar una excusa per a deixar-la sola, com cada festa, ara que tenien el germà d'ella al davant. La professió

de borsista, que ell exercia, tenia una gran latitud d'horari, i en realitat era ben possible que fos un client important qui exigís, aquella tarda, que Jaume Trèmols ~~exercixxdeixés~~ abandonés la dona i les filles.

- No faltava més. Tu mateix, Jaume. Jo també me n'aniré aviat.

- ¿Que saps si la Mamà Antònia i la Isabel sortiran de casa? Les podria anar a veure.

- No crec que surtin. La mamà m'ha dit que demà vindria a dinar, com cada dilluns.

- No és fàcil que se n'oblidi - comentà àcidament el cunyat, abans de sortir del menjador. Féu un petó distret a la galta de la muller i al front de cada noia, que van intentar de protestar:

- ¿Tota la tarda, haurem d'anar a casa la Mamà Antònia? Quin avorriment! ¿No podríem anar a teatre?

Llur pare es sentia decantat a la benevolència.

- Podries dur-les al Palau de la Il.lusió, Carme...

- Sí, totes tres soles com tres baboies! No; anirem a casa la Mamà Antònia, i allà podran jugar amb els seus cosinets.

- Però si ells són petits i nosaltres grans! - protestà encara Clotilde, forta dels seus dotze anys.

Però el pare ja havia sortit, tot acariciant-se la barba rossa, i quan l'autoritat d'ell s'inhibia, la de la mare, tan insegura en aparència, esdevenia inflexible.

- Apa, nenes, aneu a fer una mica de labor ! - va ordenar ~~indicar~~ Carme.

- Avui és diumenge, mamà, i és pecat de treballar,- replicà Clotilde, satisfeta de trobar un argument indiscutible.

- Després ens n'hauríem de confessar, oi oncle? - refermà Teresa.

- No sé, no hi entenc gaire, jo. Quan era petit, bé treballava els diumenges, i no deien pas que fos pecat.

Les noies coneixien prou bé el catecisme - feia poc que havien fet la Primera Comunió - i s'escandalitzaren. Anaven a discutir aquest punt de vista, però la mare tallà en sec la conversa.

- Està bé, aneu-vos-en al despatx i repasseu les lliçons de demà. Estudiar no és treballar.

Se'n van anar totes moixes. Quan els dos germans es quedaren sols,

Carme es dirigí a Sebastià:

- Vols una altra copeta de rom?

I, mentre s'atrafegava a servir-lo, va preguntar:

- Digues la veritat ¿què en penses de la Clotilde?

- De la teva nena? Què vols que en pensi?

- No, de la nostra germana! ¿No trobes que està molt canviada, fa un quant temps?

Sebastià es mirà de cua d'ull el rellotge. Les tres. Tenia encara mitja hora per a dedicar als problemes familiars.

- Trobo que t'hauries de fer un frac. Avui dia, un home que vol viure com cal, a Barcelona, no pot passar-se sense.

- Oh! ja ho veuràs, per una nit que el necessiti, un cop a l'any, ja ne'l deixarà en Jaume.

- En Jaume! Ves que no te'l trobis darrera teu, vigilant si que no l'hi taquis! I pots estar segur que, si l'hi demanes gaires vegades, et dirà que no pot.

- Molt bé. En llogaré un, doncs.

En Pere Fius i Bernat, cosí germà de Sebastià, i fill únic i orfe del senyor Bonaventura Fius, colliter de malvasia, va fer una rialleta escandalitzada. S'havia llevat feia poc, en el seu pis de solter ric, en un entresol del carrer de Consell de Cent, i acabava de menjar, emmbolcallat en una bata de seda amb vistes negres - comprada damunt del catàleg del Louvre, de París, com no deixà de fer saber al seu cosí - el menjar lleuger que s'havia fet dur de can Rince - tampoc va estalviar el detall. Per la finestra veien passar, encodormit sota el cel de cotofluix gris, el trànsit desigual de la tarda de diumenge: minyones que anaven a petites colles, a la recerca dels sorges que les esperaven a la Plaça de Catalunya; famílies mudades, que païen encara el tortell solemne de pasta fullada comprat al dematí a can Massana; algun jovenet, ben cenyit en el seu sobretot, fent voltar inhàbilment un bastonet de bambú, una mica indecís sobre la utilització de les seves hores de llibertat i del mínim capital que hi podia destinar.

- Desengany a't, noi,- seguia Pere, mentre s'acabava el "soufflé"

que rematava el seu dinar, i abans d'encarar-se amb el cafè.- Si vols ésser algú, a Barcelona, has d'alternar. Has d'anar al Liceu, a l'Hipòdrom, a les funcions de gala. Has de poder visitar les famílies de més categoria. I, per això, has de vestir bé. Si no vesteixes bé, no pots anar enlloc. Tu ets jove - vint-i-sis anys, oi? - i fas bastant goig: ets de la família, no pot negar-se. Si vols fer un bon casament, i és el que més et convindria, no tens més remei, has d'alternar, t'has de fer amb la bona societat, amb la crème, m'entens?¿I com pots pretendre-ho, si no tens un bon guardarroba i, almenys, un frac ben tallat?

Sebastià es posà a riure.

- ¿I com ho saps que jo vull fer un bon casament? Potser només vull estar un quant temps a Barcelona i entornar-me'n a Matanzas.

- I ca, home! Jo també hi he estat, a Cuba. Per alguna cosa sóc un Bernat, per la banda de mare, i un sitgetà per tots dos cantons! Però a Cuba, si no hi vas als quinze anys per fer-hi fortuna, i si als vint-i-cinc no l'has feta ja, no val la pena d'anar-hi. Les Amèriques! Si són a Europa, les Amèriques! Per viure, allò que se'n diu viure, no hi ha com París, és clar: jo bé m'hi passo quatre mesos l'any. I si no pots a París, almenys a Barcelona, que és la millor imitació que n'existeix! Les Amèriques, al Passeig de Gràcia, noi, o al carrer Fernando! Trobes una noia rica i que faci goig, t'hi cases, i podràs triar tots els negocis que vulguis.

- Està bé. Ja m'hi pensaré.

Entre els seus mobles del piset de solter - tots ells, Sebastià ho endevinava, comprats segons els catàlegs del Louvre o del Printemps - Pere Fius quedava una figura frèvola, d'ulls blaus que es contradeien amb el nas un xic massa carnós, d'aletes sensuals. La seva escassa estatura, que Pere dissimulava amb sabates de doble sola i talons molt alts, era el turment del jove presumit, que podia triar entre tres dotzenes de cobbates i es feia venir les camises de Londres. Mentre es vestia, un cop acabat el dinar, que la minyona havia retirat amb un sospir de satisfacció - al capdavall podria anar-se'n! - el seu cosí pensava si seria un bon moment per a dur a terme l'ambaixada ~~del seu germà~~ que Antoni li havia encarregat.

- Tu sempre deus tenir líquid disponible per a un negoci que se't

presenti, ~~xxxxxx~~ suposo.

-I és clar! No me'n deixo escapar pas gaires, ja t'ho asseguro. Fa poc he intervingut en la vinguda de deu automòbils dels que fabrica el Marquès de Dion. Tots s'han ~~xxxxxxxxxx~~ venut com a bresques. I a cada un, mai diries quanthi he tingut?

- Què sé jo! Cent duros?

- Més, encara! Sis centes pessetes!

- Digues donos que te'ls guanyes molt descansats! - Sebastià descomptava, mentalment, la part de l'exageració. Les sis mil pessetes de guanys devien ésser, simplement, tres o quatre mil. Així i tot...

- Escolta, ¿què et sembla del negoci del meu germà?

- La impremta? Home, per anar fent la viu-viu... Tu hi tens diners no? I hi treballes. Bé deus saber si va bé o no...

- Sí, és clar. Va bé, hi ha molta feina, es va amortitzant ~~el capital d'instal.lació~~ la pesseta... Però és el que passa, sempre falten diners.

- Sense tresoreria no es va enlloc - dictaminà Pere Fius, tot fentse el nus de la corbata.- Per això jo sempre tinc líquid disponible.

- Precisament - Sebastià l'agafà pel mot - he pensat que podries deixar un petit capital a l'Antoni. Ell et pagaria religiosament els interessos, al sis per cent. I te'ls tornaria quan convinguéssiu.

- Home! Què et diré... - la proposta l'havia agafat de sorpresa.- ¿I necessita molt, l'Antoni?

- No és que necessiti res, però una aportació de capital fresc li permetria de respirar, de donar més amplitud al negoci: compraria una altra màquina...

- Sí, però ¿i les garanties? Si les màquines encara no estan totes pagades, ~~no pot pas hipotecar-les~~. ¿I quina garantia dóna aleshores al prèstec?

- Garanties? Home, som cosins, i tu coneixes millor que jo l'Antoni. Saps que es deixaria matar abans de no complir. Per vuit o deu mil pessetes que li deixessis...

- ¿Tantes en necessita?

- No, si ja t'he dit que no en necessitava. Sinó que se m'ha ocorregut que, si tenies ara líquid disponible, podia ésser per tu una bo-

na inversió...

- Bona inversió! No te'n desfacis! I vuit o deu mil pessetes, com tu dius, no es troben ~~tan fàcilment~~ així com així! Em farien anar malament...

- Home, qui diu vuit mil pessetes, en diu tres o quatre mil. En Jaume va deixar-n'hi tres mil, i ja es creu tenir qui-sap-los drets sobre el negoci...

- Ell Jaume n'hi va deixar només tres mil? - Va fer un càlcul mental ràpid. Això sempre impressionava els interlocutors.- Cinc mil pessetes, al set per cent, a tornar en quatre vegades, en dos anys! Es l'única cosa que podria fer.

- Bé, bé, ja en parlarem.- Sebastià no volgué insistir en la seva victòria. De moment, a l'Antoni ja en tindria prou. Cridaria, per mor de l'u per cent de més de l'interès, però com que els diners li feien falta, s'hi avindria.

En Pere Fius ja estava gairebé preparat per sortir.

- ¿I què fa la teva mare? L'haig de venir a veure! I la Clotilde? La darrera vegada que la vaig trobar, s'havia fet una xicota preciosa! Es ben bé de la família Bernat!

Era curiós que, després de Carme, Pere li sortís a parlar de la seva germana petita. Tan poc que s'hi havia fixat ell, en els ~~pocs~~ mesos ~~tampoc~~ que feia que tornava a viure-hi al costat!

Havien anat a la primera sessió d'un teatre de "gènero chico", on un trio de tiples amb pentinats monumentals i amples espitregament posaven tot d'insinuacions en uns cuplets sense gaire malícia. Després, fou Pere Fius qui suggerí que anessin a la Bohèmia. Hi havia ball de disfresses. De tarda, els homes podien anar-hi sense vestir. Hi entraren que ja eren les set. Els arcs voltaics del sostre, els llums de gas de l'ampla sala es veien mig enterbolits per la polseguera i els paperets i serpentines que penjaven de les llotges. Pere es dirigia cap a una que tenien abonada uns quants amics, concos com ell, que es deien - o es deixaven dir - la colla dels "Guapos". Hi havia ja tres homes i quatre xicotes, més o menys disfressades amb vestits de fantasia. S'abocaren a la barana per a contemplar la mar agitada de les parelles que seguien el compàs percutidor d'una pol-

ca. Davant d'ells passà un ballador que va cridar-los:

- Sebastià! Pere!

I amb un gest de propietari orgullós d'un bell cavall de curses assenyalà la seva parella: una xicota massissa, generosament descoberta en un vestit de Diana, i que s'arrepenjava, somrient, damunt del ballador.

- ¿Qui és aquest bon mosso? Me l'hauràs de presentar! - digué a Pere, amb el ~~seu~~ aquell to de pueril exigència que li feia fer tantes follies, la noia que tenia al costat, i que era model de pintor.

- És el meu germà. - es cregué obligat a explicar Sebastià, que seguia amb els ulls la silueta, xarbotant de vitalitat, d'Antoni.

- Sí, el seu germà - assentí Pere. I, com si seguís una conversa le feia un moment, va dir al seu cosí:

- Aquelles cinc mil no podré pas deixar-les-hi. Ara em recordo que les tinc compromeses.

- Cinc mil, compromeses? I amb qui, si pot saber-se, trapacerot! Ja saps que jo tinc el número u! - proclamà la model.

Quan va arribar a casa, ja tothom havia sopat. La mainada era al llit. L'habitació d'Isabel i Antoni estava tancada, però per sota la porta es veia la tènue claror d'una xinxeta. Clotilde també ~~devia~~ tenia llum: potser llegia. Quan passà pel davant de la porta de la seva mare, va sentir-li resar, com cada nit, la part de rosari que, quan ja tothom ~~xxxxxxxxx~~ s'havia acotxat, la vídua Bernat passava per l'ànima del seu difunt marit Antoni.

En treure's l'americana, Sebastià es recordà altra vegada de la carta de Florinda. Però tenia molta son i la deixà per a l'endemà.

=========

II

Com rutlla una impremta.- Antoni i els seus conflictes de tota mena.- Clients seriosos.- Segueix la carta d'Amèrica.- Visita de la vídua rica.- ~~Records a~~ Una nevada.

Mentre tombava per la plaça del Bonsuccés, va veure en Girona pobre, que venia de tancar la Rambla:

- Hola, Girona! No havíem quedat que vindries a treballar?

- A treballar, jo? A veure, qui ets tu, que no et conec?

- Sí, home, sí, que em coneixes. Sóc el germà de l'Antoni Bernat, l'impressor. Va dir-me que us havíeu entès, que vindries a picar lletra totes les tardes i que et donaria dos duros cada setmana.

- Picar lletra! ~~Sí,~~ Prou que ho volia ell, però, fet i fet, m'estimo més voltar-la.

- I els dos duros de cada dissabte, Girona?

- Que no s'amoïni, per això, el teu germà. Ja passaré a cobrar-ne un, i encara hi guanyarà, si tantes ganes té de donar-me'ls.

I en Girona pobre seguí pel carrer de Xuclà, a la rerecerca del seu jaç llegendari, que es partia amb un treballador que hi dormia de nits. Sebastià el veié allunyar-se, amb la seva silueta inconfundible. El recordava de quan ell era aprenent al Siglo : igual com ara, atrafegat "tancant la Rambla" abans d'anar-se'n a joc, quan els altres tornaven al treball. Com el monument de Colom, com la font de Canaletes i l'Arc de Triomf, com la Rambla de les Flors i el Paral.lel, ho havia trobat tot igual, coses i persones. ¿Era veritat que s'havia estat vuit anys a Cuba, que mentrestant hi havia hagut una guerra, on tanta gent havia mort, que Barcelona s'havia fet tan gran - ¿no parlaven ja de siscents mil habitants? - i que el món anava voltant, ple de novetats engrescadores i sorprenents?

Antoni no havia arribat encara a la impremta. A la porta s'esperaven els treballadors, formant un grup que discutia de política i de dones. Hi havia en Peret, el caixista, menut i nerviós, mastegant la punta d'una cigarreta; en Jaume, el maquinista, que era gras i valencià; els dos mitjos fadrins de les caixes; en Ramonet, minervista i

els aprenents que prenien el paper de la Marinoni i que, de vegades, marcaven i tot, sota la vigilància del maquinista. Sebastià obria la porta, i tots anaven entrant, sense presses, per a ~~col·locar-se~~ instal·lar-se a llur feina. Un dels aprenents agafava el càntir i se n'anava a Canaletes a buscar aigua. En l'absència de l'amo, el seu germà feia d'encarregat, i va anar indicant breument a cada treballador la feina que tenia preparada.

- Vós, Peret, hauríeu de posar-vos amb aquella revista. Convé fer-la sortir aviat.

- Ui, aviat! Costa poc de dir-ho. Però em penso que no hi haurà prou lletra. S'haurà de comprar una altra pòlissa.

- Només falta això! Està bé, ja ho direu al meu germà. I vós, Jaume, ja podeu imposar els motllos d'aquells prospectes de Can Gassol. Es aquesta pila de paper. Quan estigui a punt, ja donaré una repassada a les proves.

- Qui m'ajudarà? El Cisquet?

- Sí, és clar, el Cisquet.

- No el vull, el Cisquet. Es un cap de trons i només serveix per a destorbar. El tiratge és llarg i delicat. Jo no vull compromisos. Que m'ajudi el Marianet.

- Home, el Marianet havia de posar-se a la Boston per fer sobres.

- No sé què dir-hi.

El Marianet, mentrestant, ja estava pedalejant a la màquina més petita, imprimint unes targes que li feien il·lusió perquè deien

ADELINA LULU
Artista de varietés,

i justament ell havia aplaudit la tal artista, feia vuit dies, al "Soriano", i n'havia conservat un dolcíssim record.

En Ramonet tirava a la minerva, tot xiulant una cançó de moda, i desentenent-se clarament de totes les altres preocupacions del taller. Sebastià va resignar-se. Ja ho sabia: l'únic que els podia fer sirgar, combinar la feina, atribuir cada treballador a la tasca més convenient, era el seu germà. L'Antoni arribaria, faria quatre crits, renegaria una ~~xic~~ mica, mantindria cinc minuts de discussió amb en Peret, tres amb en Jau-

me i un amb en Ramonet, i tothom faria, de grat o remugant, el que l'amo voldria. Era curiós: en Peret i en Jaume el tutejaven, tenien damunt seu l'autoritat dels anys, potser s'havien trobat més d'un cop, en plena gatzara, a un ball de la Paloma, però respectaven l'autoritat d'Antoni, perquè era l'amo, i perquè, si s'esqueia, els apartava amb un gest sobirà del comodí o del banc de la Marinoni per a posar-se ell a compondre el motllo revés o a marcar aquell paper fi que es cargolava tant. Tant ell com els treballadors sabien perfectament que Antoni només tenia una pràctica molt limitada de l'ofici: que en Peret amb una sola mà picaria tres vegades més lletres en una hora que l'amo en el doble de temps i amb totes dues mans; que en Jaume sabia fer les imposicions i els "arreglos" amb una seguretat i una rapidesa que mai no aconseguiria Antoni. Tant-se-valia: ell era l'amo i els podia alliçonar, reptar, escandalitzar i acabar per oferir-los una "porra", si quedava content i amb ganes d'acontentar-los.

Sebastià optà, doncs, com sempre, per a retirar-se al despatxet. Havia entrat a la botiga un parell de marrecs, que volien una llibreta de deu cèntims.

- Què més?

- Mànec, ferret i ploma ,- cantussejà un dels nois.

Mentre els despatxava, pensava que potser aquell negoci podria eixamplar-se, convertir-se en un Basar luxós com els de la Plaça Reial o en una botiga estil americà, com n'havia vist a Nova York, en aquella breu escala que hi havia fet, venint de l'Havana. Moltes prestatgeries, amb llibres ratllats i llibretes de totes les menes, estoigs de paper i sobres blancs i de colors variats, llapis de moltes marques i llapideres de plata i or, de les que es duen subjectes amb una cadeneta, a l'altra banda del rellotge, articles per a dibuix i pintura... Potser fins i tot una secció de llibreria escolar. No estaven pas tan lluny de la Universitat. N'havia de parlar amb Antoni. Però ell només pensava en la impremta.

Va tornar a entrar al despatxet. En Jaume havia deixat a sobre la taula les proves del prospecte de can Gassó, junt amb els originals. El maquinista va advertir:

- No està encara fet l'arreglo, però he pensat que vostè ja ho podria corregir, mentre jo vaig fent...

- Sí, sí, deixeu-me-les. Ah! escolteu, Jaume.

- Què hi ha?

- ¿No trobeu que fa riure una mica que, tutejant com tutegeu el meu germà, que té deu anys més que jo, a mi em tracteu de vostè?

- Home! Ja l'hi diré... Es la confiança. Amb l'Antoni fa tants anys que ens coneixem!

- Bé, doncs amb mi, és com si em coneguéssiu de sempre, també. No en tinc pas la culpa, si m'he passat tot aquest temps a fora!

- Està bé, noi, ja procuraré de pensar-hi...

En Jaume se'n va anar ronsejant. Era republicà encès, antic federal que ara derivava cap al fusionisme. Partidari exaltat de l'amor lliure i dels enterraments laics, la seva fidelitat conjugal era modèl·lica, i havia de resistir amb heroisme les escomeses de tot de capellans més o menys parents de la muller.

- Ah! - va tornar enrera.- No me'n recordava de dir-li-ho.. de dir-t-ho, vaja. Potser vindrà el secretari del Círcol. Volen fer una revista amb tots els ets i uts, i jo vaig dir-li que aquí a casa érem uns trumfos, en això de les revistes. No, ja sé què vols dir-me: hi ha rals. Som pobres, però honrats, i per a la revista, els diners rajaran.

Va entornar-se'n, solemne, com una encarnació de l'honestedat republicana. Totjust havia reprès el seu lloc, al peu de la Marinoni, quan va entrar Antoni.

- Quina calamitat! Em pensava que no podria venir!

- Què passa?

- La nena, que està malalta. I el Tonet, que té angines. La Isabel no ha volgut que jo me n'anés sense que hagués vingut el senyor Felicià. Tantes dones, que hi ha, a casa, i tot ho haig de fer jo!

- I què ha dit, el metge?

- El que diuen sempre. Que si un empatx, que si un cop d'aire... Ves a saber, quan són tan petits... No saben mai ben bé què els fa mal: el cap, el ventre...

- Pobre Clotildeta!

- I després, ja se sap: que si la dona té un disgust, en pateix

la menuda, perquè la llet se'ls fa agra. Ja se n'aprofiten, ja! Noi, si m'has de creure a mi, no et casis!

Sebastià endevinava tota la restellera de retrets que li devien haver abocat/ Isabel, amb la seva veueta fatigada, plena de reticències tímides, i Mamà Antònia, sense embuts, però lligada malgrat tot per la seva feblesa pel noi gran, que es deia igual que el pare i era, almenys tothom ho assegurava, la mateixa estampa del difunt senyor Antoni Bernat.

- I aquí dintre, què fan?

- Tot rutlla, però val més que tu hi donis una mirada. Els agrada molt de trobar conflictes en tot.

- Conflictes! Només em falten aquests! Ara hi vaig.

Penjà l'abric i el capell i es precipità al taller. Sebastià es posà a repassar, lletra per lletra i donant de tant en tant mirades a l'original, el prospecte dels braguers patentats i modernissims - sense molles ni elàstics - que fabricava el senyor Gassó, bon client de la casa. Cinquanta mil! ¿Com podia ésser que hi hagués tanta gent trencada?

A dintre es sentia tempestejar Antoni. N'hi havia per tothom. En Peret, amb la punta de la cigarreta als llavis, contestava amb monosíl-labs les objeccions de l'amo, i s'aferrava cada cop més feblement a la necessitat de comprar més lletra. En Jaume s'acontentava amb l'ajut del Cisquet, sempre que Antoni li fes un discurs per posar-lo a rotllo. El Marianet feia anar a tota marxa la Boston, imprimint sobres. En Ramonet, que havia tingut la desgràcia que li caigués del motllo una ratlla de lletra, suportava filosòficament els crits de l'amo, que acabava per tallar més paper, mentre el minervista adobava l'esguerro, no sense rondinar entre dents:

- Fessin més bé els motllos, aquests caixistes! Es veu que justifiquen com el sastre dels gegants, que els hi pren les midès amb unes xurriaques!

Sense moure's del davant del seu comodí, en Peret replicava:

- El motllo estava justificat a punt! Tothom sabés l'ofici com els caixistes, no passarien certes coses!

Sebastià anava marcant lletres cap per avall, espais fora de lloc, una síl.laba repetida a cap de ratlla, tipus que no eren del mateix cos

Poca cosa, en realitat, Però suficient per a donar nou aliment a la polèmica tradicional entre caixistes i maquinistes. Tornava l'Antoni, un cop ~~tot~~ endegat, el taller.

- Ja estan repassades, aquestes proves?

- Sí. Aquí les tens.

Les duia en persona a en Jaume, per a aturar discussions, i tornava al despatxet. Va deixar-se caure, feixugament, en una cadira.

- Noi, estic mort! Quin dia, ahir!

- Sí, ja vaig veure que tenies molta feina! I de bon fer.

- No me'n parlis! No me la puc treure del damunt! Fins a la matinada l'he haguda de passejar!

- No et queixis, ~~que~~ força goig que fa.

- No em queixo pas del goig, ni de que estigui per mi. Però, fill meu, no es vol fer càrrec que un home casat té obligacions.

- I ella, que no en té?

- Ella? Sí, crec que té un senyor molt ric, que de tant en tant la va a veure. Ja li convé. Perquè amb mi, pots estar-ne ben segur: ni cinc

- Doncs no sé pas ~~veure~~ de què te les heus.

- Això és el mal! Que no li dono ni cinc, que tot és per amor a l'art! I que així que en aquestes coses s'hi barreja l'amor, ja estem llestos! Comencen les exigències, les reclamacions, les llàgrimes...

Va fer un gest amb les dues mans.

- I jo no les puc resistir, les llàgrimes de dona, ja ho saps! Sóc un sentimental! Quan la Rosita em posa els ulls en blanc i em diu que per mi ho deixaria tot, fins arribo a creure-me-la!

- Total, que a casa hi ha hagut drama!

- Drama? Si no arriba a passar això de la nena, encara hi seríem a hores d'ara. I el pitjor és que la Mamà s'hi fica, i això encara dóna més corda a la Isabel. Pobre Isabel! Tant que me l'estimo, i de vegades ella no s'ho deu creure!

- Ahir potser hi hauries guanyat, de no trobar-te amb la teva Rosita. Perquè sense adonar-te'n vas fer-te malbé el negoci.

- Quin negoci?

- El nostre preciós cosí, que ja m'havia dit que et deixaria cinc

mil pessetes, al set per cent, i que es va repensar quan et va veure, fet un triomfador, a la Bohèmia.

- Només per això? Es un envejós!

- Potser sí. Però ell no deu imaginar-se que aquella bona mossa... i les altres, estiguin pels teus ossets, sense que hi intervingui el vil metall, que diuen els poetes.

- Es clar; ~~com que~~ a ell, si no és amb la cartera a la mà, no el vol cap dona! ~~Que et penses~~ Prou que ~~no~~ ho sé! ~~I~~ T'ho ~~dic~~ repetiré: és un envejós i un burxa. Es capaç de venir a casa a inflar de vent el cap de la Mamà. O de la Isabel! I això sí que no l'hi perdonaria! No vull que ningú vingui a donar disgustos a la meva dona!

- Ja ets prou tu, per a això, oi?

- Sebastià, t'has tornat ~~fet~~ un cínic! Respecta una mica els sentiments del teu germà!

- Sí, home! Els respectaré. I, parlant d'una altra cosa: ¿ja penses en el dia quinze?

- I tant, si hi penso! Potser no t'ho creuràs, però en tot ahir no m'ho vaig poder treure del cap.

- ¿I si anessis a veure el senyor Farrús? Potser et donaria alguna cosa a compte/ ~~compta~~/de la/ revista. Pots anar a ensenyar-li unes quantes proves. En Peret ja ho deu tenir una mica avançat. Li dius que has de comprar més tipus, que els gravadors et demanen diners. Li promets que tot estarà llest aquesta setmana. Ell et fa cas, a tu.

- Més te'n faria, a tu. ¿No veus que té una filla per casar, el senyor Farrús?

~~- Molt bé, ja hi aniré, si vols.~~

Sonava el timbre de la botiga, i Sebastià tregué el cap. Havia entrat un senyor d'uns cinquanta anys, que duia un paquet sota el braç. Anava ben vestit, amb un capell de mitja copa i un abric folgat sota el qual es veia un jaqué de color d'ala de mosca.

- El senyor Bernat, hi és?

Antoni havia sortit i saludava efusivament el nouvingut.

- Caram, senyor Rialp! Perdoni, vull dir doctor Rialp. Feliç~~esmi~~ els ulls que el poden veure. ¿No coneix el meu germà, doctor? Es el que ha vingut de

Cuba fa un any, ¿ja n´hi vaig parlar, oi? Sebastià, aquest senyor és d´il.lustre doctor Rialp i Llana, el més destacat dels nostres metges vegetarians, l´inventor del Cafè Rialp, sense cafè, i del Te Llana, a base d´herbes sanitoses de les nostres muntanyes.

Recitava, visiblement, el text d´un prospecte que devia haver imprès més d´una vegada. Però el visitant semblava afalagat.

- Es un bon client nostre, el doctor Rialp. Un client estimat, perquè no és tot u treballar en coses científiques o haver de fer uns impresos qualssevol. I no és pas que ens falti feina, oi, Sebastià?

- No, gràcies a Déu, no en falta.

Antoni tenia fixos els ulls al paquet que duia sota el braç el seu client. A l´últim, s´atreví a interrogar el doctor:

- ¿Em permet que ho endevini? Oi que l´ha acabat, al final?

- Sí, senyor! L´he acabat, i aquí l´hi duc, per veure si en fem un llibre.

I solemnement, posà el paquet damunt la taula i el desmbolicà. En sortí una carpeta gruixuda, lligada amb vetes vermelles, i que duia al damunt una etiqueta, on hi havia escrit, en belles lletres rodones:

LO GENI DE CATALÒNIA

Poema
en vint cants.

- Quina feinada li deu haver donat! - fou l´únic comentari que se li acudí a Antoni.

- Déu n´hi dó, Déu n´hi dó! Pensi que en aquest poema - es dirigia a Sebastià - hi ha el compendi de tota la geografia de la nostra terra, la seva història també, és clar, i a més a més, tota la fauna i la flora, tota l´evolució de la nostra indústria i el nostre comerç, les lleis de navegació...

- I tot això en vers! Tu t´imagines, com li deu haver costat de combinar-s´ho? Només es pot comparar amb L´Atlàntida, ja t´ho diré.

- Sí, vostè en coneix uns quants cants i ja ho pot dir. He estat dubtant si enviar-lo als Jocs Florals o publicar-lo directament, sense sotmetre´m al judici d´uns quants senyors que, mal m´està el dir-ho, hi entenen bastant menys que jo. Perquè per jutjar aquest poema,

no n'hi ha prou amb entendre en poesia! S'han de saber tantes altres ciències, que pocs seran els que estiguin a l'altura de la meva obra.

- I tant, i tant! Té molta raó, doctor Rialp! I, a propòsit, tinc el nen amb angines: ¿li sembla que li donéssim Te Llana?

- El Te Llana va molt bé per les angines. Es un astringent poderós, i desinfecta a més a més. Són plantes medicinals... Les plantes, no hi ha com les plantes per a curar totes les malalties.

Antoni s'anava engrescant visiblement.

-¿Així, doncs, hem de fer un llibre del seu poema? Ho trobo molt ben pensat. Res de Jocs Florals! Un llibre, ben gruixut, i amb força gravats, amb unes tapes de tela vermella i lletres daurades... Ja el veig llest! Amb paper couché, és clar...

Havia desfet les lligades de la carpeta i fullejava les quartilles plenes de les ratlles regulars dels endecasíl.labs. El doctor Rialp somreia, contagiat de l'entusiasme de l'impressor, satisfet en el seu orgull ~~d'autor.~~ de literat.

- Sí, és clar, hi haurien d'anar bastants gravats: aquest llibre ha d'ésser com una geografia de Catalunya, una història, una botànica, un tractat d'indústria i de comerç....

Recitava novament, complagut, les matèries que convertien el seu poema en una ~~venerable~~ enciclopèdia de la terra catalana.

- I tot això, en vers! - No sabé estar-se de dir, al seu torn, Sebastià.

- Sí, jove, sí: tot això en vers! He estat vuit anys per a escriure-ho, però aviat tot el món coneixerà el meu llibre! Perquè, és clar; si el llibre té èxit, se n'haurà de fer una edició en castellà, una altra en francès...

- En anglès, en alemany, en rus...- completà Antoni.- I haurem de fer un tiratge ben llarg: almenys cinc mil exemplars, no l'hi sembla?

- Jo havia pensat en deu mil... Deurà sortir més barat, oi? Perquè vull que el llibre sigui ben popular, que estigui a l'abast de tothom. Que es pugui vendre, relligat i tot, a dues pessetes.

Antoni feia un ràpid càlcul mental.

- Es podrà vendre a dues pessetes. Amb gravats i tot, jo em veig

mb cor de fer que l'edició no li costi a vostè més enllà de... A veure.

Agafà un llàpis i un paper, i es posà a fer uns quants números, ertiginosament. Després aixecà el cap, triomfador:

- Sí, deu mil exemplars poden sortir-li a pesseta cada un. Potser enys i tot... Depèn, és clar, del nombre de clixés, de les pàgines que aci, però em sembla que amb duescentes cinquanta en sortirem... Doctor, eixi-ho a la meva mà. Vull contribuir a que el món admiri el seu poema, om admira el seu Cafè i el seu Te!

Sebastià trobà una mica desproporcionada la comparació, però el octor ho acceptava tot com a prova de l'entusiasme del seu admirador.

- Deu mil pessetes, és una mica car... Però, és clar, si ab venem dues pessetes, encara hi guanyarem el doble... Això sí, vull ~~I'important és~~ que el llibre surti ben imprès, que no hi hagin errades... Ha de mirar-m'ho bé, ntoni. Haurem de triar els gravats...

- El meu germà els hi cercarà tots, oi, Sebastià? Ell hi entén olt, amb això del fotogravat... Doctor, permeti'm que li digui: aquest s el dia més important que ha viscut el meu establiment, d'ençà que raig obrir les portes! Farem un llibre que passarà a la història!

La transició havia de venir. Sebastià l'esperava fa temps, però l'admirà, una vegada més, la gràcia. Aquell Antoni, quin coneixedor dels omes! I de les dones!

- Avui mateix aniré a comprar tipus, a emparaular el paper, a veure l'enquadernador. Hauré de donar pagues i senyals, pagar per endavant oltes coses, però quan s'ha de fer, s'ha de fer!

- Si necessita diners, ja m'ho dirà. Ja comprenc que una feina gros sa així, porta unes despeses fortes...

- I tan fortes! Però per tenir l'honor de contribuir a que això - assenyalà, amb un cop del seu índex, la carpeta de quartilles - sigui el llibre més important que s'ha fet a Catalunya, m'empenyoraria la camisa i treuria el pa de la boca dels meus fills. ~~Rexxdaxxxxaxdaxxxxx~~ ~~trasxxilxpassatasx~~ A un altre que no fos vostè, doctor, li demanaria la meitat de la feina. Però a vostè, amb els anys que fa que ens coneixem, i tractant-se d'<u>això</u> - enarborà amb la mà dreta el paquet de l'original - amb dues o tres mil que me'n doni, ja en tindré prou!

Clara intuïció

El doctor Rialp se n'havia anat, deixant el seu preciós original a les mans d'Antoni. Sebastià s'havia posat a comptar per damunt el que costaria, de composició, paper i tiratge, el llibre, mentre el seu germà, engrescat amb la perspectiva de tenir aviat els diners del metge vegetarià, se n'havia tornat al taller, a vigilar la feina i preparar paper per a les màquines. En posar-se la mà a la butxaca per treure una cigarreta del paquet que hi duia, Sebastià va tornar a trobar-hi la carta de Florinda. Encara no l'havia acabada de llegir! Se n'avergonyí una mica. La tragué i la posà al costat del pressupost. Una mica marejat pel joc de les xifres - milers i milers de tipus, raimes de paper, hores de tiratge de màquina plana, cent fotogravats a tant el centímetre quadrat, va reprendre la lectura de la carta de Cuba.

"... He parlat amb la teva germana, amb el teu cunyat, amb el meu pare. Tots estem d'acord. No pot ser que t'estiguis més temps a Barcelona. ¿Què hi tens a fer, tu, a Espanya? Has passat la teva joventut entre nosaltres, ets dels nostres. Aquest país, em deia el papà, necessita gent enèrgica, que faci treballar els negres, que es prenen massa seriosament que són ciutadans lliures, i els blancs, que només volen manar. Tu vals, ets un home com no n'hi ha gaires. No sóc jo qui ho diu: per mi, ja ho saps, tu ets l'únic home del món, el millor de tots. Són els altres, tothom, que ho diu. Vina, i el meu pare et farà director dels seus ingenios. M'ho ha dit ell. Ens casarem, serem feliços...

"Però has de venir de seguida. No podria admetre excuses ni dilacions. Ja fa massa temps que ets fora: m'enyoro massa de tu. I el papà tampoc no pot, ni es vol esperar. Contesta'm aviat. Oi que sí, que vindràs, que voldràs fer-me feliç? La teva germana diu que està segura que aviat seràs ací, que ja t'escriurà....."

La campaneta de la botiga va interrompre'l. Tornà a ficar-se la carta a la butxaca i va sortir. Hi havia un xicot d'uns vint-i~~cc~~inc anys, de rostre despert, afaitat de barba i bigoti, amb unes ulleres de muntura d'or que es sostenien amb unes pinces damunt del nas i una cadeneta que anava a parar sota l'orella dreta.

- Senyor Bernat? Sóc Pere Rojals, el secretari del Círcol de Fusió

Republicana. Un treballador de casa de vostès m'ha recomanat la seva casa. Es diu Ferrandis, un bon republicà, soci del Círcol d'ençà de la seva fundació...

Parlava molt ràpidament, amb un lleu to oratori. A Sebastià li costà de recordar que aquell Ferrandis era en Jaume.

- Sí, senyor. Ja me n'ha parlat. Vostè vol fer una revista...

- El nostre Círcol aspira a unir tots els republicans de Barcelona. Tenim la majoria del país, i només ens cal ajuntar-nos per a guanyar. Bé, a vostè això no li deu interessar...

Se'l quedà mirant, una mica desafiador. Sebastià es cregué obligat a tranquil.litzar el seu interlocutor.

- Si li haig d'ésser franc, jo també em sento republicà, encara que no militi enlloc...

- Mal fet, mal fet... S'ha de militar, s'ha de militar... La revista que volem fer ha d'obtenir això: que els militants de totes les fraccions republicanes s'avesin a veure junts en unes pàgines unides pel mateix ideal, pels puríssims ideals de Llibertat, Igualtat i Fraternitat, els noms dels homes que coneixen i que estimen, encara que en el passat hagin anat separats...

Parlava depressa, però sense estalviar ni una frase ni un tòpic. Anava exposant, tanmateix, les seves intencions: una revista de dotze o setze pàgines, que sortiria cada setmana, i que es diria, és clar: LA REPUBLICA. Ja tenien el permís del Govern Civil, i el director de palla. Calia veure si s'entenien pel preu. I, sobretot, per la puntualitat de publicació. Hauria de sortir cada dijous a la tarda, sens falta. Al vespre hi havia reunió de socis al Círcol, i volia que tothom pogués haver-ho llegit. Una revista seriosa, és clar, amb molt de text i pocs gravats, modesta, però digna.

Quedaren entesos que farien un projecte i donarien pressupost. Quan se n'anà Pere Rojals, després de deixar ben entès que, si la feina es feia, pagarien una part per endavant a cada número i la resta al número següent, Sebastià cridà el seu germà per donar-li les bones notícies.

- Em penso que aquest dia quinze ja se t'ha adobat.

- Ja convenia. Entre el doctor i aquests fusionistes, potser sí que

reurem el ventre de penes...

Sebastià pensà en la carta de Cuba.

- Escolta, Antoni; si em convingués d'entornar-me'n cap a Matanzas, que podries tornar-me aquells diners?

- Les teves deu mil pessetes? D'on vols que surtin, fill meu? ¿Que o ho saps millor que jo? I a més, no sé per què te n'has d'entornar. ¿No eus que al meu costat arribaràs a ésser un home? Potser ens associarem, 't establiràs pel teu compte, quan jo pugui tornar-te aquests diners. ue un dia te'ls tornaré, pots estar-ne segur... I no trigaré gaire temps erò, creu-me a mi, no te'n vagis. Ja ho veus: la terra és la terra.

Féu un d'aquells amples gestos de les mans, que eren més expressius ue les paraules.

- Ets capaç de recitar-me tot un cant de "Lo Geni de Catalònia".

- ¿I per què no? Aquest bon doctor, a canvi de netejar els budells e mitja generació de catalans, i de cobrar les seves herbetes a preu e bistecs, ara ens vol cantar les grandeses de la pàtria, i de passada ns deixarà guanyar uns quants cents duros. Visca, noi!

Va deixar-se sentir la campaneta de la porta. ~~Van treure~~ Treguerem el cap a la botiga. ra la Clotilde. Anava amb el seu boà de plomes ~~negres~~, el capell nou recollit amb brides, la jaqueta de seda negra amb aplicacions, ampla de mànegues a la part alta dels braços i estreta dels punys. S'arreplegava es faldilles amb una mà, i amb l'altra espolsava el paraigua, que acaba- de tancar. Era una bruna bonica, en els seus vint i dos anys gemats. Els lls avellutats, els llavis vermells, les galtes una mica pàl.lides, eien un conjunt que s'enduia les mirades. Sí, va pensar Sebastià: Clotilde ja era una dona. I va tornar a recordar el que n'hi havien dit, la igília, la seva germana Carme i Pere Fius.

-¿Que no ho heu vist? Neva.

Van abocar-se darrera els vidres. El carrer de Jovellanos estava a mig blanc, i els gruixuts borrallons de neu anaven caient sense fresa, com en un efecte de comèdia de màgia.

- Fa bonic, no trobeu?

- Molt. Em sento una criatura, com quan tenia deu anys i vaig veure a primera nevada,- digué Antoni.

- No me'n parlis! Aquella altra nevada que jo estava al Siglo, em va costar eu rals, i un sermó de Don Dionisio. Sempre me'n recordaré.

A la vorera del davant, dret a sota del paraigua, hi havia un home. Sebastià li semblà que Clotilde se'l mirava i que envermellia un xic.

- I per què véns, germaneta? - digué, faceciós, Antoni.-¿No havies anar a la cuina de la senyora Gimpera, a aprendre de labors?

Clotilde semblà tornar-se vermella altra vegada.

- Ja hi he anat. Però és que quan he arribat a casa, la nena estava és malament. La Isabel m'ha dit que t'avisés, i que et digués que ella enia por que no fos meningitis.

Antoni s'alçà d'una revolada.

- Meningitis! I ara! Que no ha vingut el metge?

- El senyor Duran està fora de casa. I la Isabel diu que té por que o vingui massa tard. Vol que hi vagis de seguida.

- Sempre s'alarma! ¿Què diu la mamà?

- La mamà diu que tant pot ser meningitis com no. Li ha fet posar raps d'aigua sedativa i ha encès els ciris de l'escaparata.

- Valdrà més que hi vagi, doncs. Però Aquestes dones, tot ho veuen egre! Tu, Sebastià, dóna una ullada al taller. Vigila'm el Jaume, sobre-ot, que avui només pensa en barallar-se amb l'aprenent.

Ja es posava l'abric i el barret i anava a sortir.

- Neva molt, ara! Et mullaràs. Vols el meu paraigua?

Però Antoni ja havia sortit i se n'anava, a grans gambades, carrer e Jovellanos avall, cap a la plaça del Bonsuccés. Els seus germans se'l iraven, corpulent i decidit, sota la nevada.

- ¿I tu, que no te'n vas a casa?

- No. He d'anar a comprar unes sedes a la merceria del carrer de Pe-ayo.

Però ronsejava per anar-se'n. I l'home del paraigua seguia allà da-ant, palplantat. Entrà a la botiga un bordegàs.

- Vinc a buscar les factures de can Segalà.

- Espera't, que vaig a cercar-les.

Abans que entrés cap al despatx, Sebastià pogué sentir la seva ger-ana, com deia:

- Em sembla que ara no neva tant. Adéu!

Quan tornà a sortir, amb el paquet de les factures, l'home del paraigua ja no estava palplantat a la vorera del davant.

Sebastià s'arronsà d'espatlles. Què difícil era d'intervenir en les vides dels altres! La seva germana no li tenia prou confiança, ja ho veia i aquells deu anys de la seva absència s'haguessin fet grans plegats... però probablement, ni així, s'hauria pogut cobrir l'abisme que separa sempre, com en ribes hostils d'un ample torrent, les ànimes humanes.

Tornà a considerar la carta de Florinda. A la seva mà estava la possibilitat de tornar a evadir-se de tots aquells lligams familiars, de les angúnies i estretors que l'acompanyaven des de la seva infantesa - precisament d'ençà de la mort del seu pare, que convertia la família benestant dels Bernat en aquella llocada desemparada, que voltava la senyora Antònia. Ell tenia aleshores set anys; el seu germà Artur, que havia mort del tifus un any després, en tenia cinc, i la menuda, Clotilde, només tres. Els grans, Antoni, Carme, la germana que era a Cuba, ja casada, havien hagut d'espavilar-se, treballar, aprofitar-se de l'ajut dels parents rics o de les amistats influents. I la mare, Mamà Antònia, com ara li deien fills i néts, havia mantingut sense plànyer-se mai el trast de tota la família, havia dirigit els nois, havia casat les noies, havia dit quan convenia que s'acabessin els estudis dels petits, perquè comencessin d'ajudar, havia accedit a que la noia gran ~~es casés i~~ se n'anés, amb el seu marit, a Cuba, i que amb ells s'enduguessin - "és pel seu bé" - el germà petit, Sebastià. ¿Però la vida d'Antoni no era, també, una repetició d'aquella existència d'angúnies i privacions? A Cuba, en canvi, la carta de Florinda li oferia una amplitud d'existència, un esdevenidor lliure de preocupacions, una núvia bonica i que l'estimava... I rica. ¿Era això, potser, que l'anguniejava? Ja sabia ell prou que, en aquelles terres, tot això tenia un valor molt diferent. I, al capdavall, Sebastià Bernat era un xicot llest, prometedor, que havia sabut guanyar-se bé la vida durant els anys que visqué allà baix, arreplegar una bona picossada de diners, fer-se estimar i apreciar... Si no fos així, no li hauria pas fet aquella oferta Don Obdulio, el pare de Florinda.

Hagué de tornar al taller. La neu obstruïa les claraboies i feia més ~~obscura~~ tenebrosa la nau de les màquines. Calgué encendre nous llums de gas.

- Quin acudit, nevar! - rondinà en Peret.

- No digueu, que jo trobo que fa alegria,- replicà en Ramonet.

- Alegria! Ja m'ho diràs quan t'hagis fumut de cap tres o quatre vegades amb la neu! Això, si no et trenques una pota!

Els aprenents estaven neguitosos per sortir. Recordaven encàrrecs que calia anar a dur, visites que els tocava a un client mal pagador o a un magatzem de paper que trigava molt a repartir les comandes.

- No patiu, per ara, la neu no se'n va. Ni es fondrà tan de pressa com això. Amb la que cau, n'hi ha per estona!

Sonà altra vegada el timbre. Anà a la botiga. Aquesta vegada no era cap col.legial. Era una senyora, que espolsava amb escarafalls el paraigua i s'asseia en l'única cadira disponible, tot traient-se els guants humits.

- Quin dia de fer! Només a mi se'm pot ocórrer de sortir nevant!

- Déu-la-guard, senyora.

La coneixia vagament. Era una clienta que de tant en tant venia a encarregar targes. Vídua, deia. Recordava el nom: Balbina Serret, Vídua de Mallart. Quan venia, sempre la despatxava, amb força escarafalls, el seu germà Antoni. Tenien llargues converses en veu baixa, trencades per rialletes i petites exclamacions de la vídua.

- Déu-lo-guard! Cregui que m'he refugiat ací ben de gust!

- Pot estar-se tot el temps que vulgui. Per mi serà una satisfacció fer-li companyia. El meu germà no hi és.

- Ai, quin greu em sap! Però ja hi és vostè... Em pot atendre igualment, oi?

El joc de les seves mirades ara atacava directament Sebastià. Realment, la vídua feia encara goig. ¿Quina edat devia tenir? Amb aquelles modes d'ara que tant les noies com les senyores de cinquanta anys vestien igualment, era difícil endevinar-ho. Trenta anys? Potser més. O menys. Tenia una pell molt blanca, olorosa de pòlvors, i uns cabells lluents de brillantina, que devien sortir de les mans de la pentinadora. Les seves formes una mica abundants estaven ben cenyides pels vestits de dol - o de dol d"alivio", més aviat - que feien un marc ben escaient a la blancor de la pell. Tenia les mans petites, ben dibuixades, i ho sabia

perfectament. Les posava sobre el taulell, subratllava les paraules amb gestos expressius dels dits enjoiellats.

- No es pensi, no vull fer cap gran encàrrec. Només cent targetes, pobra de mi. Sóc una ~~pobra~~ mala clienta. Però així i tot, entre paper i targetes, bastants diners els deixo, cada any!

Rialla, tirant el cap enrera, i deixant veure el seu coll rodó, que s'estremia en breus palpitacions amb la rialla.

- De vegades ens estimem molt més un client que ens deixi poc benefici i ens sigui simpàtic, que d'altres ~~que siguin~~ de més profit i de poca atracció personal.

- ¿Que m'ho haig de prendre com una galanteria?¿Vol dir que mostè em troba simpàtica i - què més? - atractiva?

- Naturalment, que l'hi trobo! I em sap greu de no haver tingut fins ara ocasió de dir-li-ho.

- Vol dir? Doncs no perdi el temps. Ja sap que a les senyores ens agrada que ens recreïn les orelles.

- Prou que en deu tenir, de persones que li diuen aquestes coses! I d'altres de pitjors, no?

- Jo? Ai, pobra de mi! Si faig una vida tan recollida! Qui vol que li digui res, a una pobra vídua com jo!

I tornava a riure, inflant el bust dintre la cotilla embarnillada i fent palpitar el coll de coloma.

¿No havia sentit ja Sebastià aquella rialla abans? En tot cas, era evident que la senyora Balbina Serret acollia amb força complaença els afalacs, tant si provenien d'ell com d'Antoni.

- Quin greu li sabrà al meu germà, de no haver-la pogut atendre!

- Ja m'ho penso. Don Antoni també és molt galant. Ja se sap, amb els clients s'ha d'estar bé. I a les senyores és tan fàcil de tenir-nos contentes... i enganyades!

- Al meu germà li sabrà greu, però a mi, no gens. Cregui que és un gust poder-la servir. Targetes, ha dit que volia?

- Sí, amb el meu nom i el dia de "recibo".

Sebastià ho apuntava en un bloc.

- ~~Cada~~ Segon dijous. Però, per als amics de debò, hi sóc tots els

dies, a les tardes. Si gairebé no em moc de casa mai, pobra de mi!

- ¿Ho haig de posar també a les targetes, això?

La vídua tornà a riure de gust.

- Que n'és d'entremaliat, vostè! Com es veu que ha viscut molt de temps a Amèrica!

- Es pura innocència, senyora.

- Sí, innocent! Ja me'l crec, ja!

- Favor que vostè em fa, senyora.

- Ah!, a les targes posi'm-hi una franjeta de dol. No gaire, sap? Ja fa tres anys que em va deixar el meu difunt Mallart!

Es cregué obligada de fer un petit sospir, però l'expressió dels ulls no era pas de dol. S'aixecava, posant-se amb detenimient els guants.

- No pateixi. Els hi faré fer amb el dol que cal perquè la gent s'adoni que, encara que vostè sembli una nena, ja és una vídua... desconsolada.

- No sigui dolent, Sebastià! Ai, dispensi'm la franquesa! Però amb aquestes coses del dol i del desconsol no s'hi pot bromejar!

Havia parat de nevar. Li allargà la mà, amb cert llanguiment. Calia estrènyer-la una mica més del que s'acostumava, seguir les regles d'aquell joc delicat que tan bé sabia jugar la vídua.

- ¿Em farà dur les targes? No és gaire lluny! Dugui-me-les vostè mateix, si li ve de passada!

- No me n'oblidaré. Un segon dijous?

- I ara! Qualsevol tarda, per vostè!

Va anar-se'n, amb suaus ondulacions de malucs i deixant una aura de perfum. Va mirar-se el rellotge. Aviat serien les dotze, hora de plegar. El carrer tenia una catifa de neu, que començava a destriar-se sota els peus dels caminants i les rodes dels cotxes.

- ¿Vol que vagi a dur aquests sobres a can Segalà? - preguntà el Disquet.

- Ja hi aniràs a la tarda, home!

Quan ja tancaven, arribà l'Antoni. Anava atrafegat, encès de cara, amb els ulls humits.

- ¿Alguna cosa de nou?

- Res de particular. ~~Ah, sí!~~ Ha vingut la vídua Mallart a encarregar unes targetes. Li ha sabut molt de greu de no trobar-te.

- Ah, sí! - Se'l veia ~~distret~~ preocupat.

- ¿Què fa la nena?¿Ja l'ha vista el senyor Duran?

- Sí, ara acaba d'anar-se'n.

- I què ha dit?

- Es meningitis. I està molt greu. Pobra filla meva! Se'm morirà!

I Antoni, l'home fort, s'abraçà al seu germà per a ocultar els plors que el sacsejaven, mentre Sebastià li donava cops a l'espatlla i els treballadors feien un posat compungit.

========

I I I

Reflexions sobre la mort dels infants.- Vaga de tramvies. Què pensen els obrers.- La mare i la germana.- Una anada a Sitges.- El pseudo-americano i les pubilles.- Segueixen els problemes d'Antoni.- Cal tornar-se'n a Cuba?

Clotildeta s'havia passat vint-i-quatre hores senceres en l'horrible deliri de la meningitis. Era un crit constant, una mena d'udol de bèstia malferida, que es repetia i es repetia sense perdre la seva intensitat. Sota l'espantosa sofrença, aquell maldecap que fiblava per tots costats el feble cervell de l'infant de sis anys, el cos de la nena es torçava, esdevenia rígid, queia de cop, desplomat, en el seu llitet. Els draps d'aigua sedativa de Mamà Antònia, les oracions especials que havia recomanat la Toia, que les tenia d'un saludador del seu poble, els ciris a la Dolorosa de l'escaparata, àdhuc els precs silenciosos d'Isabel, la mare, havien estat inútils. El doctor Duran pujava de tant en tant, més per satisfacció dels pares, per complir un deure de veí, que per a intentar res - res no era possible contra aquella malaltia. I, si la seva ciència era impotent contra la meningitis de Clotildeta, no era gaire més útil per a atacar les angines que, un darrera l'altre, havien agafat els altres fills d'Antoni Bernat. Calia - i en això estaven d'acord Mamà Antònia, la tieta Carme i àdhuc la mare, Isabel, quan la seva vetlla al costat de la nena li deixava lleure de pensar en els nois també allitats a l'altre extrem de pis - tallar les angines, però els mètodes de l'empirisme més en voga eren molt variats i tots tenien els seus defensors. La torrada de pa amb vinagre al coll, amb sinapismes de mostassa als tormells eren preconitzats per Mamà Antònia i acceptats amb un arronsament d'espatlles pel metge. D'amagat d'aquest, Carme propugnava per les cebes tendres bullides i lligades a les plantes dels peus dels pacients. Isabel es planyia, en canvi, de no conèixer la tècnica d'una terapèutica molt popular en la seva família, i que consistia a fer una pressió especial als canells dels infants, fins que un petit crec denotava que, dintre la gola, les angines havien perdut tota llur malignitat.

Amb metges i remeis/xxxxxx de farmàcia, o amb els recursos acreditats de la saviesa popular, les coses seguiren el seu curs normal. La pobra Clotildeta, amb els seus ulls negres i rodons, que no havien estat avesats a contemplar horrors com aquells que experimentava en la seva carn tendra, havia mort després de tres dies de patir. Aquell crit esgarrifós havia cessat unes hores, havia reprès amb menys intensitat, per a deixar pas al coma, quan el cos vençut feia els darrers simulacres de lluita contra l'enemic que l'envaïa.

Els nois, en canvi, s'havien posat bons. Aquelles angines s'afegien als xarrampions, escarlatines, varicel.les, galteres, catarros, erisipel.les, gàstrigues i "colerins" d'estiu que havien sotjat llur creixença, any darrera any, d'ençà de llur naixença. Mentre no ensopegessin amb coses més greus, rai! La verola els feia ganyotes de lluny, amb llur cara plena de sots, neta de celles i pestanyes, que tenia el rictus de la imbecil.litat. Però els nois d'Antoni estaven vacunats, tot i l'hostilitat de la Mamà Antònia, que no creia en aquestes pràctiques modernes per a impedir la voluntat de Déu. A un altre topant de la vida, la diftèria-o, si ho preferíeu, el "garrotillo" o el "crup",-disfressada d'angines blanques, tenia a punt la seva mordassa per a ofegar amb un tel espès la veu i la respiració dels infants. Si queien, una simple pelada als genolls podia donar entrada al tètanos, aquell horrible "sertament de barretes", incomprensible en les seves convulsions, i que se'n duia tantes criatures posades a dida, a pagès. El ventre era un altre xxx punt feble: les aigües de Dos Rius duien el tifus; la fruita, a l'estiu, produïa diarrees verdes, que de vegades, no se sabia com, es feien mortals; el còlic miserere es podia presentar de sobte i no deixar temps per a l'Extrema-Unció. I els grans, les picades de tantes bestioles malignes com hi havia pel món, i que en un dia de forada, mentre la mainada corria pels boscos de Vallvidrera o al peu de Montjuïc, podien inocular-vos llur verí, gangrenar-vos un braç, produir-vos un vesper al clatell...

Sebastià ho anava pensant, mentre seguia l'enterrament de la pobre Clotildeta. Del darrera dels vidres de llur cambra, el Tonet i el Tianet seguien, una mica decebuts de no poder-hi anar, els detalls de la

cerimònia: la caixeta blanca, duta a l'esquena per dos homes negres amb gorra de plat i ben lligada després a la plataforma del cotxe de morts; els tres capellans que obrien la boca en les seves incomprensibles cançons; els escolans amb la creu i l'encenser, fent corregudes amb voleiar de roquet i minúscules sotanes; i al darrera del cotxe, ben arrenglerats, tots els homes de la família.

Carrer d'Elisabets enllà, anaven cap a Betlem ~~als Angels~~. Antoni tenia els ulls vermells de tant plorar. Sebastià el sostenia pel braç. A l'altre banda hi havia Jaume Trèmols, el marit de Carme, impecable en la seva levita i el seu copalta, i amb una breu separació, necessària per a demostrar a tothom l'hostilitat instintiva que els dividia, Pere Fius i Bernat. Al darrera venien tots els cosins llunyans, els oncles de segon grau, els Amell i els Hill, els Rovira i els Robert, els Febrer i els Pla. Venien els treballadors de La Comercial, amb el vestit de cada dia, perquè després del comiat del dol havien d'anar al carrer de Jovellanos, amb la clau que Sebastià estava encarregat de donar a en Peret. Venia també el doctor Duran, que no es considerava pas gens ni mica responsable d'una mort que, només que s'hagués ~~xxxxxxx~~ aturat un pis abans, podia endur-se'n un dels seus nombrosos fills. Prou sabia ell què era perdre un fill. Ho havia dit a Sebastià, un moment que pujava a vetllar la petita morta, la nit d'abans:

- Déu te'ls dóna; Déu te'ls pren. Només la conformitat amb la seva Voluntat pot sostenir-te en moments així. Com planyo els egoïstes que només ~~en~~ tenen un fill! I els que no tenen fe ~~creuen~~! Creu-me, si un dia et cases, procura de tenir molts fills: els estimaràs tots, però el teu amor estarà repartit entre tants, que una desgràcia no et serà una cosa irreparable, una catàstrofe sense parió com és per als pares d'un sol fill.

- Potser té raó, Don Felicià. Però vostè és metge, i el seu ofici és de lluitar contra la mort i contra el sofriment. ¿No deu pas creure, com la mamà, que ~~xxxxx~~ és Déu qui ens ho ~~els~~ envia, per castigar-nos dels nostres pecats? ¿Quins pecats podia haver comès la pobra Clotildeta? I per què ha hagut de patir tant, si s'havia de morir?

- Fill meu, els teòlegs ho tenen ben debatut, tot això. La nostra pobra humanitat duu un feix tan gran de pecats, que el sofriment d'a-

quests innocents, com les oracions de les monges, com el sacrifici dels Sants s'ajunta per a compensar-los, per a guanyar la misericòrdia de Déu. Si no hi hagués pecat, al món, no hi hauria sofriments ni mort.

- Bé, tot això està bé. Però ¿és just, que sofreixin els innocents i que Déu els enviï aquest càstig per uns pecats que han comès els altres? ¿I vostè no creu que ~~un~~ dia vindrà que la ciència farà impossible tant de sofriment injust?

- Jo sóc metge, i faig el que puc per a minvar els dolors de la pobre humanitat. Sí, potser sí que vindrà un dia que dominarem les malalties, que anirem arreconant la mort poc a poc de les seves posicions, que podrem alleujar el sofriment... Però la darrera paraula sempre la tindrà Déu, i és amb ella que ens hem de conformar.

- Malgrat tot, vostè lluitarà contra la mort i contra el sofriment. No deu pas creure que són d'origen diví...

- Jo? Déu me'n guard! Es el mal que els ha creat. I per això els combatré sempre, amb les armes que tingui!

Els ulls del doctor brillaven, sota la forra de cabells grisos.

Però ara, seguint la petita caixa folrada de llustrina blanca i coberta de flors que havia ofegat els darrers planys de la seva nebodeta, Sebastià sentia renèixer tots els seus dubtes, tota la seva revolta contra aquella injusta atribució del dolor i la mort a uns innocents. "Un angel més al cel!", havia dit, eixugant-se les llàgrimes, la Mamà Antònia. I la pobra Isabel, amb la nena petita aferrada al pit, movia el cap amb desesper, sense poder dir res perquè els sanglots l'ofegaven.

Havien passat ~~xixxxxxxx~~ les setmanes, els mesos. L'Antoni s'havia refet del seu desconsol, absorbit per la feina de la impremta. La revista republicana i la impressió del poema enciclopèdic del Dr. Rialp i Llana desbordaven bon xic la capacitat del taller. S'havia vist obligat a llogar dos caixistes més, a comprar dues pòlisses de tota una família de tipus, dos comodins, una premsa gran per treure proves. Li ballava pel cap, també, de canviar una de les minerves per una de nova, alemanya, que era molt més ràpida, i tenia un registre magnífic per a imprimir tricromies. Sebastià no donava l'abast a fer números, a visi-

tar els clients, a anar a cobrar les factures importants, a fer pressupostos i escandalls.

- S'acosta el dia quinze,- constatà Antoni aquell matí, a tres quarts de vuit, quan vegé entrar Sebastià. Els dies que hi havia feina, baixava molt de jorn al taller, tallava paper a la guillotina, distribuïa la tasca a les màquines, empaquetava el que s'havia fet la vetlla. I aquell dia, per excepció, s'havia posat a examinar la llista dels pagaments que vencien a mig mes.

- Sí, ja t'ho vaig dir fa dies. No sé si hi arribarem.

- Haurem de demanar més diners al doctor.

- No te'n refïis. Malgrat el que ens va dir, he sabut que va enviar als Jocs Florals el seu grandiós poema...

- I què? Li han donat una carbassa natural, és clar!

- No m'ho ha dit ell, però el cas és que el diumenge passat no va pas arreplegar ni un trist accèssit. I això el té de mal humor, sobretot, perquè no es pot esbravar...

- Ja trobaré manera de dir-li que van fer trampa. Que aquest any eren els "Jocs Federals" en lloc dels Jocs Florals. Que la colla que voltava en Pi i Margall van tombar totes les coses que els semblaven poc republicanes i sinalagmàtiques...

- No hi facis broma, t'ho aconsello. El nostre doctor s'ho pren molt seriosament. I he aconseguit que a "La República" li facin dos o tres articles quan surti el llibre. No el facis barallar amb els republicans, ara...

Antoni es gratava el cap, indecís.

- ¿Doncs de què farem mànegues?

- Ja trobarem el desllorigador, no t'hi encaparris.

Arribaven els treballadors. En Jaume i en Peret venien junts, discutint amb animació.

- ¿Que no sabeu què passa? - preguntà el maquinista, per tot Déu - vos-guard.

- Què passa?

- Dons que els tramvies no corren.

- Que hi ha huelga - precisà en Peret. El mot insòlit, après als

diaris, li semblava tenir unes virtuts màgiques.

- ¿I per què no corren? - preguntà l'Antoni.

- Tu diràs! Volen una pesseta més de setmanada, i l'inglès no els ho vol donar.

- Qui se n'aprofitarà, serà en Sànchez.- En Sànchez era un dels dos caixistes nous, i en Peret no el podia veure.- Ja veuràs com arribarà a les deu. Es clar, el senyor haurà de venir a peu de la plaça Rovira! Visqués com jo al carrer del Peu de la Creu!

Van sortir a la vorera. El carrer de Pelayo, molt a la vora, es veia ple de grups - dependents, obrers que anaven al treball - que comentaven l'esdeveniment. De tant en tant, passava el tricorni negre d'un guàrdia civil.

- Al davant de la cotxera dels tramvies, diu que hi ha hagut tant de soroll. Els "huelguistas" no han deixat sortir ni un sol ~~carro~~ vagó.

Era en Jaume, ben documentat, que donava notícies.

- Bé, com que nosaltres ja som a lloc, potser que no ens hi encaparrem. Ja ~~rutllaran~~ sortiran quan vulguin, els tramvies. Anem a la feina, que no té espera ,- conclogué l'Antoni.

El taller rutllava. En Jaume, dret al davant d'en Sebastià, esperava que aquest acabés de revisar un full de tiratge. Els versos del doctor Rialp i Llana descapdellaven una descripció minuciosa, plena de mots científics i de tòpics floralescos, de la vall del Cardener. Sebastià gairebé se'ls sabia de memòria, però tenia molta feina a revisar les correccions que havia marcat, a les primeres proves, l'autor. La seva ortografia era un xic fantasiosa, però calia respectar-l'hi.

- ¿Aquest gravat no us sembla que està una mica tort?

En Jaume tombà un xic el cap, aclucà els ulls. Dictaminà.

- Ha de pujar sis punts d'aquest costat. Ja ho arreglaré.

- ¿Ja ha arribat en Sànchez?

- Sí, mentres tu eres fora. Avui seran molts els treballadors que faran tard a la feina.

- Els ho descomptaran de la setmanada el dissabte.

- Oh, bé, bé: ja ho dius tu. ¿Que en tenen cap culpa, ells, que els tramviaires estiguin en "huelga"?

- No. Cap. ¿I els amos, que en tenen cap culpa?

- Parlem-ne. Els burgesos tenen la culpa de tot.

- De tot?

- De tot, sí, senyor. Ells i el clero.

- I per què?

- Home, és ben senzill. Si els tramviaires estan en vaga, és perquè el seu burgès no els dóna prou diners perquè puguin anar a plaça. Quan les mongetes no arriben, ¿què vols que faci, l'obrer?

- Molt bé, però el burgès dels tramviaires és l'anglès, no pas els amos de tots els tallers i fàbriques de Barcelona.

- Es l'anglès, sí. Però això no és tot. Tots els burgesos s'ajuden. ¿Com es farien rics, si no fos explotant els obrers?

-¿I voleu dir que tots es fan rics?

- No ho sé. Si no se'n fan, pitjor per ells. Però el que és segur és que tenen més diners que els treballadors.

Si Antoni hagués estat present, - havia anat a comprar paper - prou sabia Sebastià què hauria contestat:- Més diners i més malsdecap. Ja voldria jo trobar cada dissabte qui m'assegurés la setmanada! - L'amo de La Comercial no rebutjava pas d'entrar en polèmiques amb els seus treballadors. Amb les seves exclamacions rotundes, la seva franquesa desbordant, arribava a dominar-los, els convencia que, fet i fet, estaven millor ells, els ~~treballadors~~ obrers, amb unes pagues segures i un horari fixo de deu hores, que un amo sempre curt de diners, que havia de sirgar més que el pitjor escarraç, i per al qual no hi havia horaris ni dies de festa, ni tranquil.litat a l'hora de dormir.

- No sempre. Ja sé que no us deuríeu pas deixar penjar per dos mil duros.

- Jo? Qui t'ho ha dit? Estàs ben de broma. Sis rals a la Caixa i un hortet al Poble Sec, al cap de quaranta anys de treballar com un negre, em penso que no és pas gran cosa. I sort que tant la dona com jo hem estat sempre bons... Que el dia que t'agafa un mal gam, no hi ha "Montes" que valguin, ni germandats: tots els estalvis hi passen.

Havia acabat de repassar el plec de "Lo Geni de Catalònia". Va allargar-lo al maquinista amb un somriure.

- No hi ha gran cosa. No haureu de barallar-vos gaire amb en Peret. ¡! ara se m´acut una cosa? ¿Com és que els treballadors sempre esteu m a gat i gos, i que són els burgesos que us han de descompartir?

El valencià s´aturà, amb el plec de tiratge als dits.

- Falta de cultura, vet´ho ací. No hi ha prou solidaritat. Per això teix representa un gran triomf per als obrers, i una gran desfeta dels rgesos, que arribi a produir-se una "huelga" com aquesta d´avui. I, eu-me: si jo fos en Sànchez - va baixar, tanmateix, la veu - no em deiria pas rebaixar, el dissabte, les hores que passo venint a peu pel fet ~~perquè~~ s tramviaires no vulguin rutllar fins que els apugin. Es el burgès qui de pagar!

Al migdia van haver-hi trets als volts de la Plaça de Catalunya. Un rt. La Rambla semblava un Dijous Sant, sense les baluernes grogues cargades de gent que venia de la Barceloneta o anava a Sants. Només les talanes, amb el seu repicar de cascavells, seguien el seu trajecte.

A casa, les dones estaven inquietes. Havien fet anar la Queta a recollir els nens a col.legi i tant el Tonet com el seu germà més petit es robaven dividits entre la joia d´una festa inesperada i la recança de poder veure, mal fos d´esquitllentes, les topades de la força pública els vaguistes. Afortunadament, des del balcó podien seguir les evolucions de la vaga, tal com es reflectien en els soldats de la caserna del nsuccés.

La mare i l´àvia els deixaven estar. Tenien una altra preocupació. l dematí hi havia hagut una discussió molt forta entre ~~la tia~~ Clotilde Mamà Antònia. Isabel havia hagut d´intervenir-hi, àrbitre tan aviat ol.licitat com rebutjat per les contendents. Quan Sebastià i Antoni arribaren a casa per dinar, la polèmica s´havia apaivagat, però les posicions seguien intactes. Durant l´àpat, i per mor de la presència dels ens, només van sorgir-ne algunes guspires. Però, així que el Tianet i l Tonet, amb un grapat de cireres cada u, van tornar a llur observatori el balcó, els homes hagueren de sofrir els assalts convergents de la iscussió.

-¿Que no ho sabeu? La senyoreta vol posar-se a treballar,- començà mà Antònia.

- Ai, mamà! Ja hi torna?

- Es clar, que hi torno! Que et creus que has de fer la teva santa voluntat. Encara sóc jo qui mano, a aquesta casa!

Antoni, amb un mig somriure, interposà:

- Mamà! Que també hi sóc jo!

- Sí, també hi ets tu, i prou feina tens amb la teva dona i els teus fills! No et vulguis posar a manar la teva mare i la teva germana, que no t'estaria bé! Sóc jo qui ha de dir què li convé, a la meva filla!

Isabel intervenia, amb la seva veu planyívola:

- Doncs jo trobo que la Clotilde no està del tot equivocada. ¿Per què s'ha d'estar tot el dia a casa, si pot treballar i guanyar algun diner?

- Gran plat se'n farà, dels diners que puguin donar-li! (aquells vetes-i-fils!) - replicava, desdenyosa, la seva sogra.

- Bé, però de què es tracta? - intervingué, pacificador, Sebastià.- ¿Que tens ja una feina?

- I és clar que la tinc! Me l'ha buscada la senyora Gimpera! Com que diu que ja sé prou de labors per a donar-ne lliçons, m'ha recomanat a "La Golondrina", aquella gran merceria de la Plaça de la Universitat, per dirigir la secció de brodats i treballs femenins. I la mamà, no sé per què, troba que no està bé.

- No n'està, de bé, no, senyora! Una noia decenta no es posa a despatxar en una botiga! I no ho vulguis fer tan pfeciós, tu! "Directora de la secció de brodats i treballs femenins"! No em facis riure! Només hauries de fer que dir a quatre beneites com han de fer els punts de mitja o de quin costat han de fer els pilanets amb el ganxet. ¿I per això, per guanyar dos duros cada setmana, una senyoreta Bernat es posaria a servir?

- digué Isabel.- (Que és treballar de dependenta en una botiga! Ni tan sols com a dependenta; vostè mateixa ho ha dit: hauria de donar consells a les senyores que volguessin fer labors, ensenyar-les a fer els brodats, el frivolité, els Richelieu i l'"encaje inglés". Si fins a mi m'agradaria de fer-ho!

- Tu cuida't de la nena, que prou feines tens, i dels teus fills!

L'Antoni callava, fidel a la seva regla de neutralitat absoluta entre la muller i la mare, mentre fumava el seu cigar, Sebastià, impel.lit per les mirades suplicants de la seva germana i la seva cunyada, tornà a intervenir:

- Trobo que la Isabel té raó, mamà. No crec pas que l'honor dels Bernat se'n vagi en doina, perquè la Clotilde estigui en una botiga explicant punts de mitja, com vostè mateixa diu. Avui dia les noies tenen més llibertat que abans, han d'aprendre a guanyar-se la vida per elles soles.

- Tot això deuen ésser teories americanes. Les noies, a la meva terra, quan són de bona família, s'han d'estar a casa fins que els surti un marit, i després, s'han d'ocupar de la casa i dels fills. Es així com em van criar a mi, i així com vaig criar les meves filles. I sóc massa gran per a canviar de parer!

- Però, mamà, si m'avorreixo, tot el dia a casa, sense fer res!

- ¿Sense fer res? ¿Que hi estic mai, jo, sense fer res? Ajudessis, que prou feina hi ha!

- Si vostè no em deixa! Si entre la Queta, la Isabel i vostè ja ho fan tot.

- Pots fer aquestes labors que tant et glorieges de saber! D'alguna cosa t'ha de servir haver anat tants anys amb la senyora Gimpera!

- He omplert la casa de drapets de Richelieu i de fundes per tots els mobles i moblets. Si ja no puc fer res més!

- Doncs fes-te roba interior! Per a una noia, sempre li serveix per al nuviatge!

- ¿I si jo no em caso?

Sebastià tornà a mirar la seva germana. Tenia els ulls lluents, les galtes enceses pel foc de la discussió. Era una noia bonica, no hi havia dubte; molt femenina, amb tot de tendrors i llanguiments. Però ara es redreçava, enèrgica, davant la seva mare. ¿Com gosava d'oposar-l'hi la possibilitat de restar soltera?

- Es clar que et casaràs! Per això estic jo ací! I el dia que vulguis. Només que aixequis el dit, i ja tens un nuvi.

- Qui? A veure, digui-ho!

- Ben net, que ho diré! El teu cosí!

- En Pere Fius! Ja se'l pot guardar! No m'agrada.

- Clotilde! Ets una descarada! Ves-te'n a la teva cambra!

La Mamà Antònia s'havia aixecat, indignada. La seva filla s'aixecava, sense presses, i se n'anava del menjador cap a l'interior del pis. Però el nom del possible nuvi aixecava una discussió en la qual Antoni prenia una part interessada.

- Mamà! Amb aquell presumit la vol casar? I què sap si ell la vol?

- I sí que ho sé! Que us penseu que parlo perquè sí?

- No costa gaire de veure que el vostre cosí n'està molt, de la Clotilde. Però a ella no li agrada, jo ho sé - intervenia la Isabel.

- I ben fet que fa! Tampoc m'agrada a mi! - deia Antoni.

Sebastià s'aixecà de taula, amb la cigarreta als llavis. Era l'hora d'anar a prendre, a peu dret, un cafè al taulell de la cantonada. Però en passar pel rebedor vegé oberta la cambra de la seva germana i Clotilde al balcó. Se li acostà:

- I doncs, germaneta, que et vols emancipar?

- El que vull és decidir de la meva vida! Ja estic cansada que la mamà sigui la que digui a cada moment què haig de fer i què haig de pensar! I amb en Pere, que no es faci il.lusions, no m'hi casaré!

- Però, escolta, dona: si no vols en Pere, et trobarà algun altre pretendent de la família, més jove o més vell, més ric o més pobre, i no crec que hi guanyis gaire. Si ella s'ho proposa, et casarà. I marit per marit, sempre val més en Pere, que té costums refinats, un bon passament i en canvi li falten pares i germans. Creu-m'ho!

- Que es guardi els seus costums! Jo no en sóc, de refinada, ni ganes. Jo sóc una dona, i vull trobar un home que m'estimi, que sigui un home de debò, capaç de guanyar-se la vida, de lluitar per mi...

"¿A quina novel.la deu haver llegit aquestes coses? - pensà en Sebastià, però no volgué ferir la seva germana.

- ¿I, a més, per quins set sous m'haig de casar de seguida? Només cinc vint-i-dos anys! Si puc treballar, guanyar alguns diners per no ésser una càrrega per casa, i alhora mateix temps sortir de casa, distreure'm, veure gent...

"Vet'ací què la preocupa: sortir de casa, tenir una certa independència. Era el mateix que havia fet casar tan jove la Carme, i àdhuc

el que a ell se l'havia endut, als setze anys, cap a una Amèrica mig fabulosa-mig familiar, que abans que a ell havia atret tants mascles de la seva nissaga.

- Potser tens raó, noia. Qui sap si aconseguiràs de convèncer la mama... En dubto.

- Sí, ella és molt tossuda. Però jo també en sóc bastant. Ja veurem qui guanyarà. Només t'asseguro una cosa: no em casaré mai amb en Pere!

I els seus ulls tenien una tal lluïssor i la seva veu tanta energia en dir-ho això, que Sebastià va creure-s'ho.

El diumenge següent va decidir-se d'anar a Sitges. La vaga de tramvies s'havia acabat, i la normalitat semblava assegurada, només torbada pels mítings i les manifestacions que preludiaven les eleccions a diputats a Corts. Les parets s'omplien de cartells virolats, que oferien quatre noms a la consideració dels electors.

Aquella anada a Sitges la devia feia temps a la seva tia Florenceta, l'única germana vivent del seu pare, vídua i sense fills, però que tenia un mosquer impressionant de nebots de part del seu marit, sense comptar els seus que tenia de part de la seva família. La tia Florenceta era afectuosa, tenia poca salut i no es movia gaire de Sitges. Per això els seus parents es veien obligats, de tant en tant, a visitar-la. Per a Sebastià, que feia més de deu anys que no havia estat a la vila nadiua dels seus pares, aquell viatge dominical tenia certa transcendència.

- Ja ho veuràs! - li digué Antoni, que tornava a estar líric i sentimental, segurament a conseqüència de les seves aventures amoroses.- La terra no enganya! Veuràs l'església de Sant Bartomeu, l'Hospital, la Punta, el Cap de la Vila, el carrer Major, el Vinyet... Es com si t'acostessis al bressol dels pares i dels avis...

I, amb un gest amplíssim i elegíac, desmentit per l'animació dels ulls i la vitalitat de tot el cos, Antoni afegí:

- El meu ideal és comprar la casa pairal, el casal dels Bernat, i anar-hi a passar la meva vellesa. No vull res més: passejar per la Ribera, veure les onades des del Baluard, tastar els gotims de moscatell pel camí de Ribes...

Però, a darrera hora, havia declinat, excusant-se en l'excés de

eina, d'acompanyar-lo en el viatge a Sitges. Clotilde, en canvi, havia olgut acompanyar-lo, a despit dels comentaris desaprovadors de Mamà Antònia Isabel, que no trobava convenient que una noia soltera viatgés en tren ense la seva mare - encara que l'acompanyant fos un germà més gran

Pel trajecte, i mentre passaven, en una penombra només aclarida el llum d'oli del sostre del vagó, els inacabables túnels de Garraf, a seva germana es mostrà molt lacònica, fullejant distretament n número del "Blanco y Negro". En arribar a l'estació de Sitges va ani- ar-se una mica:

- Com ens hem posat, amb aquests túnels! Quina carbonissa!

Es netejava el vestit amb un raspall que s'havia tret d'una bossa de mà. aspallava també l'americana de Sebastià, el seu capell fort.

- Te'n recordes del camí? Hem de baixar pel carrer de l'estació uba, passarem pel carrer de Jesús, fins al Cap de la Vila... Les vega- es que l'he fet aquest camí, quan venia a passar un mes, cada estiu, mb la tia Florenceta!

Baixaven pels carrers nets, a l'ombra de les cases emblanquinades, mb persianes verdes darrera les reixes baixes.

- Veus ningú conegut, tu? Oi que no? Doncs pots estar segur que a ores d'ara, mig Sitges sap ja que ha arribat "el noi petit de l'Antò- ia", aquell que fa poc va tornar d'Amèrica! ¿Ja saps qui ets tu, per a es sitgetanes? Un americano!

Un "americano"! Se'n recordava, dels dies de la seva infantesa. Les oies sitgetanes que es llanguien darrera les persianes i els estors els "quartos de la reixa", s'animaven de sobte en sentir que tornava de amagüey o de Santiago aquell parent llunyà, o el veí que, molt de jove, e n'havia anat a "fer les Amèriques" i que tornava - al cap de quants nys? - ric d'una manera immancable i, magna condició! encara solter. es pubilles dels propietaris, les noies dels colliters, sombriaven nys i panys amb l'"americano" que es presentaria de cop, desembarcant otser a la platja com el "Jorge" de l'òpera "Marina", colrat i robust, lenes les butxaques de dobles de quatre o de "centenes", amb tota una letania de frases amoroses com les de les havaneres de moda. Adhuc al- una, més romántica, es recitava, amb els ulls en blanc, aquells versos nicials de "Flor de un día":

"Bello país debe ser
el de América, papá... "

que havien extasiat llurs mares, en les funcions del "Retiro".

- I els "americanos" que es presenten, ~~o bé~~ estan fets uns carcamals, carregats d'anys i de xacres, encara que siguin solters i rics, o bé vénen casats amb una criolla i amb tot de mainada de color de cafè amb llet, ~~o bé~~ quasi no tornen sense haver fet fortuna.

- Com jo. Sóc un fals "americano". Un ~~veritable~~ americano de "doublé".

- No tinguis por, que prou que ho deuen saber, de fa temps, totes les noies casadores, joves i grans, i les mares preocupades per casar-les, que has tornat de Cuba sense diners! Però també saben que has tornat solter i sense compromís. Es dir... - va mirar-se de reüll el seu germà.- Sense compromís?

- Diguem sense compromís. Almenys sense criolla ni criatures de cafè amb llet.

- I jove! I Bon mosso! Sempre trobaries una dotzena de noies romàntiques que es prestarien a escoltar "de un náufrago la historia", com recitava, posant en blanc els ulls, en Pere Fius, abans que es dediquès al refinament parisenc.

- Clotilde, trobo que en parles massa, del nostre preciós cosí. Et veig cedint a les seves arts de seducció!

- Pots estar tranquil, germà!

Havien tombat el Cap de la Vila i enfilaven el carrer Major, amb les seves cases senyorívoles. A la més alta, amb celler soterrani, que tenia entrada per un carrer del costat, ~~que desvallava~~ perdis pronunciat cap a la mar, i una torratxa encimbellada, record dels temps que el difunt marit de la tia Florenceta havia estat colomista, vivia llur parenta.

Era una dama baixeta, reduïda, de pell d'un vori blanquinós, amb un pentinat que posava en relleu, entre prodigis de crep i d'anyadits, la blancor uniforme dels seus cabells. Anava endolada, s'apuntalava en un bastó i sentia un gran afecte pels seus nebots - per tots - sense preocupar-se de si esperaven o no amb gaire impaciència la seva mort per a heretar-la.

- Sebastianet! Que t'has fet gran i guapo! - va exclamar, mentre

el seu nebot l'abraçava i s'ajupia per a besar-li les dues galtes. Ja sabia que la seva tia li tenia una certa feblesa perquè el seu difunt marit havia estat el seu padrí, i es deia com ell. Però també volia saber de tots els altres:

- Què fa la vostra mare? Sempre tan forta? Quina dona, Déu meu! I jo que mai no he tingut salut!

Sentia una barreja d'admiració i de terror per la seva cunyada. En la seva presència, ja se sabia, havia de cedir a la voluntat imperiosa de Mamà Antònia. Per això procurava sempre d'estar-ne lluny, i s'estimava més de convidar els seus nebots que la vídua del seu germà.

- I l'Antoni, què fa? Com li va la impremta? Bé, oi? Sí, ja ho sé que és molt treballador.

- Ara jo l'ajudo, tia.

- Molt bé, molt bé... I aquella pobra nena, com es va morir... Jo volia venir pels funerals, però vaig pensar que, com que era tan petita, no n'hi faríeu, és clar. Li vaig fer dir una missa al Vinyet...

Tenia els ulls enaiguats. Clotilde la va abraçar, commoguda.

- I tu, noia, què? ~~Com van~~ La et rondeu els mosquits?

- La mamà em vol casar. Però a mi no m'agrada el nuvi.

- Es clar, és clar, tens raó. Casar-se de gust, i vestir de moda. Sinó que l'Antònia, ja se sap, quan es fica una cosa al cap... I qui és el pretendent?

- En Pere, el seu nebot, tieta.

- Aquell atabalat? No ho hauria dit mai! Ves què li ha agafat! Només m'agradaria per la colla de xicotes que es quedarien ací amb un bon pam de nas... Però si a tu no t'agrada, és clar...

Sebastià endevinava perquè havia volgut acompanyar-lo la seva germana: per a obtenir una aliada segura i influent. Si hagués deixat que fos el seu cosí qui li hagués plantejat el problema, potser hauria estat tot el contrari.

Resolt el ~~problema~~ cas de Clotilde, a l'hora del dinar - un dinar sumptuós, gairebé de festa major, ~~amb~~ (Llagosta i pollastre) les millors ampolles de malvasia del celler - calgué discutir el del seu germà. Quants anys tenia? ¿Per què no es casava? ¿Havia deixat una promesa a Cuba? ¿Es que potser pen-

sava ~~xx~~tornar-se-n'hi? ~~Axx~~

- Ací mateix hi ha una pila de noies que et convindrien. A veure: la gran dels Amell, els de les Torres: potser sí que és massa gran, però és la pubilla i a casa seva tenen moltes terres.

- ¿Que em veu posant-me a fer de pagès, jo que no hi entenc res?

- Es clar, noi, és clar. Ah! ja ho tinc: la noia segona dels Robert. Es molt maca, i deurà tenir una bona dot...

- ¿Com s'ho mira, tia? - intervenia Clotilde.- Són tants germans, que, per molt que tingui, no els tocarà res...

- Tens raó, nena. I la Maria Rovira? Es mig parenta nostra, i ara deu tenir vint-i-cinc anys...

- Vint-i-vuit, tieta. Dos més que en Sebastià.

- ¿I què componen dos anys, a veure? ¿No poden ésser igualment feliços, si s'estimen i ella porta un bon passament?

- Si s'estimen, és clar, tieta.

Abans de dir-los adéu, la tia Florenceta va donar-los una dobleta d'or de cinc duros a cada un.

El dilluns, la proximitat del dia quinze es feu més amenaçadora. Antoni estava deprimit. Dos clients importants li havien ajornat el pagament de les factures. El doctor Rialp, encara aclaparat per la seva desfeta clandestina als Jocs Florals, on un ~~s~~ Pagès de Puig i un Omar i Barrera qualssevol se n'havien endut els premis que ell cobejava, estava mancat de la fe suficient en el seu poema enciclopèdic per a avançar més diners a l'impressor. "La República" també es retardava en els seus terminis, tot i que en Jaume assegurava, amb tota la seva vehemència de valencià, que no quedaria malament. Quedava el senyor Ferrús, bon client que tenia una filla soltera.

- Fes un cop de cap, Sebastià, tingues bon cor!

- Encara em faries riure! ¿Es dir, que cada vegada que a tu et manquen diners per al teu dia quinze, m'haig de casar amb una pubilla rica? Pensa que la poligàmia està prohibida, en aquestes terres!

- No me'n parlis, que prou que ho sé! No n'estigués, ~~i~~ no tindria jo tants problemes!

Ja ho endevinava el seu germà. No eren pas sols els conflictes fi-

nancers els que enguniejaven Antoni. N'hi havien d'altres, que tots es concloïen en la mateixa paraula: dones.

-¿Què et passa? ¿Es la Rosita, encara?

- La Rosita, rai! Ara és pitjor. Es una xicota soltera, i es fa la il.lusió que m'hi haig de casar... Però quina xicota, fill meu! Si la veiessis, no te'n sabries avenir!

- Ja hi estic acostumat. Tens bon gust.

- Bon gust, i massa cor. Perquè t'ho pots ben creure: me l'estimo, aquesta Pauleta maca. Es olivaire a la Boqueria.

- Te l'estimes, i no t'hi pots casar. Suposo que no en tens pas ganes, tampoc. T'és una bona excusa, que siguis casat.

- No ho entens. Jo m'hi casaria de bon grat, si no fos que també m'estimo la Isabel i els meus fills.

- Es clar. I la Rosita, i les altres que vagin sortint: la Pauleta, la Tuietes, la Merceneta i la Magdalena... Totes, vaja!

- No te'n riguis! Ets feliç, tu, de no tenir aquests problemes! De vegades t'envejo i de vegades em fas llàstima. Però t'admiro.

- Llàstima! Per què?

- Es que no pots saber com és de deliciós estimar moltes dones, saber que t'estimen, encara que després t'hagis de veure, com jo, en mil embolics diferents!

- ¿Que té un pare, aquesta Pauleta?

- Pitjor: una mare.

- Doncs no veig altra sortida sinó que diguis la veritat i la deixis. Contenta't amb les Rositas, que prou n'hi ha per aquesta Barcelona.

- Vaja, quin remei em tocarà!

- I mentrestant, per aquest dia quinze?

- ¿Per aquest dia quinze? Només hi veig una solució, si la ~~de la~~ noia Farrús no et fa peça.

- El nostre preciós cosí, una altra vegada?

- No. Es creuria que volem explotar les seves ganes d'ésser-nos cunyat. No el podem tocar.

- ¿Doncs quina solució tens?

- ¿Et recordes de la nostra clienta, la vídua de Mallart?

- La senyora Balbina Serret. Me'n recordo.

- Aquell dia que la vas atendre tu, li vas fer una gran impressió. Li va saber molt de greu que no li anessis a dur tu mateix les targetes.

- T'ho va dir? Ja les hi vas dur tu mateix.

- Sí, però en va tenir una decepció. N'estic segur. I aquesta senyora té molts diners. I no sap en quin negoci posar-los.

- Germà, em penso que per treballar amb tu s'han de fer tots els papers de l'auca.

Antoni es posà a riure i feu aquell ample gest de les mans:

- ¿Què vols fer-hi? Avui dia, els negocis moderns comporten tantes servituds! Som al segle vint, noi!

I, amb aquell to convincent que devia emprar per a seduir les seves conquistes de la Bohèmia, Antoni va afegir:

- I aquesta missió que t'encomano no té res de desagradable, t'ho asseguro!

Sebastià es troba sol a la seva cambra. Té la carta de Florinda - una nova carta, més urgent, més apremiant que l'anterior - i no sap què contestar. ¿Cal que torni a Amèrica? ¿Cal que s'avingui a aquell paper brillant de marit ben pagat que li ofereix la seva núvia cubana? ¿Cal que deixi als seus problemes aquell Antoni bala-de-vidre que, al capdavall, és més gran que ell, i té prou motius per a saber-se resoldre sols els conflictes que ell mateix es crea? ¿Cal que faci costat a Clotilde, en la lluita que endevina que la noia està sostenint amb la vida, amb el món, amb l'amor? ¿O bé és veritat que, com li assegurava un dia, filosòficament, en Jaume Trèmols, el seu egoista cunyat, és inútil voler-se ficar a ajudar els altres, i que tothom ha de dur el feix de la seva vida, tal com és, amb els seus defectes, els seus pecats i les seves virtuts? ¿Què li convé més: d'anar-se'n a fer, definitivament, una carrera d'americano, perquè, quan torni vint anys més tard, amb la muller que s'haurà engreixat com la seva mare, amb els fills que tindran potser aquell color de cafè-amb-llet que deia la seva germana, totes les persianes de tots els quartos de la reixa de Sitges caiguin de cop, i totes les pubilles per merèixer es conformin amb esborrar de la llista ideal que s'han fet aquell noi petit de l'Antònia que, a la insabuda d'ell, totes coneixen?

¿O bé de ~~restar~~ quedar-se, ara definitivament, perquè si renuncia a l'oferiment del pare de Florinda, sap que Barcelona es tanca al seu damunt, amb tota la seva família carregada de problemes i d'angúnies, i amb la inseguretat económica, i amb les pubilles grans o les vídues riques que el sotgen com a una presa suculenta?

Potser, fet i fet, allò que cal és prendre de la vida les coses millors que et doni: tancar-te al dolor dels altres - proy vindrà un dia o altre, el que tens reservat per a tu! - viure l'amor i la joventut, sense preocupacions, ara que hi ets a temps; no lligar-te a res ni a ningú.

Però no gosa ~~de dir-ho~~ d'escriure-ho a Florinda. ¿Està ben decidit a ~~ser~~ pena quedar-se? solució? S'escorcolla l'esperit, s'interroga: estima Florinda? Intenta de recordar els seus besos, la suau calor dels seus braços rodons, els seus ulls ~~encesos~~ brillants... Li costa molt. No és pas el retrat que duu a la cartera que ajudarà a refer aquelles faccions que s'esborren en el seu record. La cartolina blanca ensenya només unes taques, uns perfils: no, Florinda no és allò.

Pel balcó entreobert pugen els ~~rumors~~ sorolls de la nit barcelonina, feixuga de primavera. Del pis encodormit només arriba una remor regular, un botzinar de paraules sempre repetides: és la Mamà Antònia que passa, ~~la~~ com cada nit, ~~una~~ part de rosari pel descans de l'ànima del seu difunt espòs.

==========

I V

La Colombina del Liceu.- Problemes de Clotilde: han de treballar les dones?- Un nou client important.- Eleccions a diputats, o la política vista a través de la impremta.

- Caram! ¿Quin sant s'ha trencat el coll? Aquesta visita ja no me l'esperava! - va prorrompre en escarafalls la vídua Mallart quan Sebastià, a mitja tarda del dimarts, va presentar-se a casa seva.

El pretext era un encàrrec de talonaris per a cobrar els lloguers d'una finca que la senyora Balbina - Balbina, simplement, per als amics- havia comprat feia poc. El mateix Sebastià els hi duia, en un paquetet ben lligat com si fos una capsa de bombons. Havia dubtat de si afegir-hi un ram de clavells, però va semblar-li que la visita perdria, ~~afag~~ si s'hi barrejaven les flors, aquell caràcter mig amistós - mig comercial, que volia mantenir-li, tant com li fos possible.

La vídua Mallart - Balbina - vivia a un pis principal del carrer de Santa Anna, en una casa nova, d'escala pretensiosa i balcons de ferro molt treballat. Els mobles eren feixucs, plens de flors tallades en fusta i de vidrieres de grosses rodones de colors, tapissats amb vellut groc daurat, i de totes les portes i ~~balcons~~ obertures exteriors/penjaven cortinatges que mantenien una penombrosa intimitat, a despit dels balcons oberts, per on pujava el traüt del carrer. Una cambrera de davantal planxat, amb pitrera guarnida de puntes i una petita còfia, l'havia fet passar a la saleta on ara el rebia la mestressa de la casa.

- Li duc aquells rebuts de lloguer.. ~~Voldrà veure'ls?~~ Vol veure'ls?

- Ai, pobre de mi, si no hi entenc res! Deixi'ls aquí, que ja els donaré al senyor procurador, quan vingui e passar comptes!

Tenia, dintre les seves expressions, un matís indefinible de vulgaritat, de refinament postís, que feia pensar que, abans d'esdevenir la muller del senyor Mallart, rendista i propietari de mitja edat, endut per una pulmonia doble l'hivern de la guerra de Cuba, devia haver pertanyut a una classe social bastant més modesta: una planxadora, potser, o qui sap si una venedora de plaça. Antoni, amb els seus gustos per les dones d'una bellesa frescal i opulenta, encara que no tinguessin gaire

educació ni cultura. (Tanmateix, el vernís que havia adquirit la vídua Mallart en els seus anys d'opulència era suficient per a convertir-la en una excel.lent mestressa de casa, ben embolcallada en una bata de randes que sabia subratllar les rotunditats del seu cos i deixar nus, de colzes per avall, els seus braços molsuts.

- Cregui, senyora, que he estat molt content de poder venir jo mateix a dur-los-hi.

- Em dic Balbina. I això de que està molt content, no m'ho crec gaire. Què en fa de mesos que li vaig dir que vingués a visitar-me!

El feia seure a una butaca d'amples braços i ella s'asseia, amb un complicat arranjament de robes, al sofà del seu costat.

- Pot ben creure'm, senyora Balbina...

- Senyora Balbina? Només em dic Balbina.

- Cregui'm, doncs, Balbina, que si no he vingut abans, ha estat per la feina. Demés, no voliá privar el meu germà d'aquest gust...

- El seu germà encara està més enfeinat, em penso... No, no s'excusi, que no té perdó. Tanta por, o tant respecte, li faig?

- Por, una mica. Respecte, tot el que vostè es mereix.

La vídua rigué amb aquell parrupeig de coloma que li feia tremolar deliciosament el coll blanc i gras.

- Por, respecte... aviat em dirà que li resulto antipàtica. ¿I aquelles coses tan... cubanes que va assegurar-me, aquell dia que nevava, a la botiga?

- Les deia i segueixo pensant-les.

- Doncs digui-les. Ja sap que a les dones ens agrada escoltar tot el que ens afalaga.

- No era pas cap afalac. Era la veritat. Es la veritat. La seva simpatia i la seva atracció són irresistibles. Vostè ja ho sap.

- Ho sé, si m'ho diuen. I sempre puc pensar que hi ha una part d'exageració en el que m'expliquen.

- Cap exageració, Balbina, l'hi asseguro.

- M'ho creuré, doncs, i em farà estufar de vanitat. Es un pecat. Ai, dispensi'm! No he pensat a preguntar-li si volia prendre alguna cosa: uns melindros i una copeta de vi ranci, potser? O sinó, ja ho sé: cafè, una taça de cafè. Vostè ha estat tants anys a Cuba!

Sense esperar resposta, va aixecar-se i estirà una corda de seda, que devia moure una campana a la cuina. Va presentar-se la cambrera.

- Dugui'ns un parell de tasses de cafè. Ah! i el Rom Bacardí.

I, tombant-se cap a Sebastià, un cop la serventa hagué sortit, va preguntar-li:

- ¿Li he endevinat els gustos, Sebastià? ¿Quins altres li han quedat, de la seva estada allà?

- Fa de mal contestar... Potser el gust de les dones brunes i molt blanques, una mica plenetes, però no massa, com...

- Calli, descarat! D'altres n'hi endevinaria jo, n'estic segura.

- Quins altres?

- El ball, per exemple. En deu saber molt, vostè. L'hi ha d'agradar força. ~~No sé~~ No m'ho negui. Prou que ho sé.

- ¿Com ho sap?

- ¿De debò, no se'n recorda?

I es posava de nou a riure. Aquella rialla...

- ¿Tant desfigura una careta negra?

Va recordar, de cop:

- El ball del Liceu! Vostè era la Colombina!

- A l'últim! Ja em pensava que no era vostè, el que m'havia dit totes aquelles coses! Que me l'havien canviat, o que m'havia equivocat jo!

- Doncs era jo! I era vostè!

- Sí. Però ara li demano que em guardi el secret. No estaria bé que es sapigués que la vídua Mallart, tota sola, va anar a un ball de màscares. Va ser un rampell, com una rauxa de bogeria...

- Per mi, no tingui por, no se sabrà. Però no voldrà pas que jo me n'oblidi. Em seria impossible... Els bons records no es poden arrencar així com així del pensament. I l'estona que vaig tenir-la als braços fou inoblidable...

- Als braços, Sebastià, va tenir-me?

- Mentre ballàvem, Balbina, vull dir!

- Està bé: recordi-ho, però no ho digui a ningú. Em refio de la seva cavallerositat.

Sebastià anava a replicar - aquell joc l'excitava, se l'enduia no sabia on - quan van trucar amb els nusos al marc de la porta.

- Entri, Juanita.

I la Juanita entrà, duent en una safata la cafetera i el licor, amb les tasses i platets.

En sortir del pis del carrer de Santa Anna, el cap li voltava una mica. ¿Era potser aquell excés de coixins i cortinatges, les flors i les plantes? ¿O les dues tasses de cafè i les dues copetes de rom, que s'havia vist obligat a beure's? ¿O el perfum barrejat, però enervant, que exhalava el cos opulent de Balbina? Era difícil, un cop li ho havia dit ella, de no recordar-la amb les corbes cenyides pel vestit de Colombina, ofertes les morbideses de l'escot, amb les cames ben fetes, enfundades en les mitges negres de seda calada i que eren visibles fins a genoll, i els braços nus amb tota llur carnosa plenitud... Els ulls que s'oferien, les rialles que reptaven eren les mateixes...Li hauria costat ben poc de deixar-se caure a la temptació, tot arrossegant la temptadora en una lluita que endevinava victoriosa. Però, què en pervindria, de tot allò? La dona l'empenyia, era evident; amb quina finalitat? Sebastià tenia el dubte vehement que la vídua no s'acontentaria amb una lleugera aventura, amb una discreta transgressió de la seva fidelitat pòstuma al difunt senyor Mallart. Que voldria lligar-lo d'una manera permanent. I això, en la posició d'ella, tenia un sol nom: matrimoni. Ell havia intentat, diplomàticament, de dur la conversa, quan es perdia per viaranys massa íntims, cap a les necessitats financeres del seu germà, cap a la conveniència de trobar un capitalista, que faria una bona inversió si li deixava diners per a la impremta, però cada vegada Balbina apartava amb un gest el nom d'Antoni, els problemes d'Antoni, les exigències d'Antoni, per a tornar a centrar la conversa en ells dos, en ell, sobretot, Sebastià. Hi havia hagut moments que li havia estat molt difícil de contenir els desigs d'estrènyer aquell cos sumptuós en els seus braços, de besar-la als llavis que s'entreobrien en una autèntica o ben fingida excitació. Però, i després, què? N'havia de parlar primer amb el seu germà, tenir una idea exacta de les relacions que aquest havia tingut amb la vídua; saber si Balbina era una dona fàcil, que volia distreure el seu viduatge sense perdre la seva independència, o si, al con-

trari, totes les seves arts i manyagueries només tenien un objecte: aconseguir un nou marit, un marit jove amb el qual despendre alegrement els diners que li havia deixat el vell primer espòs.

- Diastre d'Antoni, en quins embolics em fica!

Havien convingut que hi tornaria una altra tarda - "Aviat", li havia fet prometre ella, amb un llanguiment torbador. Seria molt difícil, si anava de nou al principal del carrer de Santa Anna, sortir-ne, com ara, en aquesta situació bon xic irritant, però prudent, de Cast Josep defugint les seduccions de la muller de Putifar.

Quan ~~enfilava~~ travessava la Rambla per a enfilar/ ~~passava~~ el carrer dels Tallers, ~~per~~ tornar a la impremta, li semblà veure, a la cantonada, la seva germana, que donava la mà a un home. Un tramvia que passava i un parell de berlines el van deturar. Quan pogué ~~arribar~~ arribar fins a la vorera, Clotilde es dirigia, ~~amb~~ tota sola, amb passa decidida, cap al carrer de Bonsuccés. Va desviar el seu camí per a aconseguir-la: Sebastià/

- Clotilde! On vas?

Ella es girà, un xic sobressaltada:

- Ets tu? Vaig cap a casa. On vols que vagi?

- T'acompanyaré fins a la plaça. Jo tornava al taller.

Van emprendre el curt carrer, sense dir res. Fent un petit esforç, va decidir-se a preguntar a Clotilde:

- Qui era aquell que et saludava?

- Aquell ? L'encarregat de la botiga on treballo. M'ha acompanyat fins aquí, perquè a ell li ve de passada.

Ho havia dit amb una certa agressivitat. I a Sebastià li semblava que la seva germana s'havia tornat vermella.

- Si la mamà ho sap, no estarà gens contenta.

- La mamà! La mamà! Voldria que anés i vingués de casa a la botiga pel camí més curt, encara que siguin carrerons foscos i bruts! Jo m'estimo més de passar pel carrer de Pelayo i fer aquest tros de Rambles.

- I així tens companyia, oi?

- Què vols dir, tu?

- No res, no res. Em sap greu que no em vulguis tenir confiança,

explicar-me les teves coses...

- No tinc coses per explicar, jo. Tu sí que en deus tenir, i te les guardes! Fas el que vols, ningú no et mana...

- Ningú? I la mamà?

- La mamà sap de sobres que, amb els homes, aviat perd el domini. Amb manar a casa es conforma. I sobre les dones.

- No et queixis. Ben bé que tu t'has sortit amb la teva. Treballes. ¿No era això què volies?

- Sí, ho he aconseguit. Però prou va costar-me!

- I n'estàs contenta, de treballar?

- Es clar que n'estic! Al capdavall tinc la sensació que serveixo per a alguna cosa. Es ben trista, la vida de les dones! No trobes, Sebastià?

- No ho sé, no hi he pensat gaire. Si fa no fa, com la dels homes, em sembla.

- No ho diguis! Els homes aviat us allibereu, feu el que us ve bé, sempre teniu raó, aneu a l'altra part de món, correu aventures, enganyeu les noies...

- Ep! que jo no n'he enganyada cap, encara!

- Però sempre en trobaràs alguna, disposada a deixar-se enganyar. I encara que us caseu i tingueu família, seguiu essent lliures, viviu fora de casa, i és a la dona que li corresponen tots els malsdecap i les angúnies, criar els fills i mantenir-los... Mentre que les dones...

- Sou les eternes esclaves, oi? Mira que l'esclavitud ha estat abolida fa temps, a Cuba i tot!

- I és clar que som esclaves! Primer de la mare, que et diu què has de fer, com t'has de vestir, on has d'anar, què has de pensar, què t'ha d'agradar, quan has de resar i quan has de sortir al balcó... I si et vols alliberar d'aquesta servitud, no tens més remei que casar-te, que és com canviar de cadenes...

- Que ho fas fort, Clotilde! Si et sentís el nostre cosí Pere, tindria ocasió per a fer una exhibició de galanteria parisenca: la dona és la reina de la creació, la sobirana del món, la senyora dels nostres cors, què sé jo!

- Tot això és bo per a les novel.les i per als versos. Ho diuen per

a enganyar-nos millor, per a fer-nos acontentar amb el nostre estat d'esclaves de debò. La dona a casa! Reina de la creació, però a casa! Sobirana del món, però vigilant els fogons! Senyora dels vostres cors, però canviant els bolquers de les criatures, sargint i apedaçant, fent mitja i fregant rajoles...

- No exageris, Clotilde! Es la Queta que frega les rajoles!

- I que no és una dona, la Queta?

- Molt bé. Ara jo t'hauria de fer un discurset sobre els inconvenients d'ésser home. Mira, t'asseguro que tot això que em dius no compòn res al costat dels malsdecap que ha de passar l'Antoni per mantenir una família i fer rutllar la impremta. Al capdavall, la Isabel només s'ha d'estar a casa, esperant que ell li dugui els cèntims que necessita. I és el marit que ha d'espavilar-se, que ha de treballar...

- Doncs, per això mateix. Que ens deixin treballar també les dones; que ens deixin ajudar-vos. No vull res més: tenir igualtat per al treball amb els homes. Si podem treballar, serem lliures...

Sebastià va somriure:

- Aquesta teoria teva de la llibertat gràcies al treball faria riure molt els socialistes i anarquistes. Sentissis en Jaume, el nostre maquinista! L'esclavitud moderna és el treball; aquell qui treballa per altri es converteix en el seu esclau. Ja veus que només pots aspirar a canviar de tirania.

- Tot el que vulguis. Jo ja sé què vull dir. I per això he volgut treballar. No em fa res que l'amo es faci ric perquè jo li dono un profit. ~~Ni que em doni menys diners dels que em correspondrien per la feina que li faig~~. ¿Es això que volen dir els socialistes, oi? El que sé és que, treballant, m'allibero de totes les coses que em lligaven a casa i a la família, que tinc la sensació de no dependre dels altres.

- Parles molt bé, noia. Hauries de dedicar-te a fer mítings electorals.

- ¿Per què, si això que dic només interessaria les dones, i encara la majoria estarien en contra? No te'n riguis: no vull ésser la noia que només espera que li surti un marit, perquè no es capaç de defensar-se sola; la dona que només serveix per a muller o per a tieta.. Vull

sentir-me independent i mestressa de mi...

- ¿T'ho creus, que hi ha ningú independent, i que visqui amo d'ell mateix?

Feia un moment que s'havien deturat a la cantonada de la plaça i el carrer d'Elisabets. Els passants devien prendre'ls per una parella de festejadors. Això li feu pensar, de nou, en aquella silueta que havia vist, a la vorera de la Rambla, prenent comiat de Clotilde. Va continuar:

-¿Saps qui és que ens mana més, i que mai no ens en podem alliberar? Nosaltres mateixos. Som com som, i ens costa molt de canviar. De vegades l'home, o la dona, que es pensa ésser més lliure, es troba lligat per un amor o per una feblesa... Qui sap? Bé, noia, et deixo, perquè sinó t'hauria d'acompanyar a casa per dir a la mamà que és culpa meva que arribis tan tard. I jo encara tinc molta feina a la impremta.

- Adéu, Sebastià!

La mirà allunyar-se, amb les seves passes decidides, ben dret el cos esvelt damunt les botines de mig taló, arreplegant-se un xic les faldilles amb la mà esquerra. Potser hauria de vigilar-la discretament, veure si festejava amb aquell jove de la merceria... I després, què? Parlar-ne amb la Mamà Antònia? ¿Per a fer topar les dues voluntats, igualment decidides, de mare i filla? Potser valdria més insinuar-ho a la Isabel, que tenia prou coneixement del món per a trobar els mots que calia dir...

Enfilà la tortuosa estretor del carrer de Ramalleres. Els dies s'havien allargat molt i encara hi havia clarianes ~~daxdix~~ que maldaven per encendre algun nuvolet blanc. Però al fons de la rasa enclotada entre dues altes muralles de paret, ja era ben fosc. L'home dels fanals passava, amb el seu llarg bastó ~~que~~ capcimat per una flama tremolosa, encenent una darrera l'altra unes estrelles oscil.lants, tancades en urnes de vidre a les cantonades. Al carrer de Jovellanos, la porta de la impremta estava mig baixada, però a dintre encara treballaven. Calia vetllar, per treure la feina més urgent. Quan Sebastià entrà a la botiga, hi havia Antoni que estava parlant amb dos visitants, asseguts a les dues úniques cadires. L'un era Pere Rojals, el secretari del Círcol de Fusió Republicana. L'altre li era desconegut: devia tenir uns quaranta anys, era alt, robust, d'una bellesa masculina una mica agressiva, subratllada pel bigoti sedós i el pentinat lluent, ~~de brillantina~~. Havia deixat un jipijapa

al damunt del taulell i parlava amb un castellà fluent, matisat per un accent andalús que el feia més persuasiu.

Sebastià saludava Rojals i el nouvingut.

- El meu germà - presentà breument Antoni.

L'andalús no s'interrompé. Estava explicant a l'impressor les seves idees sobre la revista "La República".

- ... Es una cosa massa ensopida, massa sàvia, massa mansa. Li hem de donar una vida més ~~a la vora del~~ aferrada al poble, hem de fer que vibri amb les masses... Hem de treure la teoria i donar articles d'actualitat, atacar l'Ajuntament, els catalanistes, els carlins. Farem campanyes d'escàndol - sí, d'escàndol, va continuar, mirant-se Pere Rojals com si volgués aturar les objeccions del Secretari del Círcol - i no tenir por que el fiscal ens denunciï articles o que alguna vegada sortim de la mesura. Les masses són les que ens han de sostenir, les que ens han de fer guanyar la batalla... Barcelona és una ciutat adormida, i jo he vingut a despertar-la. Aquestes eleccions del diumenge ho demostraran. Hi ha massa influència dels capellans, dels carques, dels cacics del torn pacífic... Ho hem de capgirar tot, i per a això ens han d'ajudar els treballadors. Però ¿com podem guanyar els treballadors, si no els sabem dir les coses que han d'engrescar-los?

Va tombar-se de nou a Pere Rojals.

- Fins ara, la manera com han fet "La República" anava bé: es tractava de lligar tota aquesta colla de vestals solterones del republicanisme, que només saben pensar en l'onze de febrer i resar a Sant Francisco Pi i Margall o a Sant Nicolás Salmerón, que discuteixen sobre com ha d'ésser el Pacte o si el possibilisme és un pecat mortal. Heu fet tot el que heu pogut, no ens queixem. Però amb això no n'hi ha prou: totes aquestes vestals solterones - es complaïa a repetir la seva troballa - no són capaces de guanyar unes eleccions. Per a unes eleccions fan falta vots, i vots són homes i també són punys i les altres coses que fan els homes.

Picava amb la mà closa damunt el taulell. Pere Rojals se'l mirava, com fascinat, sense gosar dir un mot, amb la mateixa cara que faria una vella beata que sentís renegar de tots els sants el seu confessor.

- Les masses! Hem de conquistar les masses! ¿I amb això volem

aconseguir-ho?

"La República" ~~abandonava~~ es despullava damunt del tàulell de les seves cobertes de color crem, de les seves lletres clàssiques, de l'orla modernista del seu títol: la febre renovadora d'aquell home n'havia de fer una cosa nova, una eina revolucionària, una bandera de revolta i de triomf.

- Hem de canviar el format: fer-la més gran, com si fos un diari. No tantes pàgines, perquè de vegades massa lletra menuda espanta. I més ~~gravats~~ ninots. Dibuixos, caricatures de frares i majordones: això sempre agrada i omple. I fotografies dels líders del republicanisme. Molts articles curts: sueltos, força sueltos, que denunciïn les coses que passen, els abusos de les autoritats, les maquinacions dels jesuïtes, l'explotació dels burgesos. Som un partit revolucionari, no és veritat?

Pere Rojals només sabia assentir.

- Doncs "La República" ha d'ésser un setmanari revolucionari!

Antoni va creure necessari d'intervenir:

- Un setmanari així, amb gravats, colors a la primera pàgina i molta remenderia, costarà bastant més que fins ara...

- Ja ho suposo. Però això no vol dir res. Augmentarem el tiratge.

- ~~Vol dir que~~ I alesthores la factura pujarà encara més...

- El senyor Bernat vol dir que, com que ens costa tant de pagar poques pessetes, si resulta més car ens resultarà encara més difícil... - aclaria el secretari del Círcol.

- Això no és problema meu...- digué, olímpicament, l'andalús.

- Però sí que és problema per mi,- insistí, somrient, Antoni.- Jo haig de pagar els meus obrers, i necessito cobrar les feines. No sóc cap capitalista, jo, li asseguro. Ni cap explotador del poble - es cregué obligat a afegir.

- La caixa del Círcol ha estat molt castigada amb aquestes eleccions... Però demà hem de cobrar d'un candidat. ¿Quan se li deu, fins ara?

- No gaire... Unes sis centes pessetes. Però si cal canviar el format i posar clixés, tindrem noves despeses...

- Rojals, porti-li demà mil pessetes. Però vostè ens ha de tenir feta una maqueta del setmanari. Hem de veure si ha entès el que vull...

- Em penso que sí...- El somriure d'Antoni s'havia fet més franc.

- Després, potser farem encara, abans del diumenge, alguns prospectes per repartir-los entre els electors... Hem de carregar la propaganda... Vostè s'hi veu amb cor?

Antoni obrí les mans, en el seu gest de total sinceritat.

- I tant, si m'hi veig amb cor! Tinc un taller magnífic, amb els millors avanços de les arts gràfiques. Puc fer tot el que calgui, i de pressa. Només pretenc de donar satisfacció als meus clients.

- Ja en parlarem. Avui ho discutirem amb la Junta Municipal. Els haig de remoure, els costums electorals de Barcelona! Hem de triomfar, Rojals, ens hem d'imposar al caciquisme i als carques que dominen en aquesta ciutat!

S'havia aixecat i, amb el jipijapa a una mà, perorava:

- Hem de predicar la República, la República de tothom, però sobretot dels pobres! De les masses, vull dir - rectificà, dirigint-se als impressors.- De les masses, que ho comprenen tot, tothom, mentre els que els parlen siguin de bona fe i treballin per la Pàtria i per la Justícia!

I, amb una transició, digué a Antoni:

- Té una gran oportunitat, amic Bernat, si s'ajunta amb nosaltres i és el nostre impressor! Pensi que el dia de demà, amb el nostre triomf, quan la República sigui un fet, no oblidarem els que ens han ajudat en els temps de lluita.

- Estaré molt content si puc ésser-los útil! Comptin amb mi! - exclamà Antoni, encaixant amb l'eloqüent andalús.

I, mentre, amb Sebastià, acompanyava els clients a la porta, per a fer-los un darrer acatament, trobà manera de dir a mitja veu a Pere Rojals:

- Sobretot, amic, no s'oblidi demà de les meves mil pessetes!

Era un gust de parlar amb Antoni, quan l'home es desprenia del feix de les seves preocupacions. Sebastià ho reconeixia: el seu germà sabia viure. I li envejava aquella facultat d'aprofitar totes les possibilitats de cada moment, d'exprèmer el suc de totes les ocasions de gaudi i d'alegria, d'estar sempre obert a l'optimisme, i de poder rescabalar-se d'una hora d'angoixa o de sofriments amb un quart de benestar físic o de

satisfacció moral. La visita de Rojals i el nou dirigent republicà, amb la prometença tan relativa d'una aportació positiva en metàl.lic l'endemà, havia servit per a esvair els fantasmes del dia quinze. Adhuc el problema de la Pauleta i de la seva ferrenya mare devia haver perdut acuïtat als seus ulls en aquells moments. En el moment precís, ja trobaria les frases directes i sentides, la tremolor de la veu, si calia el llagrimeig contingut per a convèncer de la sinceritat dels seus sentiments, de la seva irresponsabilitat davant d'un fat advers que feia que els homes casats no poguessin gaudir lliurement, innocentment, de l'amor de les noies belles. I, en aquells moments, Sebastià n'estava ben segur, Antoni seria sincer; com ho era quan, entre els espasmes conjugals d'una reconciliació ben guanyada després d'una escena de gelosia d'Isabel, li juraria amb veu patètica: ¡per la memòria de la Clotildeta

- Mai més, Isabel, mai més! Per la salut dels meus fills, t'ho prometo! Ets una santa, Isabel, i jo un mal home! Pero ara s'ha acabat: mai més, t'ho juro!

Els obrers havien plegat, i els dos germans, després de fer el pla per a la feina de l'endemà, feien un recompte de la jornada:

- ¿Què t'ha semblat, el nou director de "La República"?

- Impressionant,- contestà Sebastià.- Segons com, semblaves tu, quan fas un dels teus discursos.

- Vinga, home! Què pagaria, jo, per tenir la llàvia d'aquest home! En Jaume em deia l'altre dia que, als mítings republicans, ell s'ho menja tot. Porta molta empenta i em penso que arribarà lluny...

- Lluny, en què?

- Home, en això de la política. Si t'ho prens com un ofici, com un negoci, pots fer-hi carrera, em penso.

- Vols dir? La política es fa a Madrid, i gràcies. Quan el senyor Sagasta o el senyor Silvela decideixen una cosa, poc els importa què en pensem a Barcelona. Ens envien els alcaldes, els governadors, els capitans generals...

- Parles com els de la ceba. ¿Que has anat a cap dels seus mítings?

- No. Si t'haig d'ésser franc, això de la política em ve de nou. Creus ~~Vols dir~~ que és interessant de barrejar-s'hi?

-Ets un ciutadà, amb dret de vot, i hauries de saber de què va. Però a mi no m'hi emboliquis. De totes maneres, vull anar a algun míting d'aquests catalanistes, i també m'agradaria de sentir com s'ho manega aquest client nostre del jipijapa.

- Quan hi vagis, avisa'm. I ara, parlant d'una altra cosa: aquesta tarda he anat a veure la teva amiga.

- Quina amiga? La vídua Mallart? (Amiga? No exageris, home!

Parleva enriolat i encuriosit. Li feia il.lusió de seguir de la vora una intriga amorosa entre el seu germà, tan reservat, i aquella dona que, en tantes coses, representava el seu ideal femení.

- Escolta, m'has de dir amb tota franquesa: ¿fins on has arribat amb Balbina?

- Ja li dius Balbina? Quina franquesa, noi! No tan lluny com tu: jo encara la tracto de Donya Balbina.

- No dissimulis: això no té res a veure. Recorda't que hi he anat perquè tu m'ho vas demanar. Era una visita de negocis, com si anés a veure el senyor Farrús o el doctor Rialp i Llana.

- Exacte! Una visita de negocis, només que força més agradable. I bé? Quins negocis has fet?

- He pres dues tasses de cafè i dues copetes de rom.

- Perfecte! Ja veus que valia la pena. Era bon cafè, oi?

- Un cafè excel.lent. (rom del millor) Però no es tracta d'això. La vídua Mallart se m'ha insinuat... d'una manera molt transparent, si jo ~~és que~~ no sóc un presumit inconscient.

- Em penso que no ho ets. Tira endavant.

- M'ha dit que havia estat al ball de disfresses del Liceu, i que havia ballat amb mi gairebé mitja nit.

- I és veritat? Bé ho duies prou secret!

- Fins avui no he sabut que fos ella. Anava disfressada de Colombina i feia molt goig. No sé les coses que dec haver-li dit. A la mitja part es va fer fonedissa.

- Es clar! Es una senyora decent! No podia pas quedar-se a la segona part! I ha hagut de dir-t'ho ella? Si l'hagués arribada a trobar jo, amb la careta posada, t'asseguro que li hauria faltat al respecte! No

se m'hauria pas escapolit, com les altres vegades!

Sebastià va mirar-se el seu germà. Li havia sortit l'exclamació del cor. ¿Volia dir que fins aleshores la vídua Mallart l'havia mantingut en un joc molt difícil d'estira-i-arronsa, excitant-lo i després fent-lo glatir, però sense perdre mai el cap?

- Doncs jo no la vaig conèixer, ja t'ho he dit. Ella sí, pel que m'ha dit.

- Li agrades, és clar. Ets jove, solter, fas goig...

- I això què vol dir?

- Home, tira al dret!

- Aviat està aconsellat, això! ¿No hi has tirat al dret, tu, algunes vegades ? ¿I quin resultat t'ha donat?

- Cap, t'ho asseguro, i prou greu que em sap. Però amb tu és diferent.

- Sí, ja m'ho has dit: sóc solter, jove i ben plantat. I què més? Es l'avantatge que tinc sobre teu, oi? ¿Vol dir que em vol per marit?

- Qui sap! No es pot mai dir per endavant. Prova-ho, i ho sabràs.

- Em convides a un joc molt perillós. I ella en sap molt, de jugar.

- Amb el foc! Explica-m'ho!

- Mal germà! I m'hi deixaries casar sense remordiments?

- Remordiments, de què? De donar-te una núvia rica, bonica i que tot just deu tenir cinc o sis anys més que tu? Jo pogués estar al teu lloc!

I es posà a riure d'una manera tan franca, tan oberta, que en Sebastià no pogué més que imitar-lo. S'aixecà i guaità el rellotge:

- Tu! Les nou, ja. La mamà ens renyarà, si arribem tan tard a sopar.

Semblava que les eleccions, aquell cop, desvetllessin més interès que d'altres anys. Potser ho feia l'activitat que aquell tribú andalús del jipijapa desplegava, d'una manera mai vista, en la campanya electoral dels republicans. Els vells líders de les diferents branques locals, advocats amb un bon bufet, professors o metges progressistes, es veien desbordats per l'oratòria convincent, seductora, engrescadora d'aquell nouvingut. Sebastià havia assistit, amb Antoni, a un dels mí-

tings finals de la campanya , i havia vist com el públic, homes de gorra en la seva majoria, vibrava i s'entusiasmava amb els períodes exaltats del tribú. Era a les masses, realment, a llur imaginació impressionable a llurs energies contingudes, que s'adreçava el nou cabdill del republicanisme. Igual que "La República" en la seva segona etapa, aquella oratòria no es parava pas en escrúpuls d'exactitud, en respectes de bona fe als adversaris o a llurs doctrines. Calia vèncer i, per a això, atacar. I ell atacava, amb fúria de brau andalús, sense esperar que agitessin davant dels seus ulls cap drap vermell. Era ell mateix, al contrari, qui l'agitava, com una bandera de revolta, per a fascinar les masses, aquelles masses que poc a poc s'anaven inflant, guanyant volum, polaritzant els afanys insatisfets, les velles rancúnies, les teories vehements que un dia s'havien expressat, per obra d'uns exaltats, en el gest de llançar una bomba mortífera o de disparar contra un governant odiat. El republicanisme, per la gràcia d'aquell orador vingut d'Andalusia, descobria els obrers, els armava amb noves consignes, els feia conscients de llur força. Hi havia hagut una vaga de tramvies, cosa mai vista. La ~~força~~ unió dels treballadors, que era llur arma més poderosa, faria miracles. I el tribú afalagava les velles societats de resistència, les organitzacions naixents que defensaven un socialisme científic o un anarquisme ple d'il.lusions. Tot allò eren les masses, les masses que ell necessitava per a les seves victòries electorals, per a anar guanyant, etapa darrera etapa, en una cursa que no pot pas ésser gaire llarga, aquella República que ha de dur la salvació de tots els mals, la regeneració de la vella Espanya caduda, l'anivellament de totes les desigualtats, la compensació de totes les injustícies: la República.

Sebastià veu al seu voltant, en la penombra de la sala de teatre del centre de barriada, com els homes de gorra vibren a l'unissó d'aquella veu sonora de gerundis i d'adjectius sumptuosos, que fulmina imprecacions i sarcasmes, que promet i demana. I comprèn que la política pot embriagar com un vi ric en graus i en saó de la terra. Endevina que treballar les masses pot ésser tan exaltador com remoure amb una eina lleugera una terra plena de tresors. La veu càlida d'accent

andalús parla de les glòries del passat, i aquells homes que no saben de llegir fremeixen en sentir aquells noms desconeguts; enumera els herois i els màrtirs de la lluita secular contra la superstició i la tirania, i en aquelles ànimes aquells noms es fan carn i sang de voluntat; pinta un quadro realista de les misèries d'avui, en contrast amb l'albada esplendorosa que serà demà, i aquell sol que qui sap si veuran apuntar escalfa ja els cors d'aquella gent avesada a treballar molt i a esperar poc.

En sortir, Antoni diu:

- En sap molt. Els arrossegarà allà on vulgui. Però només és un arrenca-queixals.

¿Estarà la veritat, la raó de la política en l'altre camp que s'ha llançat a la batalla amb la mateixa passió, amb igual entusiasme renovador? Sebastià s'ho pregunta, en l'ampla sala on, amb les seves paraules de cada dia, amb la seva mateixa llengua, uns altres oradors encenen l'entusiasme de l'auditori parlant de la història, de les figures oblidades d'uns segles llunyans, però també, i sobretot, dels drets del present, dels greuges contra un estat que només sap viure de fracassos, d'una capital burocràtica que absorbeix la riquesa i el treball de la perifèria. Els oradors manegen xifres, dades de contribucions i poblacions respectives; parlen d'aranzels i proteccionisme; critiquen la mala administració municipal, la instrucció pública insuficient, les falles d'un govern que només pensa en anar perpetuant la seva vida indolent. Reciten versos, que de cop prenen un relleu, una vibració de veritat com poques vegades li han semblat tenir les poesies que coneix:

"Escolta, Espanya, la veu d'un fill
que et parla en llengua no-castellana;
en aquesta llengua pocs t'han parlat,
en l'altra massa!"

i li sembla de sentir en el seu esperit l'esqueixament desil,lusionat d'aquell final "Adéu, Espanya!", que l'orador subratlla amb tota la seva veu. Sent dir i repetir un nom: Catalunya, i parlar de catalanisme. I un home eixut, jove, de barbeta retallada tan negra com els seus ulls, martelleja amb una veu potent, freda com la demostració d'un problema de matemàtiques, però que sap prendre roentors d'espasa que surt de la

formal. I la gent que el volta: menestrals, estudiants, botiguers, dependentets i empleats, gent com ell i que deu pensar i sentir com ell, vibra i s'engresca amb aquella veu que promet la victòria, només que les regles de la batalla siguin rigorosament observades, que parla d'eleccions com d'una campanya bèl.lica, i dóna instruccions d'estat major, precises i infal.libles.

Sebastià té la sensació que ha vist néixer dues forces que es disputen l'ànima de la seva ciutat, la dominació d'allò que en el llenguatge del cabdill andalús són "les masses". Dues forces ben arrelades dintre el substràtum de Barcelona, que volen escombrar-ne les formes caduques que han estat imposades per un segle dinou cansat de convulsions i trasbalsos.

- Desenganya't, noi! Ja ho veuràs: diguin aquests el que vulguin, serà en Pantorrilles qui s'ho emportarà, el diumenge. Potser el Doctor Robert podrà sortir-se'n, perquè al capdavall ell també fou alcalde, i la gent se l'estima...

- ...I és mig sitgetà, com nosaltres, oi?

- Exactament. Però els altres, res. El catalanisme és una expansió de poetes i d'historiadors, no pot ésser cap partit polític. El dia que tinguin les barraquetes d'un senyor Planas i Casals o d'un senyor Comas i Masferrer, ja en parlarem!

- I els republicans? No creus en les masses del nostre client?

- Les masses? Els ~~compraxxxxxx~~ compraran els vots a dues pessetes i no es recordaran de res del ~~xx~~ que els ha dit l'amic del jipijapa. Ja m'ho sabràs dir el diumenge que ve! Votaràs, tu?

- Sí. Vull votar.

A darrera hora, s'havia decidit. I després de deixar la seva papereta ben plegada a dintre l'urna de vidre, en el col.legi municipal llardós i ombrívol, va anar a les seves rutines dominicals : les caramboles amb uns companys, el dinar a casa de Carme i Jaume Trèmols - i aquella tarda seria ell, per especial encàrrec del seu cunyat, qui duria la muller i les noies al cinematògraf de ~~la Sala Mercè~~ Cine Napoleón, - i a la nit a un ball on havia de trobar, lliure de tota preocupació, el seu germà i la noia de l'olivaire.

L'endemà, dilluns, fou en Jaume qui li explicà els resultats de la contesa electoral. Havien sortit edicions especials dels diaris dels guanyadors.

- ¿Qui ho hauria dit, oi? - comentà el valencià, assenyalant els grossos titulars i les xifres triomfants.

- No us ho esperàveu, vós?

- No hauria dit mai que el caciquisme tingués tan poca força. Mireu-vos-ho bé: entre els catalanistes i els republicans tenim més del doble de tots els vots que han pogut arreplegar "els altres" amb totes les traces i manyes.

-¿Però això que hagin sortit els quatre presidents, us sembla un bon senyal, o què? ¿Què en pensen els vostres amics del Círcol?

- O, més aviat estan contents. Diu que amb els catalanistes ja se les hauran quan convingui. I ja has vist que l'andalús ha sortit diputat, S'ha fet l'amo.

Amb el to de la seva veu, Sebastià endevinà que el nou cabdill no era sant de la devoció del maquinista. Arribava en Peret, mastegant la seva cigarreta.

- ¿I vós, què en penseu, de les eleccions d'ahir? Esteu content?

- Això aquest, que és de l'olla... Diu que anirem tan bé, que la reina ve i el diari ho porta... Apa, anem a treballar, que tot el que t'hagi de donar aquest del jipijapa em penso que ja ho tens fa temps.

Sebastià es quedà sol a la botiga, mentre les màquines començaven a rutllar. Li semblà que ell sí, que estava content.

==========

V

Sebastià retroba un amic.- Màgia gracienca.- Noves complicacions d'Antoni.- Sogra i nora.- ~~Rauxes de Jaume Trèmols i reaccions de Carme.~~ Un bon'ista - Reaccions de Jaume Trémols.

En un entreacte d'"Electra" va sortir a fumar una cigarreta. Es sentia una mica decebut. ~~El Catalunya~~ l'Eldorado estava ple d'un públic predisposat a l'aplaudiment, al visca subversiu, a l'exaltació dels cants. Els diaris de Madrid havien anat tan plens de l'escàndol i l'èxit que havia estat a la capital l'estrena del drama de Pérez Galdós, que a Barcelona tots els caps calents es delien per anar també a aplaudir les al.lusions als jesuïtes, les tirades contra la vida monacal o contra la tirania dels prejudicis religiosos. I els contraris, els homes de pes, els addictes al Centre de Defensa Social, els lectors del Brusi i del "Correo", es prenien com una missió heroica d'anar a protestar l'obra iconoclasta.

Sebastià més aviat s'hi avorria. Trobava que els comediants ho feien malament, que es refiaven massa dels efectes oratoris, de les situacions melodramàtiques. Ell no entenia gaire en teatre, és clar. Però li agradava, de tant en tant, d'anar a veure les companyies de fama que venien a Barcelona, la Pino o la ~~Guerrero~~ Tubau, la Duse o la Vitaliani, la Sarah Bernhardt (la divina Sarah, hauria rectificat en Pere Fius) o en Zacconi Algun diumenge a la tarda, la Isabel l'havia convençut d'acompanyar-los ella, la Clotilde i els dos grandets al Romea, sempre que el programa fos bo per als nois, és clar.

Va sentir una veu que el cridava:

- Sebastià Bernat!

Va girar-se en rodó. Aquella cara no li era desconeguda, però no atinava a posar-li un nom.

- No estava segur que fossis tu. Però he volgut sortir de dubtes. No et recordes de mi?

Se'l mirava, escorcollava la memòria. La veu, els ulls, el nas... Va caure-hi de cop:

- En Miquel Ferran, oi?

- El mateix! Tant he canviat?

Es donaven la mà, efusius, tornats a la vella amistat de feia deu

anys, al temps que tots dos eren aprenents primer, i després mitjos-dependents a la secció de robes de senyora del "Siglo".

- Noi, ha passat tant de temps! Erem uns marrecs.

- I ara som uns homes! Ja ho pots ben dir! A l'últim has tornat d'Amèrica, doncs? Jo que em pensava que d'allà no se'n venia mai més, si no eres ja vell i carregat de duros!

- Ja ho veus: en el meu cas, la cosa ha fallat. Torno jove i pobre

- Pobre? No serà tant, oi? Et vaig envejar tant, els primers temps que vas estar fora! Havíem quedat que ens escriuríem, oi? Tu vas enviar-me una postal des de Nova York. Em penso que no te la vaig contestar. I després, ja se sap...

- I tu, què? Ja no ets al "Siglo", perquè quan vaig anar-hi, en arribar, vaig preguntar per tu, i em van dir que feia anys que havies deixat la mitja cana per a plantar-te pel teu compte.

- No, al començament vaig anar amb un germà meu. Però ara faig de corredor de merceria, i em guanyo molt bé - va rectificar, modestament: bastant bé la vida.

Tocaven els timbres de final d'entreacte. En Ferran estava amb una germana i el seu pare, i van quedar que ja es trobarien l'endemà, al vespre, a un cafè de la Plaça de Catalunya.

Mentre tornava a seure a la seva localitat de primer pis, Sebastià pensava com era d'estrany que fins aleshores no hagués trobat cap dels vells amics. ~~Encara que~~, ben mirat, ~~era~~ ja devia ser normal que hagués estat així. Havia passat deu anys lluny de Barcelona, i eren els anys de la creixença, els anys de deixar aquella caricatura disgraciosa d'home que és l'adolescent per a revestir, completament, els atributs de la dignitat viril: havia estat soldat, havia dut bigoti, patilles i barba, havia tingut aventures amoroses, havia après a guanyar-se la vida: s'havia fet home. I tot aquest procès, per als seus companys dels quinze anys, havia tingut lloc en un altre ambient, del qual ell s'havia exclòs. ¿I què eren els amics? A Matanzas n'havia deixat uns quants - dos o tres - amb els quals havia fet les guàrdies de voluntari o havia corregut els balls criolls i empaitat les mulates fàcils. Eren amics? No ha-

via sentit la necessitat d'escriure'ls més que quatre ratlles sense contingut. Ni els enyorava.

Un amic era una persona amb el qual compartíssiu els gustos, les aversions, els entusiasmes... Va intentar d'evocar els anys del "Siglo", quan amb en Miquel plegaven i desplegaven peces de roba, sempre amatents a deixar nets els taulells quan els ho manessin, o bé quan anaven ensenyant, pacientment, a les clientes els colors i les mostres més variats, aquell retall de mig pam que havia de fer joc amb un fil de seda que duien, o aquell vestit que havia d'afavorir la noia disgraciosa i fer que trobés un promès, a la primera Festa Major. ¿S'avenien gaire, amb el seu company i ell? Li costava de recordar-ho.

Tornà a escoltar el drama. Decididament, no l'engrescava. Però la gent que el voltava, (era) evidentment, bevien les paraules dels personatges amb delit, i es sentien interpretats per cada un. Els anticlericals i els clericals trobaven, amb satisfacció o amb escàndol, que aquella obra posava en joc problemes que els eren grats. La religió esdevenia tema de polèmica; el cristianisme, política. A Sebastià li costava de deixar-se anar, instintivament, amb l'onada passional que s'enduia els uns o els altres. Havia anat apartant-se insensiblement de l'Església, ja en plena adolescència. La missa del diumenge havia estat el darrer signe d'una adhesió més aviat rutinària a les pràctiques religioses. A Cuba, en un clima més laxe, àdhuc això s'havia perdut, i unes quantes lectures havien fet la resta. Sebastià, simplement, no creia. Però això no li donava pas una mena de missió, no li conferia cap apostolat. Respectava la seva mare, Isabel, Clotilde, que seguien fidels als manaments de l'Església, i no protestava si els divendres de Quaresma o les vigílies de festa havia de menjar bacallà en lloc de carn. Problemes individuals, cadascú se'ls havia de resoldre segons el seu temperament i les seves necessitats. Ell s'havia resolt, si més no negativament, el seu.

L'endemà, a la nit, al cafè ple de fum, mentre en un recó una mica elevat un pianista, un violí i un violoncel ataquen els valsos de les operetes vieneses més acreditades, Sebastià (Bernat) i Miquel Ferran conver

saven. Per crear de nou el pont fràgil d'una amistat, havíem d'aferrar-se, primerament, als records comuns, a aquells anys d'estada al "Siglo" que tant havien marcat llur adolescència. Confrontaven llurs notícies, les impressions dels companys oblidats.

- En Ravés? Va tenir la desgràcia que el quintessin quan la guerra de Cuba. Va morir-hi, de la febre groga.

- Jo també la vaig passar allà. Em pensava que m'hi quedava. Per sort, vaig estar ben atès.

- ¿Vas trobar-t'hi, quan la guerra?

- Del primer dia a l'últim. Però no vaig participar a cap batalla, no et pensis. Era voluntari, i només feia guàrdies al poble on estava. Unes quantes escaramusses amb els insurrectes, i prou.

- Havíem de perdre, no et sembla?

- Qui sap! Si ho haguéssim fet d'una altra manera; si haguéssim fet cas de les coses que va dir en Prim; si en Maura hagués fet abans el seu projecte d'autonomia; si en Weyler no hagués vingut; si els Americans no s'haguessin engrescat amb el mercat del sucre...

- Aquell Mac Kinley! I la voladura del Maine, quina comèdia!

- Jo hi era, a Cuba, ja t'ho he dit, i de vegades encara no ho entenc. Que ací poguessin ignorar les coses que passaven allà! Semblava que volguessin fer-ho expressament, perdre-ho tot: colònies, esquadres, soldats, tot!

Però eren massa joves per a entretenir-se en catàstrofes passades. Havien d'anar seguint passant en revista les amistats comuns, veure si sorgien d'altres temes que els unissin, anar provant amb prudència opinions i creences, entusiasmes i aficions. Van parlar d'"Electra". A Miquel Ferran tampoc l'havia convençut.

- En aquest país hi ha molts menja-capellans que, quan poden explicar uns quants contes brutos sobre frares i rectors grassos, ja estan contents. I per ells la religió (els capellans de "La Campana") és això: els jesuïtes que es fan seves les herències i treuen Mossèn Cinto de Can Comillas; els convents de monges que tanquen pubilles riques perquè no es casin amb els homes que estimen; els confessors que desuneixen matrimonis i fan que les noies desobeeixin llurs pares...

- Per això els agrada "Electra"...- comentà Sebastià.

- Es clar! I no és que no tinguin raó, molt sovint. Però no és això sol, el problema de la religió. Es un afer de consciència, de fe... I en el món d'avui, amb la ciència que va descobrint l'un darrera l'altre tots els misteris de la creació, la fe no pot basar-se en coses tan velles, ni hem de creure ja en miracles!

- Sí, tens raó.

- Ah! Però, fixa-t'hi bé: hi ha encara el gran misteri, el que fa respecte a tothom: el de la mort. I aquest encara no està resolt. ¿Què hi ha, darrera d'aquest món? ¿S'acaba tot quan morim?

- Probablement. Si creus en el cel o en l'infern, ja tant se val que creguis en totes les altres coses.

Miquel Ferran s'engrescava en la discussió:

- Ui! No és el mateix. Que morim i hem de morir, tots ho sabem. Les altres coses, ningú no les ha comprovades.

- D'acord. Però tampoc ningú ha pogut comprovar què hi ha al darrera de la mort, que tantesvera. I a mi em sembla que no deu haver-hi res.

- I si haguessis comprovat que els morts segueixen vivint? ¿Que a l'altra banda d'aquesta paret que ens tapa la vista encara hi ha consciència i sentiments?

Se'l mirava, triomfador, amb la tassa de cafè als dits. Sebastià se l'escoltava, intrigat. Va preguntar:

- Ets espiritista, doncs?

- Ep! Espiritista, entenem-nos! Només investigo, experimento, registro les coses que veig i sento...

- Has parlat amb els morts?

- Sí! Els he sentit contestar preguntes que només ells podien entendre, moure mobles, produir fenòmens de materialització...

- ¿I tu creus que, realment, són els esperits? Jo a Cuba, vaig poder veure sessions d'aquestes, amb els negres, sobretot, que sempre estan a punt d'entrar en trànsit, com diuen ells. I t'asseguro que la major part d'aquells fenòmens eren d'histerisme en les dones, o d'auto-suggestió, en els homes. ¿Has vist mai sessions d'hipnotisme?

- No. Me n'han parlat, només. Però aquestes coses dels esperits,

t'ho asseguro, les he vistes amb els meus ulls, a una casa de Gràcia. M'agradaria que hi vinguessis algun dia. Et quedaràs parat. Són un grup de gent molt interessant, que no s'espanten per les coses que als altres els semblarien art diabòlica. Tot allò de les cases que hi surt por, de les pluges de pedres que travessen les parets, dels cops que ningú no sap qui els dóna, ha de tenir alguna explicació! I els esperitistes te la donen: les ànimes dels morts no desapareixen, no poden apagar-se com una flama de ciri. Aquesta força que sentim a dintre, ¿com pot acabar-se perquè el cor s'ha aturat de batre o els pulmons s'han cansat de fer el paper de manxa?

Miquel Ferran es feia eloqüent, persuasiu. Sebastià va riure:

- Bé, noi, ja vindré doncs, algun dia, a veure les teves sessions de màgia gracienca. Però ara sí que veig que deus ésser un bon corredor. Has de convèncer molt bé els clients.

- No puc queixar-me - somrigué satisfet.- Em diuen el "rei de la merceria".

- Hauré de preguntar a la meva germana si et coneix.

- ¿Que està en el ram, ella?

- Sí. Fa un parell de mesos que treballa a "La Golondrina", de la Plaça Universitat. Potser la coneixes. Es una noia alta, bruna, que està a la secció de "labors". Es diu Clotilde.

- Ah, sí! La Clotilde. Es la que té...

Miquel Ferran s'interrompé.

- Què vols dir?

- No res. Els corredors i viatjants sempre ens agrada xafardejar.

- Però si saps alguna cosa de la meva germana, m'ho has de dir. Tens obligació, si em consideres com un amic.

- De saber, no sé res. Què vols que sàpiga? Només - com t'ho diré? va semblar-me que tenia molta confiança amb un dels amos. Són tres, saps? Em vaig pensar que devien festejar. Es una xicota molt seriosa, la teva germana, oi?

- Sí, molt seriosa.

- I com és, aquest amo que tu dius? Alt, més aviat prim, amb

un bigotet?

Sebastià intentava de descriure la silueta que ~~havia~~ entrevista amb prou feines ~~entrevista~~ de l'altra banda estant de Rambla. Però Clotilde li havia dit que era l'encarregat de la botiga, no l'amo.

- Sí, és com tu dius. El coneixes, oi?

- L'he vist de lluny. Però la meva germana és molt reservada. Si tu saps alguna cosa més, ja m'ho diràs.

- T'ho prometo,- digué en Ferran.

Després va saber-li greu. ¿No havia encarregat a un amic que amb prou feines coneixia - els anys passats n'havien fet un ésser molt diferent - que espiés la seva pròpia germana? Segurament hauria valgut més d'interrogar directament Clotilde. Es prometé de fer-ho un dia d'aquells.

Però l'endemà, noves preocupacions havien d'abassegar-lo. Regulars i ineluctables com la precessió dels equinoccis, els conflictes d'Antoni havien de crear, de tant en tant, un remolí de discussions, escenes, inquietuds i ~~dasf~~ desespers que es graduaven com en un drama ben construït fins arribar al paroxisme, quan ~~que~~ trobaven una solució - la més senzilla, generalment - o almenys un ajornament. Sebastià ja s'hi anava acostumant. I sentia que Antoni, malgrat els seus escarafalls, també s'hi acostumava i hi trobava una mena de voluptat.

Aquell migdia, en arribar a casa per dinar, poc abans que el seu germà casat, Sebastià conegué que a l'atmosfera hi havia alguna cosa d'oratjós. Isabel estava tancada a la seva cambra, i se sentien, somorts, els seus sanglots, barrejats amb el plor intermitent de la menuda. Els dos nens jugaven al rebedor, aixecant una orella amatent a les discussions dels grans. Al menjador, solemne, hi havia asseguda la Mamà Antònia, amb Clotilde ~~xxxxxxxxxx~~ al costat.

- Què passa? Hi ha algun nen malalt? No es troba bé la Isabel?

- Pitjor. Ja t'ho diré,- contestà, sibil,lina, la mare.- Va aixecar la veu: - Queta!

- Què mana, senyora?

- Endu-te'n aquests vailets a la cuina. Ja pots començar-los a fer

dinar.

De la porta estant de la cuina, la minyona indicà als dos nois la necessitat que es complís la sentència. De mala gana, Tonet i Tianet van seguir-la i la porta va tancar-se darrera d'ells.

- Bé, digui què passa? Què són tants misteris?

- Es l'Antoni... - començà Clotilde.

- Què li ha passat a l'Antoni? Si aquest matí l'he deixat a la impremta i estava bo i sa!

- I bo i sa deu estar - intervingué, impacient, Mamà Antònia.- El que li ha passat és pitjor que si hagués agafat "els" tifus , que Déu i la Verge del Carme ens en guardin - afegí persignant-se.

- No ho entenc.¿Què pot ser que tingui tanta gravetat?

- Aquest matí ha vingut una dona, que semblava una marmanyera, i ha demanat per veure Isabel.

- I què volia?

- Jo no hi era, perquè era a funerals a la Casa de Caritat. I quan he arribat, ella ja era fora. Però la Isabel, feta un mar de llàgrimes, m'ho ha explicat.

- Una altra aventura del meu germà? La Isabel ja no hauria d'amoïnar-se'n.

- Però ara és pitjor. Clotilde! vesten a la teva habitació!

- Mamà, no sigui així, que la Isabel m'ho ha explicat tot!

- Mal fet! Certes coses, les noies solteres no les han d'escoltar. Procura doncs de no ficar-te en la discussió, ho sents?

- Sí, mamà, no tingui por.

- Però, per què tants misteris? ¿Què és pitjor, aquesta vegada?

- Es que era una noia decenta, bé, decenta, ja m'agradaria de veure-ho, amb el que ha fet. Una noia de plaça. I la seva mare diu que el teu germà li havia promès que s'hi casaria. Ah! Si jo hagués estat ací, ja m'hauria sentit, aquella marmanyera! Es clar, veuen un senyoret, i volen pescar-lo! I per a aconseguir-ho, fan tot el que calgui, tan si és honrat, com si no! Deshonrar les filles, vetací el que fan aquestes mares. I encara en diuen mares! Arcavotes, són!

- I què vol, doncs, aquella marmanyera? Que l'Antoni es casi amb

la seva filla? Suposo que ja s'haurà convençut que no pot ésser. Amb dona i quatre fills, el meu germà té prou feina! La Isabel haurà tingut un disgust, però almenys ara estarà tranquil.la: el seu marit deixarà la noia de la plaça.

Devia tractar-se de l'olivaire, és clar. La Pauleta maca. La mare, aquella temible mare, devia haver fet esbrinar on vivia el seductor dominical, i ara, un cop feta la denúncia a la muller, potser s'esbravarà apallissant la seva filla. Potser l'Antoni també rebria, si algun parent es sentís obligat a reparar l'honor familiar. Però, tot plegat, no era tan tràgic.

- Ho veus molt clar, tu! Però no és això sol: aquesta noia de la plaça diu que ha de tenir una criatura,- va continuar Mamà Antònia, i va interrompre's, per dirigir-se a la seva filla: - Clotilde, aparta't una mica! - I, a mitja veu, però amb tota la truculència necessària, afegí:- Es menor d'edat, i la mare amenaça amb el jutge, si no paguem

- Malament! I què hem de pagar?

- Què sé jo! La noia s'haurà de fer perdre la criatura. Volen diners per dur-la a fora, per la llevadora, pel temps que ha perdut, pel descrèdit que diu que tindrà... Tot plegat, històries! Però la Isabel s'ho ha cregut.

- Diu que tenen testimonis, cartes de l'Antoni - intervingué Clotilde, des del seu recó de menjador.

- Testimonis! No em facis riure!

- I demana molt, la mare?

- Dos cents duros!

- Sí que ho fa fort!

Se sentí el soroll de la clau i Antoni entrà al pis. Tenia una cara preocupada, i Sebastià va pensar que ja devia saber la maltempsada que li queia al damunt.

- Hola, mamà. Hola, Clotilde. ¿Que no s'ha de dinar, avui? I la Isabel?

- A la seva habitació.Passa un disgust molt fort, - explicà Clotilde.

- Antoni, quan posaràs seny? - digué, severament, la mare.

- Però ¿em podeu dir d'una vegada què passa?

- Que ha vingut la mare de l'olivaire,- aclarí Sebastià.

- ¿I ha vist la Isabel? ¿I se l'ha creguda, ella?

- No deu ésser veritat, el que ha dit, oi, Antoni? - pledejà Clotilde. Però Sebastià tenia menys il,lusions:

- Diu que la Pauleta està en estat interessant, per obra teva, i que això s'ha de reparar amb diners. Diners llargs,-precisà.

- ¿I tot això ho ha abocat així, aquella mala pua de dona, a la pobra Isabel? No té perdó de Déu!

- Ja l'hi explicaràs tu, a la teva dona. A tu potser et creurà,- dictaminà la Mamà Antònia.

Antoni s'encaminà cap a l'habitació on estava tancada Isabel. No tenia la tranquil.la seguretat d'altres vegades, prou que ho veia Sebastià. Aquell cop ~~vegada~~, la cosa era més seriosa. El veieren trucar a la porta, esperar una estona, humil, insistir, pregar amb veu baixa, impacientar-se tornar a pregar, fins que la porta va obrir-se.

- En tenen per estona. Val més que dinem, nosaltres,- va dir la Mamà Antònia.- Clotilde, ves i digues a la Queta que ens porti el dinar.

- I ells, què?

- Que els el guardi al costat dels fogons.

Es posaren a dinar, en silenci. Els dos petits acabaven de menjar a la cuina i de tant en tant es sentia el soroll de llurs discussions. La Queta, discreta, duia els plats. No preguntava mai, no escoltava darrera les portes, no feia comentaris si no la hi invitaven, però ho sabia tot, en les versions més autèntiques, Sebastià n'estava convençut. La seva fidelitat a la família on servia l'impediria de comentar-ho amb ningú, si no era amb la Toia, el diumenge que anés a visitar-la, en la seva sumptuosa posició de mestressa de finca de Vallcarca.

La discussió entre marit i muller durà molta estona. La remor de les veus pujava i baixava, es feia patètica, barrejada amb sanglots i amb exclamacions. Però havien de mantenir un to molt baix, per mor de no despertar els dos petits: la nena de divuit mesos i el nen, que totjust tenia tres anys i que dormia la migdiada a la mateixa cambra dels pares.

* Al cap de mitja hora, quan ja havien acabat de dinar, Antoni va

sortir, més moix que abans. Va seure a taula, aclaparat.

- ¿No ve a menjar, la Isabel? - preguntà la seva mare.

- No. Diu que no té gana.

- I tu? Què menjaràs?

- Qualsevol cosa.

- Clotilde! Digues a la Queta que porti un plat de carn-d'olla. Tu ja te'n deus poder anar cap a la botiga. Si és aviat, dóna la volta per la Rambla. Acompanya abans els nens a estudi.

Mentre la Queta servia, van servar silenci. Tonet i Tianet havien sortit amb llur tia, després de fer l'amistat a l'àvia i al pare. Antoni menjava desganat. La seva mare se'l mirava, entre severa i compassiva. Aquells homes! pensava. Són febles. S'acovardeixen de seguida, perden l'esma, no saben lluitar. A l'últim, el seu fill gran alçà el cap.

- Diu que se'n vol anar a Vilafranca amb els dos petits. Que no vol veure'm més. Que l'he feta massa grossa. Que he demostrat que no l'estimo ni estimo els fills. ¿Com vol que li demostri el contrari, mamà? Digui-m'ho, vostè. ! en l'estat que ella està!

- Fill meu, això és cosa teva. Es la teva dona. Però i tot allò altre, què? Es veritat?

- No ho sé. ¿Com vol que tregui l'aigua clara del que ha dit aquella marmanyera de dona?

- Però tu la coneixes, aquesta Pauleta? ¿I tu també ho sabies, oi, Sebastià, que ell s'hi entenia? Quin poc cap teniu, els homes! Us deixeu ensibornar per la primera que passa!

- Mamà! Que no m'he deixat ensibornar! Que he estat jo qui l'ha posada en la situació que està!

La mare s'arronsà d'espatlles.

- Els homes, sempre esteu a punt de combregar amb rodes de molí! ¿Com ho saps, que has estat tu? Una noia que la devies trobar en un ball, i que es deixa festejar pel primer que veu, sense saber si tan sols si és solter o casat! Prou que ho devia saber, però! Un casat! Millor, devia pensar: així li treuré més diners!

- Mamà, no ho pot dir això! La Pauleta és una bona xicota.

- Just, home, defensa-la! ¿Es així com has volgut convèncer la Isabel? No és estrany que ella et vulgui deixar!

- Però,mamà - intervingué Sebastià,- la cosa important ara és saber si les coses que ha dit aquest matí la mare de la Pauleta són veritat. Si la noia està en estat, i si tenen proves que tu, Antoni, ets el culpable. Diu que és menor d'edat.

- Menor d'edat? Què sé jo, no li he demanat pas la fe de baptisme! Potser sí que l'he posada en estat, això ho sabrà ella, si no s'equivoca.

- Però si tenen proves contra tu...

- Proves, proves! Què vol dir, proves?

- Diu que ha parlat d'unes cartes, de testimonis...

- I tot això ho volen dur al jutge?¿Que volen que tota la Boqueria sàpiga que m'he ficat al llit amb la seva filla?

- Antoni! Respecta la teva mare! Aquest llenguatge, a casa no l'ha usat mai ningú!

Sebastià tornà a intervenir:

- Diu que vol dos cents duros. Es veu que és el preu que ha posat a la deshonra de la seva filla.

- Dos cents duros! ¿I d'on els haig de treure? - Antoni mirà el seu germà.- ¿Saps per què he vingut tan tard?

- No. ¿Ha passat alguna cosa al taller?

- Pitjor! El senyor Ferrús, que s'ha aixecat amb la bomba! M'havia pagat les factures dels tres darrers mesos amb lletres, jo les havia negociat, i ara les protestaran i les hauré de pagar jo! Va ésser en Jaume qui les va dur al descompte. Ja el sentirem demà!

Sebastià es mirava, compadit, el seu germà. Pobre Antoni! Compagava les culpes del seu caràcter!

- I, per adobar-ho, ha de venir la mare de la Pauleta demanant mil pessetes. Dos cents duros! Les dones que hauria pogut tenir, per aquest preu!

- Antoni! - reptà de nou la mare.

- Si aquesta dona està decidida i duu les cartes teves al jutge, no sé què pot passar - digué Sebastià.- Corrupció de menors, em sembla que se'n diu, d'això. Té pena de Han d'anar a presidi.

- A presidi! No pot ser!

- Sebastià, no diguis aquestes coses! No he sentit dir mai que cap senyor anés a presidi per aquestes coses, - negà la mare.

- Ja deuen saber què els costa de no anar-hi. Per això aquella dona demana dos cents duros, perquè tu tampoc hi vagis.

- ¿I els jutges es creuran una olivaire de la Boqueria contra un senyor industrial de Barcelona?

- Potser no. Però val més no provar-ho, em sembla.

Antoni movia el cap, consternat.

- Són massa coses juntes... No podré sortir-me'n! I si la Isabel em deixa, ja ho tinc decidit! - Havia aixecat la veu.

- Què vols dir?

- Em mataré! No podria enfrontar-me a la vegada amb la ruïna i amb el deshonor!

- Antoni!

Mamà Antònia s'havia aixecat, pàl.lida.

- No ho diguis mai, això! No ho diguis mai! Sempre hi ha una sortida a la vida! Resa a Déu, que no t'abandonarà!

- No, mamà, perdoni'm! Però li dic la veritat; si Isabel i els meus fills em deixen ¿per què seguir vivint?

Sebastià s'apropava al seu germà, el prenia pel braç.

- No et deixis atuir, sobretot! Hi ha d'haver moltes sortides, encara. Si aquella dona es conforma amb diners, vol dir que no es refia gaire de la justícia. S'han de buscar els diners. Ja els trobarem. No t'aclaparis. Defensa't.

- Sí, em defensaré! Però que la Isabel no em deixi!

- Antoni, jo t'ho prometo! La Isabel no et deixarà! (ara menys que mai!)

Era la Mamà Antònia, que s'havia aixecat i s'encaminava, segura d'ella i de la seva raó - de la raó de viure del seu fill - que anava a pledejar la causa d'Antoni davant de la seva nora. Sebastià endevinava el sacrifici que això representava per a la seva mare. Era la mestressa de casa, la senyora i majora, que anava a inclinar-se davant la forastera, per a disculpar les faltes del seu fill, demanar perdó, pregar que l'esposa ofesa renunciés a tota represàlia.

- Anem-nos-en, Antoni. Nosaltres tenim molta feina. I això altre, deixa-ho per a la mamà.

Mirava l'alta figura de la dona que s'havia deturat davant la porta d'Isabel, que picava un sol cop i entrava, decidida, a la cambra de la seva nora. La sogra anava a pregar. Presentaria tota la feblesa dels homes, llurs vicis, llur inconsciència, el mal que feien - que havien de fer, perquè per això eren homes - a les dones que els estimaven. Antoni era un home, com tots els altres. I les dones, ¿què podien fer sinó perdonar, perdonar sempre? Era molt fàcil, això d'abandonar el marit, d'endur-se els fills, perquè ell havia estat infidel. Però una bona muller, una muller cristiana, no tenia dret a fer-ho. S'havia de sacrificar. Havia de perdonar, una i mil vegades. Havia de restar a casa, dissimular les coses que sabia, ajudar el culpable a sortir-se dels mals passos en què es trobava. Esperar el seu fill i els seus disgustos. Isabel havia de quedar-se, no podia anar-se'n.

Mentre travessaven la plaça del Bonsuccés, va repetir a Antoni:

- Deixa-ho per a la mamà. Ja veuràs com sabrà convèncer Isabel.

Però el seu germà movia el cap, desalenat:

- Es que aquesta vegada té raó, Sebastià!

- I les altres vegades, que no en tenia?

- Es diferent. L'he feta molt grossa, Sebastià. Haig de pagar-ho.

- Ja ho pagaràs, no t'amoïnis! Però deixa la Isabel per la mamà. ¿Vols dir que tornava a estar en estat? Ja tens un cap. Ke també...

Digues què puc fer, jo. ¿El senyor Ferrús, a l'últim, se n'ha anat? Era un negoci muntat molt sobre agulles. I tu que em volies encolomar la seva filla! ¿Han fugit tots dos i no han deixat un pa a la post?

- No hi ha cap esperança. Haig d'anar a veure un advocat, el senyor Rubió, perquè m'orienti, però ja és segur que no hi ha res a fer.

- I el nostre cunyat, no pot fer res per salvar-te d'aquesta situació de les lletres protestades?

- No sé. No n'hi he parlat, encara.

- Es la primera cosa que cal provar. ¿Vols que el vegi jo? ¿O t'estimes més que vagi a visitar la mare de la Pauleta?

- No. Seria capaç de casar-te a tu amb la noia! Ja miraré com m'ho prenc, tot això. Al capdavall, la Pauleta és una bona xicota. Es la mare, que és una mala bèstia...

- Tu les coneixes més que jo. Però no te'n refiis. Si fos de tu, aprofitaria la visita al senyor Rubió per a consultar-li com va això de la corrupció de menors. Ell deu saber-ho.

No era fàcil, a les tardes, de trobar en Jaume. Va anar al Borsí, on ~~a les tardes~~ el corredor de borsa operava generalment, però al carrer d'Avinyó no van saber-n'hi donar raó. Va ~~passar~~ deixar-hi una tarja, per si hi anava més tard. Va tornar a la impremta. Antoni encara no hi havia anat, però les màquines rutllaven, imprimint un número de "La República" i Pere Rojals, al costat de Jaume, es mirava els fulls molls de tinta amb cert recel. D'ençà que el tribú andalús era diputat a Corts, la seva autoritat en el partit havia augmentat, i no podia permetre's de desplaure'l, fent que el setmanari sortís sense el to i la vibració - de cara a les masses - que el nou cap del republicanisme barceloní havia decidit d'imprimir a tota la propaganda.

- ¿Això de que "la propietat és un robatori", no penseu que esverarà molta gent? - preguntava Jaume.

- Ja vaig dir-l'hi. Va contestar-me que no era ell, sinó un francès, qui ho havia demostrat científicament, i que si ~~els~~ molts propietaris s'ho prenien malament, hi havia encara més llogaters que ho trobarien encertat.

- Potser té raó. Però un dia, algú anirà a la presó.

- No serà pas ell. Ell és diputat. Si de cas, hi anirà el director de palla. Per això cobra cinc duros cada mes.

- Tot va bé? - va dir-los Sebastià.

- Molt bé. No pateixis - va dir en Jaume. I en Peret, de les caixes estant, es cregué obligat a remugar ~~amb sentiment~~ la seva corroboració.

- Hauré de tornar a sortir. L'Antoni no deurà trigar.

En va aprofitar l'ocasió per a recordar al secretari del Círcol de Fusió Republicana:

- Què? Quan en tocarem de frescos? Ens fan molta falta, per la setmanada!

En Rojals féu un gest d'impotència.

-¿Com voleu que ho sàpiga? El diputat és a Madrid, i és ell qui duu aquests assumptes de caixa.

- Recordeu-l'hi, doncs, perquè si no, el pròxim número no sortirà!

- No serà tant!

Va anar-se'n altra vegada. Havia deixat una berlina de lloguer a la porta. Provaria si en Jaume era a casa seva.

El cotxe va dur-lo, travessant la plaça de Catalunya, a l'edifici modernista del carrer de Diputació. Va dir al cotxer que l'esperés i pujà al pis, on el rebé la seva germana, alarmada:

- I ara! ¿Com és que véns a aquestes hores? Que passa alguna cosa? Hi ha algun malalt a casa la Mamà Antònia?

Per a ella, el pis del carrer d'Elisabets era i seria sempre "a casa la Mamà Antònia". Veia tots els altres, fills, jova i néts, sotmesos a la voluntat i a la direcció de la mare severa i provident.

- Gràcies a Déu, no tenim cap malalt. ¿No hi és, en Jaume?

- No. A la tarda no hi és mai. Passa, passa a la galeria, que em faràs companyia una estona.

Carme el guià fins a la galeria coberta que continuava el menjador. El sol de la tarda es filtrava a través de les persianes tirades. Va agafar unes peces de roba que repassava.

- La minyona ha sortit per a anar a recollir les nenes al col.legi. Surten tan aviat! Seu. I diga'm la veritat: què passa? ¿per què el vols veure, en Jaume?

- Res, coses del negoci, que sempre surten complicacions.

- Va malament la impremta?

- No. Va bé, tenim molta feina, bons clients...

- I doncs?

- Són els diners, que ens fan anar malament.

- No ho entenc, noi.

- Jo tampoc ho entenc, de vegades... I en Jaume, doncs, on deu estar?

- M'ho digués, rai! Has mirat al Liceu?

- No. Tens raó. Potser sí que hi serà. He provat al Borsí, i no hi havia anat.

- Ja t'ho dic. No sé mai on va, ni què fa. Però digues ¿no passa res més de particular? La mamà està bé? I la Clotilde, què fa la Clotilde?

- Tots estan bons, no pateixis! - S'havia aixecat.- Si vols anar-hi,

per convèncer-te'n...

Sabia que, si la Carme s'ho proposava, arribaria a treure l'entrellat de tots els misteris que li fessin els seus germans. Una mena de divinació li feia sentir-se colpida quan alguna cosa - malaltia o cop del destí - amenaçava la seva família. Aniria al pis del carrer d'Elisabets, barrejaria els seus plors amb els d'Isabel, els seus raonaments amb els de Mamà Antònia, posaria el pes del seu sentit comú junt amb el de Clotilde, renyaria els menuts si es barrejaven en les coses dels grans - es fondria completament en l'ambient de la família; tornaria a ésser allò que mai havia deixat de mantenir-se: una Bernat, lligada a totes les penes i les alegries del seu llinatge.

Va tornar a pujar al cotxe. Potser sí que el trobaria al Círcol del Liceu. Mentre el cotxe baixava pel Passeig de Gràcia, mirava per la finestreta oberta els vianants que passejaven per les dues avingudes, entre els plàtans migrats, o que seien a les cadires de vímets, gaudint de la tarda de primavera. Enfilà la Rambla, entre un embús de tramvies, cotxes, de cavalls, carros i bicicletes. Potser li convindria de tenir-ne una, de bicicleta. Ara mateix, s'hauria estalviat els diners que li costaria la berlina. I aniria molt més de pressa; no hauria d'aturar-se al davant de Betlem, allà on la ramblia es feia més estreta i s'hi afegia la corrent del trànsit que venia del carrer del Carme, amb el tramvia que feia dringar la campaneta abans de tornar-se a ficar pel carrer de l'Hospital, de tornada a la Creu Coberta.

Com que no era soci del Círcol del Liceu, hagué de demanar pel seu cunyat. Van fer-lo passar a un salonet. Mirarien si el senyor Trèmols era a la casa.

No trigà a arribar, eixut, ben pentinada la barba rossa i els cabells sedosos, amb la impecable armilla de fantasis i les botines fetes a mida, el seu cunyat. Va seure al seu costat.

-¿Què passa, Sebastià? M'ha dit que has anat a veure'm al Borsí.

- Sí, i també a casa. La Carme m'ha dit que potser et trobaria ací.

-¿Tanta pressa té el que m'has de dir?

- Bastant. Es l'Antoni que ens fa venir a veure't. Ja deus saber què ha passat amb el senyor Ferrús.

- El senyor Ferrús?

- Sí, home, de l'Agència Immobiliària Ferrús. Ha fet fallida. Pitjor: ha fugit de Barcelona, sense deixar ni un clau a la caixa.

- Em sembla que ja ho he sentit a dir. I què?

- Era client nostre. Ens ha deixat penjades una colla de pessetes. Prop de dues mil. I ens havia donat aquelles lletres acceptades que tu vas negociar al Banc de Barcelona per al meu germà.

- I ara què passarà?

- Molt senzill: o bé el Banc sabrà que el senyor Ferrús s'ha aixecat amb la bomba, i tornarà les lletres al meu germà, anul.lant el descompte i demanant que [illegible] reembossi els diners. O bé esperarà els venciments, i aleshores protestarà les lletres i les farà pagar a l'Antoni amb les despeses de notari. No és això?

- Em penso que sí. ¿I què vols que jo faci?

- Ajudar el meu germà.

- Ja el vaig ajudar. Li vaig deixar diners, que encara no m'ha tornat, i que Déu sap quan veuré. Li vaig fer negociar aquestes lletres pel Banc, que potser hauria estat millor que no ho hagués fet, perquè li hauria evitat la situació d'ara. No sé què més vols que faci.

- Escolta. Tu tens crèdit als Bancs, i pots sortir fiador del meu germà, del nostre germà - va rectificar - perquè no li aboquin de cop aquestes lletres. Podries negociar-li un crèdit a llarga data, de quatre o cinc mil pessetes, per cobrir aquest cop d'ara.

- Es a dir, que vols que jo surti fiador de l'Antoni, que em carregui els seus deutes, que pagui les seves equivocacions i les seves disbauxes... No, Sebastià. Estàs equivocat. No ho vull fer. No ho puc fer.

- Jaume, t'asseguro que l'Antoni pot sortir-se'n més endavant. La impremta va bé. Aviat estarà tot pagat, i tot el que es guanyi serà net. Si no hagués tingut aquesta ensopegada d'ara...

- No l'havia d'haver tinguda. Un industrial té l'obligació de saber qui són els seus clients. No ha de jugar-se els diners amb estafadors professionals. No, no tinc confiança en el teu germà.

- A tu no et representaria cap sacrifici. No hauries de bestreure cap diner. Només avalar la signatura seva.

- ¿I et creus que això no val res? Es amb la meva ~~signatura~~ paraula que a Borsa o al Borsí es fan ~~les pòlisses~~ la compra i venda de valors; amb la meva signatura es fan transaccions de molts milers de duros... El dia que comenci a posar-la sota de papers mullats, deixarà de valer res.

- T'ho prego, Jaume. Pensa que l'Antoni està en una situació molt desesperada. Se li han girat d'esquena les coses, i si ara li fallés el teu ajut, podria abocar-se a un disbarat...

En Jaume Trèmols féu una rialleta despectiva:

- ¿Què vols dir? Que es mataria? No tinguis por: ell no és dels que fan aquestes coses. Rebrem tu, jo, el primer que se li posi al pas. Però ell no es suprimirà. I això que, de vegades, és la millor sortida. Ningú no pot dir (~~que no~~ aleshores) t'hagis castigat per les coses que has fet malament, i deixes els altres que s'espavilin. I s'espavilen, pots estar tranquil!

Va aixecar-se, com si volgués estirar les cames. Va apropar-se a la finestra que donava al carrer de Sant Pau. Per allà es veia el trànsit de la Rambla.

- ¿No veus tota aquesta gent que passa? Tots duen les seves cabòries, els seus malsdecap. Van a la seva dèria, volen satisfer els seus vicis, els seus apetits, com vulguis dir-ne. Tots volen viure bé, volen estimar i que els estimin, triomfar damunt els altres, i si s'equivoquen, que un altre carregui amb les culpes... ¿I et creus que val la pena d'ajudar-los, si ensopeguen? Deixa'ls que caiguin, que els altres ja els trepitjaran, i els empenyeran avall, avall, Rambla avall, fins a mar! No vull ajudar ningú. No vull donar la mà a ningú. Jo vaig a la meva, també, i els altres no m'ajuden pas. Me'n sortiré! Però si jo també ensopegués, no tinguis por: no demanaré ajut a ningú! ~~Però abans el teu pare~~

Sebastià se'l mirava. El veia excitat, pres d'una mena de sinistra inspiració. No sabia si admirar-lo o detestar-lo.

==========

~~Prefacio~~ L'autor parla

~~INTERMEDI LIRIC I EXTEMPORANI.~~

(intermedi líric i extemporani) amb els seus personatges

I ara us tinc, personatges meus, ~~arribat a la meitat del~~ ~~en comença aquest~~ arribat a la meitat del meu llibre, en aquell punt decisiu en què tot pot esdevenir-se: en què el mal potria recular, vençut, i el bé imposar-se; en què les malvestats i els desastres de la tragèdia poden desencadenar-se, empenyuts pel gest d'un innocent, i fer que una família burgesa del començos del segle vint tingui la sort monstruosament dramàtica dels Atrides, ~~o bé~~ o bé que el curs de ~~llurs~~ les vostres existències ~~pot~~ enfilar ~~tranquil~~ els plàcids camins del benestar, ~~de la placidesa~~ i de la felicitat.

Personatges meus, ~~heu~~ heu sortit de dintre meu, d'aquesta barreja irregular ~~ment~~ del corrent dels records i el de la imaginació. Comenceu a bategar fora de mi. Us revolteu contra el destí que us he traçat. Voleu evadir-vos d'aquella època ~~infeliç~~ mansa i pintoresca que he intentat de donar-vos per marc, d'aquella Barcelona, mig provinciana mig rebel de començaments de segle. ~~Heu nascut~~ Naixeu dintre meu, al capdavall, en aquest any 1953, damunt el tou de sang, de misèria, de desolació, d'odis, de fam i de crueltat que han servit de fonaments per a aquesta meitat de segle que no està ~~in~~ gens segura del seu esdevenidor - que no sap tan sols si en tindrà. I us és difícil d'encabir-vos en les petites angúnies, els vestits estrets, els carrers sense sol, els partits que comencen d'aquell 1901. D'avui, us costa de passar a abans d'ahir.

Personatges meus, em reca de deixar-vos en aquella època remota, en aquell moment que tothom qualifica, ara, de feliç, sense cinemes, ràdio, automòbils, avions ni bombes atòmiques, sense guerres nacionals ni internacionals, civils ni mundials, ideològiques ni materialistes, fredes ni cruents; en aquells moments que no hi havia pressa per a viure ni per a morir; que la gent passejava per la Rambla perquè encara no hi començaven de petar les bombes de l'anarquisme; i anava a Montjuïc per fontades sense mirar el castell ni somniar que del flanc de la muntanya eixutá neixerien jardins i palaus ~~sumptuosos~~ parençosos i ~~abandonats~~ enrunats; en aquells moments que la ciutat creixia i a cada casa hi havia un pis per llogar; que les indústries es feien més modernes i els preus cada vegada més baixos;

que les modes conservaven el misteri dels encisos femenins i els adulteris eren una aventura arriscada i digna de la novel.la i l'escenari; en aquella bella època de començaments de segle XX, quan la Humanitat creia que la pau era una cosa definitiva, segellada a través d'Exposicions ~~Internacionals~~ Universals i catàlegs de grans magatzems, i que el progrés havia d'avançar fins que cada negret de l'Africa, cada xinès de l'Asia, cada esquimal dels Pols sabés de llegir i escriure i votés de bon matí per uns homes justos i ~~savis~~ assenyats... Aquella època ~~Els~~ abans d'ahir; l'època dels meus pares i els meus avis: quan totes les ambicions que nosaltres hem hagut de deixar pels camins de la joventut i la maduresa, entre catàstrofes i alarmes, eren una perspectiva intacta per a ells. Personatges meus, potser no us hi trobeu bé. Esteu emmetzinats per les toxines que segrega el meu cervell; teniu, sense saber-ho, en aquell feliç any 1901 que us he fabricat per a la vostra ~~felicitat~~ existència, el neguit, l'angoixa dels personatges del segle XX. Penseu massa, us neguiteu massa, patiu massa per culpa del vostre autor.

La trama de la meva novel.la ara està penjada a la mateixa aresta de la teulada. Pot derivar cap a la història somrient, la facècia acolorida amb tintes una mica esvanides que posen un punt de carmí a les cares de les dames i pinten de verd les corbates dels homes. Els colls d'aletes, les mànegues de pernil, les botines amb canya de gamusa, els boàs i els "pesseters" m'ofereixen llur magatzem d'accessoris perquè pugui plantar el meu decorat ~~en~~ per damunt d' aquesta Barcelona d'avui ~~feta damunt~~ i dissimular els esvorancs i els esventraments de velles cases. I els meus personatges poden interpretar-hi les fàcils comèdies - adaptacions deixatades del francès del senyor Franqueza o de l'inefable Don Teodor Baró.

Pot derivar també cap a la tragèdia - una tragèdia continguda dintre els límits d'un pis del carrer d'Elisabets, d'una botiga del carrer de Jovellanos, d'un ball de la Bohèmia o una parada d'olivaire de la Boqueria. Puc abandonar els meus personatges a llurs tendències, a llurs passions, a llurs febleses i llurs rauxes. Puc dir al meu protagonista, aquell Sebastià que, massa sovint, veu les coses i les pensa tal com les veu i les pensa el seu autor, que abandoni les seves pretensions d'endegador, que deixi que les vides dels altres es realitzin tal com els

convingui, sense voler ajudar-los ni encaminar-los. L'autor té tota la llibertat per a fer-lo viure la seva educació sentimental en un ambient o en un altre, per a ~~deixar-le~~ permetre-li que s'enamori ~~enamorar~~ de qualsevol dona, per a deixar-lo conquerir la seva felicitat d'home o ~~per~~ que es malbaratir ~~se~~ la ~~seva~~ joventut en mil empreses inútils.

Personatges meus, ciutat meva que em costa de reconèixer a través de les postals confoses d'aquells primers de segle, us haig de deixar al vostre destí. Vivíeu abans d'ahir; jo no havia nascut encara. Sou els meus avantpassats, els homes i les dones que m'heu fet allò que sóc. Barcelona s'ha format, sota la vostra empenta, fins a ~~des~~devenir ~~allò~~ la ciutat excessiva que és ara. Sereu feliços o dissortats segons vosaltres ~~decidiu~~ preferiu. El vostre destí està inscrit en la història d'aquests darrers cinquanta anys i no hi ha ja res que pugui esborrar-lo.

==========

Clotilde parla de l'amor. V. I

La sibil·la a casa del matalasset: l'amic íntim.

Carta a Florinda.- ~~Nit de Walpurgis en una barriada.~~- Necessitat del sacrifici.- Clotilde es revolta.

Començava a fer calor. S'havia proposat de quedar-se a casa, aquell vespre, per a escriure a Florinda. Però li havia costat de renunciar a la invitació de la vídua Mallart, que volia pujar al cim del Tibidabo amb el nou tren funicular. Realment, a dalt de la muntanya, tenint al davant dels ulls tot Barcelona, amb els llumets parpellejants en la nit, com un altre cel estrellat estès entre el mar i la serra, hauria estat millor; l'aire hauria estat fresc, olorós de pineda, i al costat, insinuant i càlida, hauria tingut Balbina... Precisament per això havia rebutjat. El viatge fins al peu del Funicular amb el landó vernissat de la vídua del carrer de Santa Anna, la petita aventura d'enfilar-se en aquell vagó penjat a una corda, com la galleda del pou, tot plegat tenia els seus encisos i els seus perills. Sebastià ho reconeixia lleialment, però no hauria gosat dir-ho a ningú: tenia por dels seus sentits, por de la feblesa d'un moment, que li faria dir o fer coses d'aquelles que després no poden ~~escular~~ desfer-se. No era com el seu germà, que tirava al dret sense amoïnar-se per les conseqüències, atent només al plaer del moment, i convençut que, per a les dones, un cop superat ~~el moment de~~ la decepció sentimental o d'amor propi, l'aventura sensual ja pagava el tret, com per a ell, i no deixava altre ròssec que el record satisfet de la carn, la sacietat dels sentits. Per a ell, bé era així. Antoni no es creia pas ~~faltar~~ ésser deslleial amb la seva muller, o minvar en res l'afecte que tenia per als seus fills, quan es lliurava a una aventura. Ni tan sols s'acusava mai d'enganyar les seves companyes d'un dia o d'unes setmanes. No hauria pas vacil·lat, si li hagués estat oferta ~~tan clarament~~ com al seu germà l'oportunitat, de collir els encisos madurs i tanmateix ben abellidors de Balbina. Sebastià àdhuc sospitava que, si Antoni no havia arribat a fer-ho, no havia estat pas per manca de ganes, sinó per un càlcul que l'havia contingut en els moments decisius, reservant l'honor i el profit de la rendició de la vídua Mallart al germà jove, que

en podia treure la posició econòmica suficient per a consolidar la impremta del carrer de Jovellanos.

Ell, Sebastià, era diferent. Mai no havia pogut abstreure's dels sentiments o de les il.lusions dels altres. S'hauria sentit responsable de les coses més exaltades que en l'embriaguesa d'un moment hauria pogut dir a Balbina. Prou veia que ella només cercava això: de fer-lo caure al parany de la seva carn delitosa i perfumada, de la seva confortable fortuna, de les delícies d'una llar concebuda només en funcions d'una vida amorosa que avui era negada a la vídua Mallart. Un altre, prou que ho sabia, hauria sabut maniobrar hàbilment, al seu torn, les febleses ostensibles de Balbina, fer-la caure en un moment d'abandó que al capdavall ella cercava i deixar-la després sense comprometre's a res. A la seva edat, i en la seva situació, bé s'avindria, més o menys obertament, a l'amorosa avinença. Amb casament o sense, Balbina podia ésser seva, si ell ho volia. Però Sebastià pensava en allò que ella pensava, desitjava o sentia i no es veia amb cor de defraudar-la.

- Més la defraudes fent-te el cast Josep! - li cridava el seu germà, exasperat quan pensava en les lletres que podrien pagar-se amb la fortuna de la vídua Mallart. Per a ell, àdhuc el mateix matrimoni hauria estat un ben feble compromís, i la compensació econòmica era més que suficient per a fer oblidar tots els inconvenients.

- I, al capdavall, si n'estimes una altra, tens raó de fer-te el desmenjat. Però, si estàs lliure, no sé pas què et deté de donar el cop de cap.

Antoni havia àdhuc intentat de plantejar l'afer a casa i de convertir els seus propòsits. Mamà Antònia i en Isabel aliades dels seus propòsits. Però la seva mare no sentia cap excessiva simpatia per a la vídua Mallart, la qual considerava (seva coneixença, com) una intrigant, que havia caçat amb males arts el seu difunt marit, i en quant a Isabel, després del seu disgust per culpa de l'olivaire de la Boqueria, semblava abstreta de tot allò que no fos la salut, sempre primparada, dels seus fills, i en l'esperança de qui havia de venir.

Es clar, si Sebastià n'estimava una altra, podia fer-se el desentès. L'estimava, però? I davant del paper en blanc, amb el llum de gas que feia pampallugues al damunt de la taula del menjador, pensava en Florinda i,

per centèssima vegada, s'interrogava.

"Estimada Florinda", va escriure d'esma. Però allò no era prou per a correspondre la passió i les incitacions urgents que la noia posava a les seves cartes. Li va venir a la memòria la lletra d'una havanera que havia estat molt de moda:

.... proclamàndote hermosa sin par,
porque Cuba eres TU.

Hauria de posar-li això. Dir-li que, en el seu record i en els seus desigs, Florinda i Cuba anaven entrelligades, que la vida llangorosa, sensual, càlida i perfumada dels tròpics, que la verdor antillenca i les músiques negres i criolles estaven unides indissolublement a la persona de Florinda. Però aquella vida fàcil, aquella amor ardent que, prou que ho endevinava, s'esbravaria a mesura que la noia esdevingués, gronxant-se eternament en el seu balancí, una d'aquelles matrones revingudes que no paraven de menjar gelats, de ventar-se sense gaire frenesí i de parlar amb les amigues de xafarderies mínimes, tot allò que era Cuba i que ell havia conegut i havia acceptat ja com a la seva existència abans de tenir el rampell de tornar a Barcelona, ara no li semblava tan seductor com feia uns quants mesos. I es preguntava què el retenia a Catalunya. ¿Era l'amor de la seva família? ¿La força de la terra, que revinclava a dintre seu unes arrels que mai no hauria sospitat que existissin?¿O una mena d'expectació de no sabia què, d'unes aventures que semblaven absurdes d'esperar en una societat pacífica i ordenada com aquella del novíssim segle vint?

Es posà, tanmateix, a escriure. S'esforçava a emplenar les pàgines de notícies banals. Detallava a Florinda la vida que feia, ocupada pel treball, sense lleures per a les diversions. Li posava de relleu les dificultats econòmiques que passava el seu germà Antoni, i que feien impossible que, per ara, li tornés les deu mil pessetes que havia posat en el negoci. ¿Com hauria pogut tornar-les-hi, si l'aventura de l'olivaire, complicada amb l'aixec del senyor Ferrús, havia posat en perill de fallida el negoci? Al ~~carnaval~~ capdavall, havia estat Pere Fius qui havia acudit en auxili del seu cosí. Però havia formulat d'una manera oberta les seves esperances d'aconseguir la mà de Clotilde. I no dubtà a deixar entendre que, en la situació de la noia, sense cap dot ni esperança de fortuna, el seu ofertiment era molt afalagador i demostrava la puresa dels seus sen-

timents. L'ofensiva contra Clotilde i la seva resistència esdevenia ara més forta. Només gosaven de posar-se al costat de la noia, no se sabia per què, Isabel i Sebastià. Llevat, és clar, de Jaume Trèmols, que per la tírria que sentia contra el cosí de la seva dona hauria estat capaç de trencar els seus principis comercials i deixar diners a manlleu al malgastador Antoni.

Ja sabia que aquells arguments, que aquelles explicacions, que tanmateix havien de contenir-se en una discreció no massa satisfactòria - o bé la seva germana (Carme) i el seu cunyat, (de Cuba) veïns i amics de Don Obdulio, es sentirien vexats de veure discutits per gent estranya els problemes familiars no bastaven per a contestar les premioses incitacions de Florinda a prendre una decisió. Millor dit: a tornar a Cuba. Però ell no hi podia fer res. I anava arrenglerant els seus pretextos, les seves falses explicacions, tot amanint-les amb expressions d'amor ardent, amb discretes al.lusions als moments que havien passat junts, sota els estels dels tròpics, en les nits perfumades i els dies xafogosos de la manigua.

De sobte, aixecà els ulls, A l'altra banda de la taula, vestida lleugerament amb la seva bateta d'estiu, hi havia Clotilde.

- I ara! No t'he sentit venir.

- La mamà no vol que tingui el llum de la cambra encès i havia d'acabar-me aquesta bruseta.- Va ensenyar un bocí de roba.- Et destorbo?

- No. Per què? Estava escrivint una carta.

- Ja ho veig. A Cuba, oi?

- Sí, a Cuba.

- No pas a la Carme, suposo?

- No, no pas a la Carme.

- Escrius a aquella?

- Qui és aquella?

- Sí, home, aquella que t'escriu, i que va enviar-te un retrat dedicat Florinda, oi, és diu? ?

- Sí, es diu Florinda. I com ho saps? M'has tafanejat les cartes?

- Ai, no, fill, no. No faig aquestes coses. Però la mamà una vegada va trobar-ne una i jo, encara que no puc escoltar certes coses, vaig haver-ho de sentir.

- I vas haver de mirar el retrat, també?

- Sí, és clar, vaig haver de mirar el retrat. Es molt bonica, la Florinda, jo trobo. Tu no?

- Dona, bé dec trobar-la-hi!

- Es clar, si hi festeges! Festegeu, oi? I te l'estimes?

- Hi festejava, sí. I me l'estimava, o almenys bé m'ho creia.

- T'ho creies? I ara no t'ho creus? O bé no ho saps?

- Posem que no ho sé. De vegades resulta més aviat difícil d'esbrihar ho. Tu, és clar, no hi entens gran cosa.

Va mirar-se-la, ràpid. Ella havia acalat els ulls i feia córrer l'agulla amb aplicació pels plecs de la brusa.

- No, és clar, jo no hi entenc... en això dels amors dels homes. Em penso que per vosaltres és molt fàcil enamorar-vos... i desenamorar-vos. Si haig de jutjar pels homes que conec: l'Antoni, en Jaume, tu, en Pere...

Sebastià rigué:

- No hi barregis el teu cosí. Bé ha demostrat ésser constant amb tu!

- Ja l'hi passaria, no t'amoïnis! Es constant només perquè jo li dic que no, i per a ell això és una ferida d'amor propi. L'hereu de cals Fius, els de la malvasia, veure's rebutjat per una mosseta de no res, que està de dependenta a una merceria!

Sebastià estigué sense dir res uns moments. Afegí unes ratlles a la seva carta. Tot d'una va dir:

- I ara que dius de la merceria... N'estàs contenta?

- Sí, n'estic contenta. Per què no n'havia d'estar?

A la seva veu hi havia una vibració desafiadora. Sebastià estigué temptat de continuar la conversa. De preguntar-li si coneixia Miquel Ferran, el corredor, el "rei de la merceria". Li hauria parlat també dels amos de la botiga. D'aquell home alt i prim, amb un bigotet. Però Clotilde tornava a dur la conversa al primer tema.

- ¿I què penses fer, amb la teva Florinda? ¿Vols casar-t'hi o no?

- Ui! quina manera de plantejar les coses, noia! Sembles el pare de la noia. Pensa que ella està a Cuba i que ara jo estic ací. Que això és el principal obstacle. O bé jo haig d'anar-me'n-hi, o bé ella hauria de venir, I tant per una cosa com per a l'altra hi ha cent llegües de mal camí.

- ¿I què vol dir la distància o els obstacles, qualssevol que sien,

quan s'estima? Quan s'estima de debò, la sola cosa que compta és això: estimar-se, i per tant, estar junts, junts per sempre!

Altra vegada tenia Clotilde aquell to exaltat, lleugerament desafiador. Sebastià anava a contestar-li. Li volia preguntar coses, fer-li explicar els secrets del seu cor: ajudar-la, si calia. I li semblava endevinar que sí, que calia, i que ara tenia dret a plantejar aquells problemes, perquè no era pas debades que ella li havia dit aquelles coses. Però la veu de la Mamà Antònia sonà del fons estant de la seva cambra:

- Clotilde! Què hi fas, al menjador?

- Estava cosint-me una cosa, mamà.

- Ja ho faràs demà. Ves-te'n al llit, ara. Amb qui parlaves?

- Amb en Sebastià, que estava escrivint una carta.

- Doncs no el destorbis més. Apa, és hora d'anar a dormir.

Clotilde s'aixecà sense fressa, amb un mig somriure.

- Ja ho sents. Es hora d'anar a dormir. Bona nit, Sebastià.

- Bona nit, Clotilde.

I restà mirant la porta del menjador, per on se n'anava, lleugera i silenciosa, la seva germana.

De la cambra del costat venia altra vegada, amb la seva remor de sonsònia, la veu de la Mamà Antònia, que resava el rosari.

x

x x

L'endemà, a la nit, Sebastià havia de trobar-se amb Miquel Ferran. El corredor de merceria l'havia convençut d'acompanyar a una casa del Torrent de l'Olla, on havien de tenir una reunió espiritista. N'havien parlat unes quantes vegades, quan es trobaven al Cafè de Novetats, i Ferran havia exposat les seves raons per assistir a aquells fenomens singulars.

- Creu-me, és una cosa científica. Hi ha tot de savis a l'estranger que ho han comprovat.

I esmentava, en una impressionant barreja, els noms de Flammarion, de Crookes, d'Osty, d'Allan Kardec. Es veia, però, que no havia llegit gaire a fons les obres que recolzaven la seva fe. I es defensava de convertir en una nova religió, en un culte estrany als morts aquella creença que l'atreia:

- T'ho repeteixo, noi: és una cosa científica. S'ha d'anar experimentant, cercar les lleis que regeixen aquesta supervivència dels esperits. I s'ha d'arribar a mesurar la força que tenen, aquest misteriós fluid que aixeca taules i cadires i que, quan s'apodera d'una persona apta per a transmetre els seus missatges sap crear tants prodigis. No es pot criticar sense veure-ho, t'ho asseguro!

- Però si ja hi he estat més d'una vegada, a Cuba! I allà ja sé com s'acaben les coses: amb unes rumbes que duren fins a la matinada, i amb el rom que va a dojo fins a fer oblidar els esperits dels morts i dels vius.

- Es clar! Tu em parles de Cuba i dels negres, que no tenen prou esperit científic per abstreure de les experiències espiritistes tota la veritat que contenen i només hi saben veure una satisfacció de llur superstició i de llur sensualitat.

- Ui! ui! Parles com un orador, noi. No m'estranya que ensibornis totes les merceres del Regne i les illes adjacents!

- T'ho dic de debò, home! Has de venir. Mentre no ho hagis vist, no podràs jutjar.

Havia acabat per dir-li que sí, i aquell vespre, després de sopar, s'encaminaven, després de baixar del tramvia de Gràcia, cap a la botiga del Torrent de l'Olla que havia estat convertida en seu de les materialitzacions més sorprenents i de les manifestacions de clarividència més importants que poguessin imaginar-se.

Era un indret banal a tot ésser-ho. Una botiga de matalasser, amb els sacs de llana, cotó, clin i "miraguano" ben arrenglerats als costats, l'estiba de bells matalassos d'encàrrec i els bastons lligats per als obrers que anirien l'endemà a refer matalassos en qualsevol terrat del barri. Les ventalles estaven posades i només una porteta mig closa deixava pas als iniciats. Miquel Ferran va empènyer-la, tot dient, en veu baixa:

- Ja veuràs quina gent més interessant!

La botiga estava mig il.luminada per un llumet de gas a mitja pressió, fos per a augmentar l'atmosfera de misteri, fos per a estalviar. Un grup indistint de persones xiuxiuejava en un recó. Miquel va acostar-s'hi, seguit de Sebastià Bernat.

- Es un amic de tota confiança. Ja els en vaig parlar...

- Molt de gust en conèixer-lo - va contestar una veu femenina.

Després d'aquella sumària presentació, Sebastià va restar amb el seu amic en un altre recó de la botiga. Instintivament parlaven en veu baixa, com si hi hagués un mort ~~xxixxbotigaxx~~ de cos present. La penombra s'havia anat destriant, a mesura que els ulls s'hi acostumaven, i els nouvinguts veieren les cares dels assistents. Eren set persones: quatre dones i tres homes. Tots anaven vestits de fosc, i les dones semblaven endolades i tot. Dues d'elles eren joves, i la pal.lidesa de la més prima, que tenia uns ulls negres molt grossos, era evidentment malaltissa, però li donava una cara i una silueta molt interessant. Dels homes, només un, molt gros i galtavermell, semblava tenir certa personalitat. Els altres dos, sota llurs bigotis de punxes refilades a força de molls, eren anodins i semblaven el què probablement eren: dos dependentets de despatx.

Tots parlaven en veu baixa i semblaven esperar encara algú. Al cap de pocs minuts, en efecte, van arribar dues persones més. Eren un home magre i d'ulls febrosos i una dona plàcida, de carns fofes i blanques.

- Ja hi som tots! - declarà, aixecant una mica la veu, la mestressa de la matalasseria, que duia la ~~xxxxxxxxx~~ direcció de la sessió, mentre el seu marit, l'home galtavermell, s'afanyava a tancar la porta. Hom va treure de la rebotiga una taula rodona de tres potes, que semblava ben massissa, i unes quantes cadires de boga, que foren col.locades al seu entorn. Per a seure, semblava que hi havia un ordre preestablert, que la vinguda de Sebastià trastornava un xic. Hi hagué alguns conciliàbuls, sempre en veu baixa, i al capdavall el neòfit fou situat entre l'home gros i la noia d'ulls ~~xxixixxx~~ ~~grossosx~~ negres i cara pàl.lida. La matalassera féu seure tothom i apagà el llum, tot deixant encès, però molt baix, el de la rebotiga, que feia un feble resplendor per la porteta entreoberta.

- Es necessari d'estar a les fosques? - preguntà a mitja veu Sebastià a la seva veïna, mentre li donava el dit xic de la mà dreta, posada ben plana damunt la taula, com havia après de fer a les sessions cubanes. Però la noia no va contestar més que amb un "psst" tenuíssim. Sí, sembla que calia estar a les fosques i servar silenci. ¿Quin programa tindrien? ¿Deixarien la taula lliure de trobar l'esperit més interessat a remoure-la i contestar les preguntes absurdes o estúpides dels que formaven la cadena de mans? ¿O bé ja tenien uns hostes habituals del més enllà, avesats

a llurs curiositats mesquines?

Sota la pressió de les mans, o per la força dels esperits, la taula començava de gronxar-se suaument. Un sospir de satisfacció sortí del pit de la dona grassa. La pota de la taula caigué de sobte, amb un soroll sord, damunt l'empostissat.

- Ja és ací! - no pogué estar-se d'exclamar, triomfant, la matalassera. Com a organitzadora de la cosa, prenia la puntualitat de l'esperit com una finesa que li era feta des del més enllà.

- Qui ets? - va preguntar.

Les respostes, a base de cops de pota de la taula, eren més aviat confuses i allargassades. Hom pogué treure en clar que es tractava d'un esperit prou conegut de tots els presents, que d'altres vegades havia respost a llur crida, i que es prestava a contestar totes les coses que se li demanessin. La dona grassa va preguntar per la seva mare, morta feia sis anys. Sí, estava bé, en el pla astral corresponent. Un dels dependents de comerç va insinuar que l'esperit podria indicar-li si tindria sort en la seva nova situació i la resposta fou, per bé que un xic ambígua, prou encoratjadora. Adhuc Miquel Ferran - Sebastià el conegué per la veu - demostrà una especial curiositat per la situació dels esperits d'ultratomba i obtingué tot de vagues indicacions de la taula. Tanmateix, era visible que no era pas únicament dels moviments de les potes que hom esperava revelacions. Al cap d'uns moments, en efecte, Sebastià sentí que la noia d'ulls negres, a la seva dreta, manifestava senyals d'agitació. La seva mà tenia un curiós tremolor, que el dit xic transmetia a la del seu veí. I ben aviat, la seva veu, una veu canviada, que semblava efectivament venir de l'altre món, començà a expressar-se amb volubilitat. Era l'esperit, o més aviat un altre esperit, que parlava per la seva boca. Els assistents ja devien estar fets a aquesta manifestació dels dons mediúmnics de la noia, perquè s'apressaren a fer preguntes al nou mitjà d'expressió dels esperits. Les respostes eren llargues, confoses, barbotejants, però sempre semblaven satisfer els presents. De sobte, la noia va dir, amb un crit:

- Sebastià! Estàs ací, Sebastià?

I la seva mà premia la dreta del seu veí. Aquest es sentí impressionat

per aquella apel.lació directa. ¿Com devia saber el seu nom, ella?

- Sebastià, Sebastià - continuava la veu estranya, mentre la mà semblava voler reforçar el seu missatge amb tot de pressions convulsives.- Hi ha un perill que t'amenaça... no, que amenaça algú de molt prop teu. Has d'ésser fort, Sebastià. Veig una dona que t'estima... Espera-la, Sebastià.

A desgrat seu, Sebastià preguntà:

- ¿Com es diu, aquesta noia?

- Espera't: no ho veig clar. Florinda... No, no és ella. Es una altra. No la veig. Però vindrà, Sebastià.

- I aquest perill que m'amenaça ¿quin és?

- No puc dir-t'ho. Però damunt la teva família hi ha un vel de mort. El mal vol vèncer. Defensa't, Sebastià! Defensa ....

Hi hagué com una interrupció en la veu, i la mà afluixà la seva pressió. Sebastià sentí com la seva veïna s'aclofava en la cadira. Hi hagué de cop un gran silenci.

- Em penso que la senyoreta ha perdut els sentits - va gosar de dir Sebastià, en veu alta i que s'esforçava d'ésser natural.

Hi hagué un sospir decebut. Tan bé que es presentava la sessió!

- Potser està en trànsit - insinuà el matalasser.

Esperaven un moment. Referen la cadena, però realment els esperits semblava que s'havien cansat de respondre més preguntes. Amb recança, el la mestressa de la botiga s'aixecà i anà a encendre el llum de gas. A la clarror crua de la camiseta, les cares semblaven totes pàl.lides. La de la veïna de Sebastià era de cera. Tenia els ulls clucs, el cap doblegat damunt del pit. La matalassera i una altra dona li fregaren els polsos amb vinagre i li feren xarrupar un terrós amb aigua del Carme. Però semblava que tothom ja estés acostumat a allò, i ara només els interessava de comentar la sessió. Miquel Ferran exultava:

- Ja veus, Sebastià! Ara sí que no pots dubtar! Ningú no sabia com te deies, fora de jo.¿Oi que mai no els vaig dir el nom del meu amic?

Tots van assentir, fins la noia esblaimada, que ara ja obria els ulls, com estranyada de trobar-se entre aquella gent que garlava sota el llum de gas. Sí, era curiós. Era estrany. I Sebastià es mirà aquella noia

d'ulls grossos i silueta esllanguida amb un nou interès. Li hauria agradat de parlar-hi, de saber qui era, què pensava, d'esbrinar per quins remots camins havia pogut interessar-se, conscientment o inconscient, tant se valia, en la persona que, per un atzar, havia tingut al costat, enmuna botiga gracienca, una nit d'evocació dels esperits. Però no gosà de dir-li res, i aviat se n'anà, després d'acomiadar-se discretament dels reunits, amb un Miquel Ferran encara exultant de l'èxit aconseguit i esforçant-se a convèncer el seu amic que ell no tenia art ni part en les revelacions de la mèdium.

Mentre se n'anaven Torrent de l'Olla avall, per a cercar un tramvia, Sebastià li contestava:

- Ja m'ho suposo, home, que tu no li havies dit la lliçó a aquella noia. Però ja deus saber que n'hi ha prou amb una persona que sàpiga una cosa perquè el mèdium, si té veritablement aquesta clarividència, pugui dir tot de coses que potser ignora conscientment. Aquella noia estava al meu costat. Pot haver llegit els meus pensaments, no sé, a través de la meva mà pot haver entrat en contacte amb les meves preocupacions. Era jo mateix que ~~xxxxxxxx~~ parlava amb la seva veu, em sembla, i no pas cap esperit.

- Discutim-ho, això. ¿Vol dir que no creus en els esperits?

Sebastià va meditar uns moments.

- No, no hi crec.

- ¿Ni després de la sessió d'avui? Ja ets ben incrèdul!

- Ara menys que mai. No, no hi crec.

Van separar-se una mica fredament. Miquel Ferran estava vexat per la mica de brometa que el seu amic feia dels esperits i les seves manifestacions a través de les potes dels vetlladors. Quan s'enfilava a una Catalana de la Rambla de Catalunya, va dir a Sebastià:

- Ah! escolta: hauries de vigilar una mica la teva germana!

- ¿Què vols dir?

- Res, res. Però aquell amo de "La Golondrina" no em fa cap goig! Ah! I és casat!

Va riure nerviosament, una mica avergonyit ja de la seva petita venjança contra l'amic incrèdul. Sebastià veié allunyar-se la Catalana, men-

tre una nova angúnia es venia a afegir a la que, vagament, li havien produït les paraules de la mèdium.

x
x x

- ¿Creus que arribaràs a sortir-te'n mai? - preguntava Sebastià, sinceroment, a Antoni.

- ¿Amb aquesta màquina plana? I és clar que sí! ¿No veus que podré fer els tiratges molt més barats que amb la Marinoni? I "La República" cada vegada tira més, i necessita una màquina així per a assegurar la sortida regular del setmanari, cada divendres.

- Molt bé. Tens feina per dos dies, o dos dies i mig, a tot estirar, de la màquina nova. ¿I els altres dies, què?

- Tindré més feina! Això rai? Barcelona és una ciutat que creix, i cada dia es posen nous negocis. Miraré de trobar un editor que em vulgui donar a imprimir les seves obres. Quan els ensenyi la màquina que tinc, els encàrrecs plouran!

- Perfectament. ¿I com pagaràs les lletres?

Era el nus de totes les discussions. Perquè tenir la màquina no era gens ni mica difícil. Només calia entendre's amb la casa representant, fer tractes i signar unes lletres, que vencien cada mes, amb una regularitat impressionant i amb mil pessetes i escaig, que calia treure, fos com fos, dels ingressos, si no hi havia ningú que s'avingués a bestreure'ls.

- No t'amoïnis! D'un lloc o altre sortirem, les misses!

- Aviat ho tens dit, tu! Com si no sabessis els malsdecap que passes cada dia quinze, per pagar el paper i totes les altres coses!

- Molt bé. ¿I per què em critiques, tu? Em feu riure, vosaltres, també! En lloc de posar-hi el coll, com jo, d'ajudar-me en la mesura que pogueu, de sacrificar-vos, si cal, - sí, he dit sacrificar-se, encara que per tu no seria cap sacrifici -, tot és criticar-me, bescantar els meus cops de coll.

- Vaig donar-te els meus estalvis, quan vaig arribar!

- Ja ho sé! Es que això, aquest negoci, no és una cosa meva: és l'empresa de tota la família, l'honor dels Bernat, que es refà després de la ruïna i la mort del nostre pare. Hem de tornar a ésser, a Barcelona, el

que fòrem, quan tu eres petit! I per això, si jo porto el timó, tots m'heu de seguir! ¿Que us penseu que jo no en faig de sacrificis? que no tinc mals-decap, jo?

Però totes les discussions i comentaris no desfeien una cosa: que calia pagar les lletres de la màquina, i que la caixa no s'havia refet encara de la sotragada que representava l'aixecada en la bomba duta a terme pel senyor Ferrús i les reclamacions interessades de la mare de la Pauleta olivaire. Perquè les lletres, un cop protestades, havien hagut de reembossar-se al Banc, i la marmanyera de la Boqueria havia anat, una colla de mesos, a veure en Sebastià, a la impremta del carrer de Jovellanos, i a cobrar quaranta duros, que després feien molta falta per al setmanal i els venciments regulars. Tot això, per a Antoni, que oblidava amb molta facilitat la part de culpa que ell tenia en els contratemps financers de la casa, s'hauria resolt només que els seus germans tinguessin un major esperit de sacrifici. Si Sebastià es decidís a deixar que Balbina caigués en els seus braços! Si Clotilde volgués fer una mica de cas de Pere Pius! La família esdevenia així, per a ell, una vasta societat, en la qual tothom aportava la seva part d'esforç i sacrifici, per a tirar endavant la magna empresa.

- Us heu de sacrificar, t'ho dic! I tu hauries de donar l'exemple!

Però Sebastià, que no acabava de decidir-se, tenia l'evasiva fàcil. Mamà Antònia, cada vegada que es posava en discussió el problema del matrimoni del fill petit amb la vídua Mallart, declarava que, segons les seves informacions - ¿d'on les havia tret? ningú no ho sabia - Balbina tenia trenta-sis anys, que havia estat una trista minyona, i prou que se li coneixia, i que, en resum, no era gens digna d'entrar a formar part de la família Bernat, que tants i tants parents importants i rics tenia a Sitges i a Barcelona mateix.

- ¿Què diria la Florenceta, si ho sabia? I bé ho hauria de saber! Ella que justament pensava trobar un partit tan bo per a Sebastià!

I aquestes raons, emeses amb la veu peremptòria que ningú no havia mai gosat de contradir, tancaven de cop la discussió. El tema del possible casament de Sebastià amb la vídua Mallart era arreconat de moment, fins a nova ordre.

Però hi havia una altra víctima designada, i aquesta era Clotilde.

Pere Fius, amb una constància que anava fent-se cada vegada més assídua, visitava els seus parents i no dissimulava que, qualsevol dia, demanaria d'entrevistar-se, per un afer molt seriós, amb la seva tia i la seva cosina. Semblava com si hagués decidit de deixar la seva vida vagabunda de solter aviciat, i tot ~~semblava~~ indicava que els negocis que havia emprès, a base d'automòbils francesos, marxaven prou bé per a assegurar-li uns ingressos suficients per a fundar una família.

- Oh! i això, sense comptar amb les vinyes de Sitges, les cases del carrer de Jesús i del carrer de Sant Pere i les altres coses que li va deixar el seu pare. La Malvasia Fius està molt acreditada i li dóna cada any una bona picossada - ratificava la Mamà Antònia.

A mig juliol, amb motiu del sant de Carme, la muller de Jaume Trèmols, tota la família es reunia al pis del carrer de Diputació. Després, Isabel amb les criatures, junt amb la seva cunyada i ~~els nens~~ les nenes de casa els Trèmols, se n'anirien per una mesada a Sitges. Era doncs una mena de comiat abans de la nova reunió, inevitable, per la Festa Major. Per Sant Bartomeu, allotjats a casa dels Trèmols, a casa la tia Florenceta o en alguna altra llar de parents sitgetans, veurien la processó, el castell de focs i assistirien al ball de deu, en una llotja bensituada del "Retiro".

Aquell dia compareguè a l'hora dels postres, per felicitar la seva cosina, el propi Pere Fius. Era un cas excepcional, perquè la poca simpatia que es tenien Jaume i ell, recíproca i de vella data, allunyava molt sovint del pis del carrer Diputació el cosí solter, que vivia molt a la vora en el seu entresol d'home refinat. Però semblava com si hagués volgut aprofitar la solemnitat, que reunia en una taulada, presidida per la Mamà Antònia, tota la família. Com a home galant, va arribar amb un pom de gardènies embolicades en paper de plata, que va oferir a la seva cosina Carola i que aquesta rebé amb tot d'escarafalls.

- L'homenatge a la bellesa,- aclarí Pere, un xic pomposament, quan Carme destapà el ram i l'exhibí a la resta dels convidats. Jaume, que no podia resistir les exhibicions del que ell en deia fatxenderia del seu parent, hagué tanmateix d'ajuntar-se al cor de gràcies.

- Seu, noi, seu, que prendràs dolços i cafè - decretà la Mamà Antònia, assenyalant, precisament, una cadira que hi havia prop de Clotilde, i que

Pere va apropar, totseguit, a la de la seva cosina. Les preocupacions que li produïa la seva curta estatura s'atenuaven quan estava assegut, perquè aleshores el seu cos tenia una certa presència. Només les cames, penjant de la cadira, curtejaven una mica. Però això no es veia, al voltant de la taula. Va creure's obligat d'explicar:

- He dinat al Continental, però per acompanyar-vos faré un sacrifici... Només una lionesa, tia, faci el favor. I un dit de malvasia. Així...

A la galeria, en una taulada expressa per a ells, la mainada feia xivarri. Com que era l'hora del cafè, i els menuts no en prenien, hom els va fer aixecar i foren conduïts, sota la vigilància de la Queta, a una cambra desembraçada de mobles. Les nenes de la casa intentaren de protestar, perquè els feia molta il.lusió de barrejar-se a la conversa dels grans, però llur pare fou inexorable, i hagueren d'anar a fer companyia als cosinets.

- Així, demà us en anireu a Sitges...- va començar Pere Fius, sense dirigir-se a ningú determinat.

- Sí, noi. No trobes que fa calor, a Barcelona? A Sitges, almenys, les nenes es banyaran. A més, allà no has d'anar engavanyada com a ciutat, oi, Isabel? - Carme responia, demanant l'assentiment de la seva cunyada, que, [illegible] contestava amb els seus monosíl.labs un xic absents.

- ¿I tu no hi vas, a Sitges? - preguntà Pere a Clotilde.

- No, noi. No hi puc anar. Jo treballo.

- Sí, treballa per gust, que ningú no li ho ha demanat mai. I perquè ella treballa, jo m'haig de sacrificar i quedar-me també - intervingué la Mamà Antònia. - No sé d'on ha sortit, aquesta moda, que les noies treballin. Pel que guanyes!

- No digui, mamà, que sempre n'hi ha per vestir-me. Sense comptar que puc comprar als "gèneres" més barats.

- Tu, que has estat tant a París, ¿és veritat que allà hi ha tantes noies solteres que treballen? - preguntà Antoni.

- Oh! i tant! Els grans magatzems n'estan plens. I totes les botigues. I els tallers de modistes. Sense comptar - afegí, un xic maliciosament - els restaurants i els cafès, on serveixen tantes noies...

- Parlem de noies decents, no d'aquelles altres dels cafès - tallà secament la Mamà Antònia.

- Es clar, és clar... Però de noies decents que treballin, a París n'hi ha moltes, - precisà Pere Fius.

- A París, potser sí. Però a Barcelona, no gaires, n'estic segura.

- Bé, no hi sé veure cap mal,- continuà Pere.

- Es clar que no, -corroborà Clotilde.- Sinó que la mamà, tot el que no digui tenir-me lligada tot el dia a les seves faldilles, és una mena de pecat.

- Les filles són per guardar-les - decretà l'àvia.

- Mamà, que estem al segle vint! - intervingué Jaume.

- Les filles han d'estar-se a casa, fins que ve el moment de casar-se,- reguí dictaminant Mamà Antònia.

- ¿I si no es casen mai?¿S'han de quedar eternament a casa, fins que es floreixin? - preguntà Clotilde.

- No t'amoïnis, que tu no t'hi quedaràs pas, per vestir sants. Ets massa bonica, Clotilde. I no hauràs pas de treballar gaire temps, suposo.

Era la cosa més pròxima a una declaració que es podia fer en públic. Com a tal, satisfeta, la va acollir la mare de Clotilde.

- Si surt el nuvi, rai! - intercalà.

- ¿Que voleu dir que no ha sortit ja? - preguntà, amb ganes de precipitar les coses, l'Antoni.

- No, ha sortit - digué Clotilde.

- Si tu volguessis! - gairebé sospirà, al seu costat, el seu cosí.

- Si volgués què?

- Prou que ho saps, tu! Quines ganes de fer-m'ho dir!

- Que ho digui! que ho digui! - exclamà, enjogassat, l'Antoni.

- Si li fa il.lusió... - comentà, ~~irònic~~ Jaume, amb un somriure irònic.

- No. No ho diguis, ara,- tallà, amb veu decidida, Clotilde.- No en parlem més!

- ¿No en parlem més, ara? - va preguntar Pere.

- Com tu vulguis.

- Ai! aquestes noies d'avui, que volen que tot els ho donin ben mastegat! Al meu temps no érem així,- comentà Carme, encara entendrida amb el ram de gardènies.

- ¿Que no havíem de prendre cafè? - Jaume Trèmols volia tallar la conversa, prou satisfet del fracàs que havia representat per al cosí la seva temptativa de declaració.

- Escolta, Pere, - va dir, però, la Mamà Antònia, gens disposada a deixar que les intencions del seu nebot s'afollessin.- Jo em quedaré a casa tot l'estiu, almenys fins a Sant Bartomeu. Vina un dia a dinar, quan vulguis.

- Si la Clotilde també em convida...

- ¿Qui sóc jo, per a convidar? Si la mamà t'ho diu, vina quan vulguis!

I Pere Fius semblà conformar-se amb aquesta magra victòria.

Però la cosa no podia quedar així. Quan van arribar a casa, tots plegats, la tempesta va esclatar.

-¿No te'n dónes vergonya, del paper que has fet tota la tarda? El pobre Pere, vinga insinuar-se, i tu cada vegada donant-li miquels.

- Mamà, no sé què dir-li. En Pere no m'agrada.

- ¿Què n'hem de fer, si t'agrada o no? Ell es vol casar amb tu, i és un bon partit, i series ben beneita si no l'aprofitaves.

L'Antoni, assegut a un balancí, escoltava i ~~escoltava~~ ajudava, amb enèrgics cops de cap, els arguments de la seva mare. Sebastià, del balcó estant, on fumava una cigarreta, sentia la discussió sense barrejar-s'hi. Isabel estava ocupada amb les criatures.

- Em sembla que per casar-te amb una persona, t'ha d'agradar almenys.

- Ui! ~~Això de l'amor~~ Si vols dir tot això de l'amor, que només són romanços, ja ve un cop estigueu casats. I abans, que quan les noies es casaven, ni tan sols coneixien el marit. La meva mare m'explicava...

- Mamà, deixi estar l'àvia, que ja fa molts anys que és morta. Han passat molts anys, i ara les dones tenim dret de triar amb qui ens hem d'ajuntar per tota la vida.

- Les noies no sabeu res de res, i no teniu cap dret. Només teniu l'obligació d'obeir. Jo sóc la teva mare, i sé què et convé.

- I jo sóc el teu germà gran, i també et dic que la mamà té raó. Mai no el podràs trobar, un millor marit que en Pere Fius.

Del balcó estant, Sebastià es sentí obligat d'intervenir:

- Bé, tu, ara, no exageris! ¿Vols dir que és un model de conducta?

- Deixa estar. En aquest món, qui no la corre de pollí, la corre de rossí, i ell ara ja està desfogat.

- Menys els que la corren de pollí i de rossí, oi, Antoni?

- Ves amb què surts, ara! Jo et dic, i ho dic a la Clotilde, perquè és

veritat, que el nostre cosí és un bon xicot, i que estic segur que serà un bon marit. Es més, estic segur que ella, si s'hi casa, li farà fer tot el que vulgui.

- No vull casar-m'hi, ni vull fer-li fer res. No m'agrada, veliaquí.

- Doncs jo, que sóc la teva mare, i que tinc autoritat, tota l'autoritat, em sents?, sobre tu, et dic que t'hi casaràs.

- No.

- Clotilde!

- Escolta, Clotilde. Jo no t'he amoïnat mai amb els meus problemes, però al capdavall sóc el teu germà, i el germà gran, i bé tinc certs drets a fer-te veure la raó. Ja saps que la impremta ens ha dut moltes despeses, i que ara he comprat una nova màquina, que s'ha de pagar... Si et casaves amb en Pere, ell m'ajudaria, posaria diners al negoci, i tots aniríem bé... Potser sí que et demano un sacrifici, però només serà un moment...

- Un moment? Per tota la vida, deus voler dir...

- No, vull dir que estic segur que, així que t'hi hagis casat, veuràs que no t'havíem aconsellat tan malament com això. L'estimaràs i seràs feliç amb ell, t'ho prometo.

- Gràcies. No em convences.

- Però, Clotilde,¿de debò no vols fer aquest sacrifici?

- De debò. I no m'ho torneu a dir, perquè començo a posar-me nerviosa!

- Nervis? Què vol dir això dels nervis? A casa, mai ningú no n'ha tingut, de nervis! No t'ho passaria: per alguna cosa ets filla meva! I ara et torno a dir: quan vingui en Pere a demanar-te la mà, jo li diré que sí!

- I jo li diré que no! I com que és amb mi que vol casar-se, i no amb vosatès...

- Ets una descarada! I això s'ha d'acabar: des de demà deixes d'anar a la "Golondrina". Les noies no han de treballar: ja es veu quines idees es'ls fiquen al cap. Jo mateix aniré a dir-los que no hi vas més.

Clotilde s'havia aixecat, molt pàl.lida:

- No ho faci, mamà! Demà, com cada dia, aniré a treballar, i ningú no podrà privar-m'ho!

- Però que no la sentiu?¿Què és aquesta desobediència? ¿Qui mana en aquesta casa?

- Mana vostè, ja ho sé. Pero en mi, només mano jo!

- No aniràs mésa treballar!

- Aniré a treballar!

Els ulls eren encesos, la veu desafiadora. Potser per primera vegada, Mamà Antònia veia dreçar-se davant seu una altra voluntat tan forta com la seva. Va optar per suspendre el combat:

- Ja en parlarem demà!

I se'n va anar cap a la seva cambra. Clotilde es quedà al mig del menjador, erta i vibrant. Els seus germans se la miraren, admirats.

- Pensa-t'hi bé, Clotilde. Mira que em faries un gran favor. Potser sí que et demano un gros sacrifici, però si el pogüéssis fer m'ajudaries tant!

La noia es girà cap al seu germà gran:

- Es clar! Per tu, tothom ha de sacrificar-se! ¿Per què no et sacrifiques tu, alguna vegada? ¿Que et penses que sóc lirona i que no vaig saber què volien dir les baralles de quan l'olivaire de la Boqueria? Jo m'haig de sacrificar, i mentrestant tu podràs donar-te bona vida... ¿No n'hi ha prou amb que es sacrifiqui la pobra Isabel? ¿Com sou, els homes?

L'Antoni es quedà bocabadat. Anava a replicar, però va repensar-se.

- Véns, Sebastià? Podríem anar a fer cinquanta caramboles al Novetats, no et sembla?

- Anem. Així ens esbargirem una mica.

Quan passava pel costat de Clotilde, va dir-li:

- Bona nit, noia. Creu que, de vegades, t'admiro pel teu caràcter...

- Caràcter? Mal geni, deus voler dir - remugava Antoni.

Se n'anava passadís avall, camí de l'escala. Sebastià es mirà la seva germana, que encara panteixava de l'emoció de la disputa.

- Escolta, Clotilde, ja saps que jo sempre t'he defensat, si he pogut. Però hauries de tenir confiança en mi. Si em necessites, ja saps que sempre em trobaràs...

- Sí, ja ho sé, Sebastià - digué la noia, en veu baixa.

I li estrenyé la mà. Mentre se n'anava, seguint el seu germà, cap al Novetats. Sebastià pensava en les coses que li havia insinuat Miquel Ferran i en la conveniència d'aclarir què hi havia de cert en tot allò. L'actitud de la seva germana podia indicar moltes coses. Però va deixar-ho per a un altre dia.

V I I

Sopar amb el capitost.- Temptacions de la política.- Una gestió frustrada.- Clotilde fuig de casa.- Severitat de Mamà Antònia.- Un viatge sobtat.- On Pere Fius es revela com un home de cor.

"La República" era, efectivament, un èxit. Cada número augmentava el tiratge, i els vermells de la capçalera, junt amb els que s'escampaven sovint per les pàgines, en títols i dibuixos, mantenien l'abrandament literari dels articles i la febre revolucionària dels lectors que, el dissabte al vespre, ben repapats al balancí de la galeria, assaborien la prosa excitant de Pere Rojals i dels altres redactors del setmanari.

Els afers polítics del capitost andalús anaven molt bé. El seu triomf electoral, convertint-lo en un diputat d'intervencions eloqüents i mordaces, el situaven a Madrid com una força naixent, representant d'una part important d'opinió barcelonina (a l'altra banda, és clar, hi havia aquells quatre senyors catalanistes, que duien la veu dels botiguers, dels fabricants, de tota aquella gent que sempre tenien coses per protestar: aranzels, impostos, pressupostos, articles del Codi civil o nomenaments d'alcaldes). Però a Barcelona s'havia situat encara millor. Pel damunt de les velles glòries declinants, dels residus de la fracassada República, aquell home encara jove i sense escrúpuls oferia unes victòries immediates, uns objectius directes. Barcelona, temptadora, s'oferia a la seva cobejança com una verge desitjosa d'ésser forçada. I ell la forçaria, delitosament, i asseuria el seu imperi damunt de la massa de treballadors, de malcontents, d'il·lusionats i decebuts, de gent emmetzinada per l'anarquisme o mal coneixedora del socialisme

Aquella nit, Sebastià Bernat es trobava amb una invitació a la butxaca, per a assistir a un sopar a Miramar. Pere Rojals l'havia venut a l'amo de la impremta on es tirava "La República", i a contracor, l'Antoni Bernat havia hagut de cedir-lo al seu germà, perquè justament aquella nit tenia "compromís". A la tarda, des del balcó del Círcol de Fusió Republicana, el capitost havia fet un brillant discurs - ell en deia "arengar a las masas" - i el discurs i el banquet venien a confirmar-lo en el seu lloc recent de cabdill de les forces republicanes. Sebastià anava, més per curiositat i pel gust d'aprofitar-se d'un àpat que no li costaria cap diner, al sopar de Montjuic.

Hi va trobar un centenar de persones, engrescades amb l'acte de la tarda, i que van aplaudir amb foc el capitost quan aquest va fer la seva solemne entrada al restaurant, acompanyat pels santons del republicanisme barceloní. Amb una escaient modèstia, va fer seure al lloc preferent un dels vells tribuns que ell havia vingut a desbancar. Però, tot i que oficialment hom celebrava una fusió de diverses branques fraternalment enemigues del republicanisme, allò que comptava era la figura, l'oratòria, l'empenta del jove cabdill andalús.

Sebastià va saludar Pere Rojals i, de lluny, el capitost, que estava voltat d'admiradors, i que li correspongué amablement la salutació. No va trobar cap conegut per a ajuntar-se i segué, un xic a l'atzar, entre un pegot que coneixia de vista, i que tenia el seu quiosc en una entrada fosca del carrer de Ramalleres, i un home de bigotis abundants, taverner segons va declarar de bones a primeres.

- Bon sopar, a fe de Déu! - va exclamar, en entaular-se davant de l'arròs amb peix i pollastre.

Tant ell com el pegot, se'ls veia disposats a fer honor al menú i a treure tot el profit possible als diners del tiquet. Tanmateix, a l'hora del xampany i els discursos, l'entusiasme els sobreeixia, i totes les promeses, les afirmacions, els vituperis i les evocacions del passat i del futur van encendre en ells, com en la resta dels comensals, el mateix entusiasme. El capitost jugava amb virtuosisme tots els ressorts patètics, sarcàstics, humorísticsni sentimentals, i aquella gent senzilla s'encenia i vibrava sota els apòstrofs del que s'havia triat com a cabdill.

Sebastià ho escoltava, una mica distant. La demagògia de l'orador li feia un efecte de cosa forastera, que rebotia en el seu esperit sense deixar-hi rastre. Potser es sentia massa, a despit de tot, de la colla de la gent benestant, que l'orador cobria de sarcasmes: aquells botiguers temorencs, aquells fabricants que explotaven llurs treballadors, aquella gent que seguia els dictats dels capellans i els ministres: la burgesia infecta, en una paraula, que calia destruir o, almenys, redimir de les seves culpes. I ell no tenia res de burgès, tanmateix...

Escoltà polidament els comentaris dels seus veïns de taula a les efusions oratòries del capitost, mentre encenia un cigar que s'havia dut per a la sobretaula, i que visiblement desvetllà l'enveja del pegot del

carrer de Ramalleres. Aviat, tothom s'aixecà per a sortir, i tot de grups es formaren, renouers d'entusiasme i de pronòstics optimistes. El cabdill passava, repartint abraçades i paraules falagueres. En ~~xxxxx~~ ésser davant de Sebastià, va deturar-se i, allargant-li la mà, digué:

- ¿Nos conocemos, no es verdad?

- Sí, senyor, de la impremta del meu germà, on es fa "La República".

- Ah! sí! El recordo perfectament.

Va mirar-se'l de cap a peus, i l'agafà del braç, enduent-se'l cap a una finestra.

- Estic molt content que hagi vingut. Molt content. Ens calen persones com vostè, - baixà una mica la veu - gent presentable, que el dia de demà puguin ésser els dirigents del moviment que comença. Tot això - féu un gest amb la mà, que ho abarcava tot, la colla de comensals sorollosos del sopar i les masses que cridaven, entusiastes, en els mítings - ja ho tenim, però no n'hi ha prou. La xurma és una cosa informe, que només pot donar l'empenta, però que no serveix per a manar, per a guiar. Vostè i jo, això ho sabem. I si vostè vol, podria ésser dels que han de manar. ~~Vingui~~ Deixi's veure per la Casa del Poble. Demani per mi. No s'entretingui per les sales del públic. Parlarem de "La República" - vull dir del setmanari i de la que ha de venir! Vingui, vall que amb unes quantes persones com vostè, podem fer grans coses. Barcelona és molt gran i ens n'hem d'apoderar. La dominarem, cregui!

Amb una darrera mirada convincent i una estreta de mà, ~~el capitost~~ andalús s'apartà de Sebastià Bernat. D'altres correligionaris l'estiraven per la mànega, sol.licitaven la gràcia d'un somriure, d'una encaixada, d'una paraula prometedora. Sebastià se'ls mirava, no sabia si menyspreador o envejós d'aquella fe que havia estat desvetllada per les paraules d'un home.

Quan va arribar a casa, va trobar-se amb Antoni, que al capdavall havia pogut desprendre's del seu "compromís" i que va preguntar-li:

- Què? Com ha anat el sopar? Bona teca?

- Déu-n'hi dó. I, per cert, el nostre amic director de "La República" m'ha fet la gara-gara i m'ha promès una gran carrera si m'ajuntava amb ell.

- I tu, què en penses?

- Jo? No ho sé. Aquestes coses de la política em semblen molt espesses, molt difícils de comprendre, de bones a primeres. Les prèdiques d'aquell senyor, com t'ho diré? em deixen fred. No em sento interpretat per ell.

- Home, et diré una cosa: si et prens la política com una carrera, com una manera de fer diners o d'aconseguir una posició, vas bé, i potser sí que el nostre client de "La República" pot ésser-te d'un gran ajut. Si vols trobar-hi un ideal, una cosa que respongui a les teves idees de com ha d'ésser el món, perquè bé deus tenir-ne, com en té tothom, poc o molt, aleshores, prepara't a rebre disgustos.

- Deu ésser bonic, tanmateix, això de fer discursos i sentir que la gent et segueix, i poder manar a Casa la Vila, i veure que els diaris parlen de tu...

- Es clar que deu ésser bonic! Però em penso que per ésser orador se n'ha de venir de mena, i no crec que a la família dels Bernat hi hagi aquest do natural. La política, pel que jo n'he vist, és un vici com un altre, que et distreu de la feina i de les diversions naturals, i que més aviat et duu complicacions que beneficis... Es clar, que si et fiques a l'olla, si ets dels de l'olla... Potser sí que vagis a veure aquell senyor diputat... Qui sap si ens en beneficiaríem, a la impremta. L'Ajuntament dóna molta feina...

Hi havia hagut, a començaments de mes, unes noves batusses entre la Mamà Antònia i la Clotilde, relacionades, com sempre, amb Pere Fius i amb la feina de la noia a "La Golondrina", i Sebastià, que en fou testimoni i no gosà de ficar-s'hi, va creure que havia arribat el moment d'intervenir-hi. S'havia reconciliat amb Miquel Ferran, el qual, després d'uns quants dies de no veure's al cafè, va anar un vespre a cercar-lo i a donar-li explicacions sobre aquelles paraules que li havia dit de dalt estant de la "Catalana" de la Rambla de Catalunya, el vespre de la sessió espiritista.

- Ja veuràs, en realitat jo no sé res. Però la darrera vegada que vaig estar a "La Golondrina", em va semblar que un dels amos, en Salvador Bori, se li dedicava molt. Es allò: un somriure, una paraula amable, coses que passen desapercebudes en mig de la feina, però que jo, que m'esperava assegut a una cadira, vaig pescar sense voler. Després, quan estava amb en Bori, que mirava les mostres, no vaig saber-me estar de dir-li:- Es bufona, aquella dependenta! - I ell va contestar-me:-Que la coneixes?- -Home, vaig dir-li, conec el seu germà. Es d'una bona família, i sé que no els fa cap gràcia que ella treballi.- Ell va dir-me:- Va molt

bé per a la botiga.- -Es una noia molt seriosa, molt decent...- li vaig insinuar jo. I ell va contestar-me:-Molt, molt.

- Bé, tot això no vol dir res. ¿Vas dir-me que ell era casat, oi?

- Sí. Em penso que no viu gaire bé amb la seva dona. Ella està malalta, van dir-me, i no tenen fills. Jo fa temps que el conec, en Bori. Allò que es diu confiança, no n'hi he arribat mai a tenir. Però li he conegut alguns embolics. Coses lleugeres, sempre. Noies de la "Paloma". Es comprèn, tenint com té la dona...

-¿I et sembla que val la pena que jo m'hi fiqui? ¿Tu què faries?

- ¿Si fos la meva germana? No sé: em sembla que miraria de donar-li un entretoc. O potser aniria a veure l'home, amb qualsevol pretext. Ei! que consti que jo no sé res! Si aquell dia vaig dir-te allò, ja t'ho he explicat i prou greu que em sap, fou perquè estava una mica molestat perquè no et prenies seriosament la sessió del Torrent de l'Olla... Hauries de tornar un altre dia. Aquella noia, l'Amèlia, s'està tornant una mèdium de primera força. Em penso que aviat produirà ectoplasmes i tot, com l'Eusèpia Palladino. Tot científic, eh?

Per fer-lo content, va dir-li que sí, que un altre dia aniria a la matalasseria de Gràcia. Però el que el preocupava era la relació entre la seva germana i aquell Salvador Bori, copropietari de "La Golondrina". Un vespre va plegar abans de les vuit de la impremta i va tirar pel carrer de Tallers cap a la Plaça d'Universitat. Volia veure sortir ~~[illegible]~~ Clotilde i, segons com, emprendre-la. Quan van tancar la botiga, amb la colla de dependents, va veure com la seva germana se n'anava cap al carrer de Pelayo. Sebastià ~~anava~~ es preparava a aconseguir-la, quan va adonar-se que un altre home, que havia sortit després de la botiga, es dirigia cap a ella. Va mirar-lo: era alt i esprimatxat, duia un bigotet retallat. Li semblà reconèixer-lo:¿no l'havia vist d'esquitllentes d'altres vegades? Va aturar-se un moment, entre la gent que passava per la voravia, en aquella hora foscant. L'home s'havia apropat a Clotilde i es posava, d'una manera molt natural, al seu costat. Seguiren pel carrer de Pelayo, enraonant, mentre, a la insabuda d'ells, Sebastià, uns quants metres darrera, els anava espiant. No, en llur conversa no sabia veure cap cosa pecaminosa, ni tan sols un to sentimental o íntim. Enraonaven amb vivacitat, això sí, i Clotilde gesticulava de vegades, com per donar més força al

que deia. A la cantonada della Rambla van deturar-se una estoneta. Semblava com si ell anés a deixar-la. Darrera de l'home que oferia a grans crits la "Desesperación, Arrepentimiento y Muerte de Espronceda, a cinco céntimos", combinant-ho amb els "anillos de goma para llevar bien sujeto el varillaje de los paraguas", d'un preu semblant, Sebastià els observava. No, no es separaven. Van tirar per la vorera del "Petit Pelayo", travessaren l'entrada del carrer de Tallers i del del Bonsuccés, i seguiren avall, pel davant del "Siglo". On anirien? Començà de tenir certa inquietud. Va precipitar el pas, disposat a aconseguir-los. Però al davant de Betlem van separar-se, donant-se la mà, en una estreta que potser fou uns segons més llarga del que era del cas. Clotilde entrà a l'església, i el seu acompanyant va travessar la Rambla, capí a la Portaferrissa.

Veient-lo allunyar-se, Sebastià va dubtar uns moments, i al capdavall es decidí a entrar a Betlem. En la fosca, carregada de volutes daurades, de l'interior, va mirar per tots costats, cercant la seva germana. Va veure-la, a l'últim, agenollada entre tot de dones de vestits negres, davant del Sant Crist. La taca clara del seu vestit d'estiu, amb el capell guarnit de flors, es destacava del fons tenebrós, aclarit per les flames trèmules dels ciris. Clotilde resava amb els ulls clucs. Al seu germà, el paper d'espia que estava fent li semblà encara més desagradable. Però havia decidit de donar una resposta als seus dubtes i va esperar que la noia acabés. Quan la va veure aixecar-se, senyant-se, va sortir de l'església i en traspassar ella la porta, féu veure que la trobava per casualitat.

- I ara! D'on surts? - va preguntar-li.

- De Betlem, ja ho veus.

-¿Has anat a confessar-te?

Ella ~~fxuxuu~~ marcà una lleu vacil.lació.

- Sí... A confessar-me. I tu, d'on véns?

- He plegat més aviat de la impremta, per anar a cobrar una factura, i després he donat un tomb de Rambla de les Flors.

- ¿Era de la senyora Mallart, la factura?

Clotilde prenia l'ofensiva. Això el decidí.

- Escolta, Clotilde, mentre anem cap a casa, voldria dir-te una cosa.

- ¿Què m'has de dir, Sebastià?

- Fa molt de temps que vull parlar-te, i mai no en tenia ocasió...

No et pensis que no m'he adonat, fa temps, que a tu et passa alguna cosa. I com que suposo que ni amb la mamà ni amb la Isabel et deus poder confiar volia dir-te, com d'altres vegades, que sempre que em necessitis, o que et sembli que puc donar-te un consell...

-¿Per què ho dius?¿Perquè refuso de casar-me amb en Pere? Amb tu mateix ja n'hem parlat d'altres vegades:¿et recordes de la vegada que vàrem anar a veure la tia Florenceta?

- Sí. Però a mi em sembla una cosa: si rebutges el nostre cosí, no és únicament perquè no t'agrada...

-¿I doncs per què?

- Perquè hi ha un altre home entremig.

Li havia costat una mica de dir-ho, però va sentir-se descarregat d'un pes. Mirà la seva germana. Clotilde havia baixat els ulls però no semblava estar desconcertada.

- ¿Per què ho dius, això? - preguntà, al capdavall.

- Per què t'he vist més d'una vegada amb ell, i perquè me n'han parlat. Aquest mateix vespre...

- ¿Aquest mateix vespre, què? - La veu de Clotilde es feia agressiva.

- Us he vist plegats. Ell és un dels amos de "La Golondrina",no?

-¿Es dir que m'has espiat? ¿Qui t'ho ha encarregat? La mamà o en Pere?

- Clotilde! Ningú no m'ho ha encarregat. Ni et volia espiar. Volia esperar-te quan sortissis de treballar i t'he vist... Però no em dius si és veritat o no.

- ¿Si és veritat o no, què?

- Que aquell home i tu... Vull dir que parleu, que us veieu, que us estimeu, vaja!

- ¿I si fos veritat, què?

Era ben bé propi de la Clotilde, aquell atacar en lloc de defensar-se. Sebastià es sentia incòmode, en ple carrer del Carme, al costat d'aquella noia que replicava amb preguntes agressives al seu interrogatori afectuós.

-¿No es tracta d'un tal Salvador Bori? - va preguntar.

- ¿Vols dir la persona que m'acompanyava? Sí, així es diu.

- ¿Ja saps que és casat? - preguntà, posant-se una mica vermell, a desgrat seu.

- Sí que ho sé. Va dir-m'ho des del primer dia que el vaig conèixer.

- Així doncs...

- ¿Què vols que et digui? ¿Que sóc una noia sense vergonya, com aquella pobra olivaire de la Boqueria que s'entenia amb el nostre preciós germà Antoni? No, no et diré res. No haig de dir res. Dels meus pensaments i les meves inclinacions ningú no en pot ésser jutge!

- Però, Clotilde, escolta! Jo no pretenc pas de jutjar-te ni de condemnar-te. Sóc el teu germà, tinc cert dret de saber què fa la meva germana, però, sobretot, vull ajudar-te.

Clotilde se'l mirà, va semblar-li, amb certa tendresa.

- Pobre Sebastià! ¿Que no saps que ningú no pot ajudar els altres? Els nostres problemes ens els hem de resoldre com podem, de la millor o de la pitjor manera que es presenta...

- Això ho dius tu, dona. Però, si tu vols, jo puc parlar amb aquell home, dir-li que et deixi tranquil.la... Parlaré amb la mamà, i sense explicar-li res, li diré que et convé de deixar de treballar, que vols passar una temporada a Sitges, amb la Carme...

- Sí, i que al final em casaré amb en Pere Fius, i que tothom serà feliç, i la impremta podrà tirar endavant, i tu no hauràs de casar-te amb la vídua que vol l'Antoni. Quě senzill que és tot! - Clotilde va posar-se a riure.-¿No ho trobes?

- Clotilde, que jo et parlo seriosament, pel teu bé! ¿Tu estimes aquell home, aquell... casat?

- ¿I si jo no volgués contestar-te? No, no vull ni puc contestar-te.

- Doncs aniré a trobar aquell home, en Salvador Bori.

- No! T'ho prohibeixo! - I, més afectuosa, va afegir:- Creu que t'ho agraeixo de debò, Sebastià, i que sé que tot ho fas de bona fe, per ajudar-me, però no necessito ajut, ni puc tenir-ne...No vagis a parlar amb ningú, creu-me. Les dones sabem sortir-nos dels conflictes molt millor que vosaltres. ¿Te'n recordes, d'aquell vespre, a la Plaça del Bonsuccés, que vaig dir-te que volia ésser independent i mestressa de mi? Doncs això segueixo pensant. I lluito per mantenir-me independent i mestressa de mi. En aquesta lluita, ningú, ni tu, no podria ajudar-me.

- ¿I per això vas a resar al Sant Crist de Betlem? ¿Perquè t'ajudi?

- Sí, només Ell podria ajudar-me, si volgués! Tu no hi creus gaire, oi?

- No, no gaire. Però crec que els homes, entre nosaltres, podem ajudar-nos, podem orientar-nos... I entre germans...

- No, Sebastià, gràcies. Mai no oblidaré la teva bona intenció, però si insisteixes massa, acabaré per tenir-te ràbia... Sóc una noia molt estranya, jo! ¿Vols creure'm? Ves-te'n a donar un tomb, o a jugar a carambo-les, o a prendre un vermut, abans de sopar. Jo haig de pujar a ajudar la mamà, ara que la Queta és a Sitges.

Va sentir que li agafava la mà i li premia, amb confiança potser, amb amistat, però sense abandonar-se a l'estreta, i la veié com se n'anava, gràcil silueta, pel carrer d'Elisabets, camí de casa, mentre les rates-penyades traçaven els seus furients arabescos al voltant dels fanals acabats d'encendre.

Vuit dies més tard, un dimecres, en Pere Fius estava convidat a dinar a casa dels Bernat, al carrer d'Elisabets. Quan van arribar-hi a la una l'Antoni i en Sebastià, llur cosí ja hi era, i un pom sumptuós de gardènies resplendia, flairós, damunt el bufet.

- Hola, noi! - exclamà amb efusió Antoni, en veure Pere Fius.- Vaja, quin ram! Això és ésser un home galant!

- A la tia, almenys, li ha agradat molt. Ara veurem què hi dirà la Clotilde.

- ¿Que no ha arribat, encara? A aquesta hora sempre és ací.

- Doncs avui no, - declarà la Mamà Antònia, entrant al menjador i duent tot de flaires saboroses de la cuina, on excepcionalment oficiava la Toia, la germana casada i afincada de la Queta. - I no entenc com pot ésser que no hagi vingut.

Però va passar un quart d'hora, i mitja hora, i Clotilde no es presentava. Sebastià va agafar el capell de palla i se'n va anar, pel carrer dels Angels i pels de Montalegre i Valldonzella, cap a la Plaça de la Universitat. "La Golondrina" estava tancada i barrada, i als seus trucs no contestà ningú. Va passar després pel quarteret de la guàrdia municipal, però allà no tenien cap notícia d'accidents ni treballs.-Potser a l'Hospital,- van dir-li. Abans d'anar-hi, va tornar a passar pel carrer d'Elisabets. Antoni i Pere eren al balcó, i van fer-li un signe interrogant. No,

no l'havia trobada. I tampoc havia arribat encara al pis. Va decidir-se a anar al carrer del Carme i passà, sense voler deixar-se véncer pels pensaments negres, pel davant del Corralet. Però al Dispensari de l'Hospital tampoc no hi havia rastre de la noia.

- Es capaç d'haver-se'n anat cap a Sitges - va declarar Antoni, quan el seu germà hagué fet la relació de les frustrades gestions.- Aquests darrers dies estava molt estranya, la Clotilde.

Però la Mamà Antònia, contenint la seva indignació, va declarar que calia dinar, abans que aquest estigués gelat, i l'àpat fou bon xic sinistre, només animat pels febles intents de plaguejar del pobre Pere. A l'hora del cafè, i mentre els homes l'assaborien en silenci, la senyora Bernat va aixecar-se i se n'anà del menjador. Al cap d'uns minuts, van sentir una exclamació, gairebé un gemec, i la veu de Mamà Antònia va cridar:

- Antoni! Vina!

El fill gran s'aixecà i els altres dos homes l'imitaren. Van córrer al corredor. La mare s'estava a la porta de la cambra de Clotilde i tenia a la mà un paper. Estava esblaimada i tremolosa.

- Què passa, mamà?

- Teniu, llegiu,- digué, allargant el paper a Antoni.

Amb passa dificultosa es dirigí a la seva cambra. Va obrir i s'aclofà a la butaca que tenia al costat del balcó.

- ¿Què he fet, Senyor, perquè m'hagin de passar aquestes coses?

Antoni obria el paper. Va reconèixer la lletra de Clotilde. Llegí ràpidament, per ell:

"Mamà:

No podia seguir així. Li havia de donar aquest disgust, però com més hagués trigat en fer-ho, més m'hauria semblat que l'enganyava, i jo no volia enganyar ningú. Me'n vaig de casa, i no me'n vaig sola, sinó amb un home, un home que m'estima i que jo estimo. Només així podrem ésser feliços, ell i jo. Així ens hauria estat impossible.

"Ja tindreu notícies meves, més endavant. No intenteu de cercar-me. Em sap molt de greu per vostè, pels meus germans, per en Pere... Sebastià, gràcies pels teus esforços, però ja ho veus, no hi havia res a fer... Potser no seré feliç, però almenys hauré lluitat per a guanyar-m'ho."

- ¿I com pot ésser feliç, si es posa a fer una vida de perduda? - comentà la mare.

- Hem de fer alguna cosa,- digué Sebastià.- Hem de trobar amb qui se n'ha anat, on ha anat... Es la nostra germana!

- Però no és la meva filla! No en vull saber res més! Per mi és com si hagués mort, com si mai no l'hagués tinguda, que hauria estat millor per a ella, per a mi i per a tots...

En Pere Pius s'estava tot místic, en un angle del menjador, guaitant amb melangia el seu pom flairós de gardènies. Va murmurar:

- Si em necessiteu, ja sabeu que podeu comptar amb mi per tot...

A la tarda, Antoni i Sebastià, revestits de solemnitat, s'encaminaren a "La Golondrina". Sebastià havia explicat al seu germà les sospites que havia tingut anteriorment d'unes relacions de Clotilde amb un dels amos de l'establiment.

- ¿Per què no m'ho deies? Jo hi hauria intervingut! Sóc el gran, i em devia obediència!

- No n'hauries tret res, t'ho dic convençut. Ja vaig provar jo i no en vaig treure res...

- Amb mi hauria estat diferent...

A "La Golondrina" van trobar-se amb un parell de socis encara més desconcertats que ells davant de la desaparició de Salvador Bori i de Clotilde Bernat. Estaven acostumats a fer, discretament, una mica de broma davant de l'ostensible simpatia que lligava llur col.lega amb la dependenta distingida de la secció de labors femenines, i (haurien) trobat natural que aquesta simpatia s'hagués traduit en unes relacions més o menys clandestines, compatibles amb la disciplina de la botiga, però aquella fugida de tipus desesperat i romàntic ultrapassava llurs nocions del que pot fer-se.

- ¿Però, on poden haver anat?

Era difícil d'escatir-ho. I en primer lloc, calia anar a casa de Bori, i veure si allà sabien alguna cosa de l'absent. La gestió era delicada, però Sebastià volgué acompanyar un dels amos de "La Golondrina". Van trobar-se amb una dona d'uns quaranta anys, asseguda en una butaca de rodes i atesa per una minyona que semblava la veritable mestressa de la casa.

La senyora Bori es mostrà d'ell semblava molt disgustada per la fugida del seu marit. Va exhibir-los una carta plena de protestes d'afecte, d'excuses i d'afirmacions del desig de no abandonar la seva muller. Però "una altra persona, igualment digna d'ésser atesa i estimada" i que tenia dret a què la seva vida no es veiés frustrada pel destí advers, exigia del seu honor que ell l'acompanyés i la servís. Per a evitar l'escàndol, i per respecte a la muller i a la família de tots dos, se n'anaven del país. Ja havia deixat instruccions al notari perquè a ella no li manqués res, i ell es refiava de les relacions que tenia a París per a tirar endavant.

La carta, que la muller abandonada va fer llegir als seus visitants, revelava un caràcter feble, indecís, d'home que volia i dolia, que es sentia arrossegat per la joventut i la bellesa de la noia enamorada, potser ~~exhaurit~~ i tot per la seva energia, però que no volia que el consideressin un seductor sense consideracions.

- Bé, suposem que se n'han anat a París. Però no en sabem res de cert. Demà, quan hi arribin, potser deuran telegrafiar. A nosaltres, en Salvador bé ens deu alguna explicació. No pot pas abandonar així com així el negoci... Hem d'esperar.

Van esperar uns quants dies. La Mamà Antònia s'havia tancat en un mutisme total, només interromput per monosíl.labs relatius al menjar. Cada vegada que el seu fill intentava de donar-li notícies del curs de les seves gestions, topava amb aquell glacial silenci. Antoni s'atordia amb la feina i s'estava tirant a la màquina plana fins a les petites. S'acostava Sant Bartomeu, i bé caldria aleshores dir-ho a Isabel i a Carme, però mentrestant, semblava millor de no propagar la notícia. En canvi, calgué dir-ho a Jaume Trèmols, que fou excepcionalment d'una discreció absoluta i no féu cap comentari. Va oferir-se, en cas necessari, a telegrafiar als seus corresponsals de París perquè contribuissin a les recerques.

- Són gent ben relacionada, - va assegurar.- I si cal que jo faci, personalment, alguna cosa.

"Alguna cosa" podia voler dir anar a desafiar el seductor - Jaume era un bon tirador de floret - o contribuir a treure l'entrellat dels complicats afers de Salvador Bori. Sebastià passava cada dia per la botiga de la Plaça de la Universitat per veure si tenien notícies. Un matí - en

feia deu de la fugida de la parella - el soci més vell va acollir-lo amb excitació:

- Ja tenim notícies d'en Bori! Ens ha escrit, de París estant, i diu que no pensa tornar, però que nosaltres defensem els seus interessos i passem un tant cada mes a la seva dona. Es fàcil de dir, això!

-¿I de la meva germana, no en parla?

- Sí. Es veu que estan molt enamorats. ¿Qui ho hauria dit, d'aquella noia tan seriosa?

Va debatre amb Antoni què calia fer. ¿Anar-la a cercar, per força? Clotilde no era encara major d'edat, era veritat, però no semblava gaire probable que la policia francesa fes cas d'aquella mena de denúncia, si és que es decidien a fer-la davant de la policia. Havien d'esperar, esperar que es produís alguna cosa, no sabien què, que resolgués la situació.

- ¿I si li escrivíssim? - proposà Antoni.

Un vespre, a la impremta, Sebastià ho provà. Però no li sortia, i cada vegada que anava a formular un argument de tipus moral o sentimental, li semblava sentir la rialla de Clotilde, aquella tarda que ell s'esforçava d'aconsellar-la. No, era inútil. Només la vida, amb les seves lliçons, podia forçar Clotilde a canviar la seva ruta, a llançar-se a noves aventures o a tornar al recer casolà.

Per Sant Bartomeu, pretextant un embús de feina, els dos germans es quedaren a Barcelona. Però la Mamà Antònia, fidel a la tradició, no volgué deixar de fer el viatge de la Festa Major. Si Carme i Isabel no haguessin ja sabut, per Jaume, el disgust que havia afectat la vídua Bernat, no li haurien conegut res. A totes les al.lusions o preguntes sobre Clotilde contestava només, invariablement:

- ¿De quina Clotilde em parleu?

I donava a entendre, sense més explicacions, que per a ella la filla absent no existia, ~~no havia existit mai~~ era pitjor que morta: no havia existit mai.

Fou el mateix dia de Sant Bartomeu, un dissabte xafogós i que semblava adormir la ciutat sota un vel de boira, que van tenir notícia del desenllaç de l'aventura. Un aprenent de "La Golondrina" va dur-los un encàrrec: l'amo volia veure el senyor Sebastià Bernat. Va arribar-s'hi tot seguit. El propietari de "La Golondrina" va ensenyar-li un telegrama que

havia rebut feia unes hores:

"Pepeta molt malalta. Haig de tornar Barcelona. Arribaré migdia demà. Salvador."

-¿Què vol dir, això? - preguntà Sebastià.

- Si li haig d'ésser franc, és la primera notícia que tinc. He fet anar a preguntar a casa d'en Bori, i sembla que, en efecte, la seva dona està una mica més malament que de costum, però que no és res de particular i que tant pot durar deu anys més com trenta. Diu que la minyona va posar un telegrama al senyoret perquè la senyoreta el demanava constantment i ella no es veia amb cor de veure-la patir tant. Total, embolics de dones. Ara, que potser així sortirem d'una vegada d'aquesta situació. Per carta no hi havia manera d'aclarir les coses, i jo ja estava a punt d'anar-me'n a París a veure'l. No es pot fer càrrec, vostè, dels malsdecap que pot donar l'absència d'un soci. Hi ha tantes coses que només les sap ell!

- Bé, però ¿i la meva germana?

- Té raó. La seva germana...No en sé res, és veritat. No en diu res, ell, al seu telegrama.

- ¿Vostè creu que vindrà amb ell?

- Home, bé m'ho suposo.

-Doncs demà ja ens trobarem a l'estació de França.

Varen estar neguitosos tota la nit. L'endemà, a l'hora d'arribada de l'exprés, van trobar-se a l'estació amb els socis de Salvador Bori i un altre senyor, que pel que semblava era un germà de la muller tolids. El tren arribà amb uns minuts de retard, i en va baixar, trasbalsat, Salvador, amb un parell de maletes. Però Clotilde no anava amb ell. Els socis acolliren amb encaixades i cops a l'esquena l'ovella prò esgarriada. A certa distància, decebuts, s'ho miraven els Bernat.

Sebastià es va decidir i s'apropà al nou arribat.

- Escolti: sóc el germà de la Clotilde. On és la meva germana?

- La seva germana? La Clotilde? S'ha quedat a París. No ha volgut venir.

- ¿L'ha deixada a París? Sola?

- Li havia promès que tornaria, així que la meva dona...

La presència del seu cunyat devia cohibir-lo, perquè va deixar la

frase inacabada.

- ¿I ella s'ho ha cregut? Sou un miserable! - era Antoni, que intervenia.

- Perdoni'm, haig d'explicar-li... Les meves intencions...

- Les vostres intencions i els vostres fets tot va pel mateix camí... Enganyeu una pobra noia, us l'endueu de la seva família, i quan ja n'esteu cansat, la deixeu plantada a l'estranger, sense ni pagar-li el viatge de tornada! Així us n'heu desempallegat! No us mereixeu res més que això!

Magnífic i furibund, va donar-li un parell de plantofades. La gent de l'andana s'arremolinava a l'entorn seu. Sebastià va interposar-se.

- Antoni, no perdis el seny! I vostè ¿on ha deixat la meva germana?

- A l'Hotel Violet, als Boulevards. Però li juro que ha estat ella que no ha volgut tornar. He deixat pagats dos mesos d'hotel, no li pot faltar res! I jo haig de tornar-hi, li ho prometo!

- No! Vostè no hi tornarà. Els socis i la família el subjectaran prou bé. No se la mereixia, vostè, la Clotilde. Val més que ella se n'hagi pogut adonar!

Antoni tornava a abraonar-se al confús Salvador, però els amos de "La Golondrina" aconseguiren d'endur-sé'n llur soci. Els viatgers s'acorruaven cap a la sortida. Els dos germans van quedar sols a l'andana.

- I ara ¿què hem de fer? - preguntà Antoni.

- Hem d'anar-la a cercar. Avui mateix, si pot ésser.

Aquella tarda van veure Pere Fius, qui va declarar totseguit el seu resolt desig d'acompanyar-los en aquell viatge. Antoni no podia deixar la impremta, i van convenir que se n'anirien només Sebastià i el seu cosí. Van deliberar sobre si calia abans telegrafiar a Clotilde. No, valia més no fer-ho. L'efecte de sorpresa seria més eficaç.

Una conversa de Sebastià, el dilluns al matí, amb el seu ~~amic~~ nou amic, amo de "La Golondrina", va convèncer-lo que Salvador Bori no es mouria ja més de Barcelona, per molt que li requés de deixar la seva jove amiga. Abans que Clotilde en tingués el convenciment - prou devia témer-s'ho - havien d'anar-la a cercar i tornar-la a casa.

Quan van sortir de Barcelona, encara no hi havia tornat Mamà Antònia ni els altres que havien anat a la Festa Major de Sitges.

El viatge va ésser feixuc de calor i d'angúnia. Pere Fius, fort de les innombrables vegades que havia fet el trajecte, s'esforçava a distreure el seu cosí i a explicar-li les terres que recorrien, les especialitats gastronòmiques que s'ho valien a cada indret i les diferents aventures, reals o imaginàries, que li recordaven.

L'arribada a París, un París desert d'estiu, amb grans clapes de sol, que fonia l'asfalt dels carrers, va impressionar molt poc Sebastià. Cercava la silueta de la Torre Eiffel, l'obelisc de la Plaça de la Concòrdia, la verdor de les Tulleries... Pel les finestretes del cotxe que els duia cap als bulevards, veia els paisatges prestigiosos, els edificis coneguts per tantes fotografies, i tot desfilava de pressa, com una d'aquelles pel.lícules cinematogràfiques que passaven a can Napoleon. Van trobar-se sense adonar-se'n a l'Hotel Violet. Era un estatge de categoria ni massa luxosa ni massa sòrdida, que més aviat semblava una pensió de família. Els coneixements parisencs de Pere Fius, tant en matèria d'idioma, com en diplomàcia per tractar amb els empleats dels hotels, van tenir ample camp per a manifestar-se. Aviat van tenir també una recompensa.

- Madame Bori? - preguntà la senyora revinguda i carregada de joies falses que ocupava el pupitre de la direcció.- Mais oui, messieurs, elle est là.

Va acompanyar-los un criat al segon pis. A una porta que duia, en xifres de llautó, el número 22, van trucar un parell de vegades. Una veu va exclamar, a dintre:

- Entrez!

Asseguda al costat del balcó, plegada de mans, hi havia Clotilde. En veure entrar el seu germà i el seu cosí, va aixecar-se de sobte i se'ls acostà.

- Vosaltres! ¿Per què heu vingut?

Sebastià l'abraçava efusivament. Una mica tímidament, Pere Fius estrenyia la mà de la noia.

- Perquè vinguis amb nosaltres, hem vingut!

- ¿Vols dir que val la pena? Ja ho veus: m'ha deixat, per entornar-se'n amb ella.

- Sí. Ja ho sabem. No cal parlar de totes aquestes coses. Vina amb

nosaltres. La família t'espera.

- Sí, Clotilde. Vina a Barcelona. No hi has de fer res, ací.

- Si us sembla...

- Aquest mateix vespre ens n'anirem. Prepara les maletes.

- Aviat estaran fetes. No me'n vull endur res. No vull que res em recordi aquesta vinguda a París. Ai, Sebastià! Vaig ésser orgullosa, de no voler escoltar-te!

- No en parlem, ara, t'he dit. Liquidem-ho tot, i cap a Barcelona.

- I ja que tenim temps, us convido a dinar chez Fouquet. Almenys que ens en duguem un bon record d'aquest viatge...

Van dinar als Champs Elysées i van menjar bé, amb Pere que exhibia els seus coneixements de gurmet i donava instruccions al sommeiller sobre el tipus de vi que convenia a cada plat. Després van donar un tomb de carretel.la pel costat ombrejat de l'Avinguda del Bosc de Bolonya, i van tornar per Passy i per la vora del Sena.

- Sembla que vegi un París nou, desconegut - deia, somrient a desgrat seu, Clotilde. I Pere s'engallava.

- No hi ha com conèixer-lo a fons, igualque com jo - no sabia estar-se de constatar.

L'hora de la sortida del tren va arribar-los sense que se n'adonessin. Un cop a l'estació, Pere va preguntar:

- ¿Què us sembla si posem un telegrama?

Sebastià va meditar uns segons. No, potser valia més no avisar llur arribada.

Al tren, quan ja era de nit i Clotilde s'havia adormit en un recó del departament de primera que ocupaven, els dos cosins van sortir a fumar una cigarreta, abocats a la finestreta oberta del passadís, mentre l'exprés travessava camps, rius i ciutats entrevistos amb llur pampalluguig de llums. Sebastià es sentia satisfet de la seva gestió, però amb un punt d'inquietud. Va pensar de sobte, no sabia per què, en les paraules vagues de la noia d'ulls negres, aquella nit de la sessió d'espiritisme. El perill que amenaçava la seva família... Sí, devia ésser aquella dissort que havia caigut damunt la seva germana. Totes les profecies, tard o d'hora, encaixaven amb els fets, ja ho sabia. Però ell havia llui-

tat, tal com li havien recomanat. Amb èxit? Potser no gaire. Però ara, veient a través dels vidres el cap de la seva germana, que dormia tranquil.lament, es sentia més segur, gairebé vencedor del mal fat.

Al seu costat, recolzat a la finestreta, Pere Fius fumava sense dir res. Però de tant en tant mirava de reüll el seu cosí, com si espiés el moment favorable per a entaular una conversa difícil. Al capdavall va dir:

- Dorm bé, pobre Clotilde!

- Sí.

- Estic content que ens l'enduguem cap a Barcelona.

- Jo també. Molt content.

- Escolta, Sebastià. - Va aturar-se un moment i donà un parell de pipades a la cigarreta.- Ja saps com sóc jo. Potser he estat una mica esbojarrat, de jove, però ara veig les coses molt diferents...

- Sí. Es clar... Es la vida...

- Vull dir que no sé si saps que jo tenia el propòsit de demanar a Clotilde que es casés amb mi. Vaig estar a punt de declarar-m'hi, poc abans que passés <u>això</u> ,- va fer una mitja rialleta.- Potser li haig d'estar agraït, encara, que em privés de fer-ho. Hauria estat un trist paper, no trobes?

- Sí, segons com es miri.

- Ara volia dir-te una cosa, i te la dic a tu, perquè em sembla que no estaria bé que la hi digués a ella, ni tan sols a la tia... Ja sé que algú m'ho criticarà, i que potser semblarà que ho faig per compassió, o per adobar plats trencats, què sé jo! ja saps que hi ha gent molt dolenta, que sempre vol cercar tres peus al gat, i només saben trobar explicacions ofensives per tots els actes...

Va fer una altra pipada de la cigarreta.

- Vull dir que jo sóc el mateix que era. Que els meus sentiments no han canviat, vaja. I que si la Clotilde s'ha desenganyat ja de... d'aquell... i si creu que jo puc fer-la feliç, que bé s'ho mereix, malgrat tot, pobre xicota, que en aquest món tothom té dret a ésser feliç, al capdavall, doncs, que jo m'hi casaria.

Sebastià no sabia què contestar. Féu un so indistint. Pere Fius va

continuar:

- No cal que li diguis res, és clar. Val més que reposi una temporada, que hi vegi clar, i que comprengui que de vegades aquestes foguerades de joventut, al fet i fet, no tenen gaire importància... Ja en sé alguna cosa, jo, t'ho asseguro! No ho diguis tampoc a la tia: podria forçar-li la voluntat, i jo vull que ella es decideixi pel seu propi voler. Però m'ha semblat que t'ho havia de dir a tu, que ets el seu germà...

Va callar, i Sebastià només sabé dir-li:

- Gràcies. Gràcies per la confiança...

Van seguir fumant en silenci, mentre el tren seguia travessant terres franceses, camí de Barcelona.

A l'estació de França van agafar una berlina. Pere Fius els va deixar a mitja Rambla.

- Ja ens veurem, oi, Clotilde?

- Sí, ja ens veurem, Pere. Moltes gràcies de tot.

El veieren anar-se'n, engallant-se en la seva curta talla, important i presumit, cap al Círcol del Liceu. El cotxe va seguir cap al carrer d'Elisabets. Pujaren silenciosos fins al primer pis. Sebastià obrí amb la clau que duia. Una veu va preguntar:

- ¿Qui hi ha?

Era Isabel, que sortia del fons del pis, vestida d'estar per casa. En veure Clotilde es quedà un moment parada i després se li tirà als braços:

- Clotilde! Ets tu! Que contenta estic que hagis tornat!

Va obrir-se una porta i sortí, molt pàl.lida, la Mamà Antònia.

- Sebastià!

- Mamà, què vol?

- ¿Qui és aquesta dona que has dut?

- Mamà, no sigui així: és la Clotilde!

- No conec cap Clotilde. I no vull que a casa meva m'hi portin certa mena de dones. Que se'n vagi.

- Mamà! Perdoni'm! - digué, amb una veu molt prima, Clotilde.

- Treu-me-la de casa!

- Es la seva filla, mamà!

- No és veritat! No la conec. No la vull conèixer. No la vull veure!

- Mamà! M'he equivocat, vaig fer una mala acció. Però he patit molt. Perdoni'm, li ho demano!

- Sebastià ¿com haig de dir-t'ho? No vull veure més aquesta donota a casa. Treu-la, o si no, jo la treuré a cops d'escombra! No vull veure donotes! Aquesta és una casa decent! Treu-la de casa!

I ella mateixa, majestuosa i terrible, anà a obrir la porta del pis. Clotilde baixa les espatlles, descoratjada.

- Me'n vaig, Sebastià. Adeu, Isabel. Mamà, li demano una darrera vegada que em perdoni, però jo també la perdono.

- Fora de casa! Fora de casa! No tinc cap filla perduda, jo! Una que en tenia, es va morir, i val més així! Fora de casa!

Van baixar l'escala, amb la visió d'aquella dona vella, convertida en una imatge de la justícia més terrible. Escales avall, amb la mirada invisible dels veïns darrera de les portes i les reixetes, amb la portera que havia sortit a escoltar, amb els menuts d'Isabel que sortien per les finestres i els balcons oberts per veure aquella tieta que era treta de casa d'aquella manera tan violenta.

Un cop al carrer, Clotilde es dugué la mà al front, com si anés a perdre els sentits. Sebastià l'agafà pel braç.

- No et desesperis. Ja li passarà !

- No. No li passarà. Ja la conec. Porta'm a alguna banda, Sebastià!

- On vols anar? A casa de la Carme no hi ha ningú...

Va rumiar un moment:

-¿Vols anar a casa de la Toia, la germana de la Queta?

- Allà on vulguis. Tot m'és igual.

Van sortir a la Rambla i van agafar un altre berlina. Anaven a Vallcarca, a la torra de la Toia. La bona dona els va rebre amb tot d'alegrois, que es van convertir en un silenci compungit quan va adonar-se de la situació:

- Ací estarà bé, senyoreta. Pot quedar-se tot el temps que vulgui.

Sebastià va deixar-la, asseguda a una cadira, guaitant amb mirada indiferent el panorama de casetes escalonades que la voltava. La Toia l'acompanyà fins a la porta, trafegosa.

- ¿Què dirà el vostre marit, quan sàpiga que us l'he duta a casa?

- No res, no dirà. Sóc jo, qui mano! No faltaria més!

En allunyar-se cap a Gràcia, Sebastià tingué un moment ganes de tornar al costat de la seva germana. Potser hauria hagut de repetir-li les coses que li havia dit, en confidència, feia unes hores, en Pere Fius. Però va pensar que ja tenia temps de fer-ho. Valia més no precipitar les coses. I se'n va anar cap a la impremta del carrer de Jovellanos, per a explicar a l'Antoni la situació.

V I I I

La catàstrofe.- Una nova part de rosari.- Història antiga.- Antoni resol els seus problemes.- Mort d'Isabel.- Cal fugir de la família?

Antoni, davant dels problemes familiars, es sentia desbordat. Va passar-se l'hora del dinar, sota els ulls encuriosits i davant de les orelles pàvides dels menuts, esforçant-se de convèncer la seva mare que l'actitud que havia adoptat no conduïa a res, i que, al capdavall, la campanada que havia donat Clotilde no havia ressonat tan fort com per a tacar irremeiablement l'honor de la família.

- Coses d'aquestes, passen a totes les cases, - va afegir, generalitzant en el curs dels seus arguments.

- A totes les cases de les olivaires, potser sí,- va replicar, secament, Mamà Antònia. I fou l'única cosa que va dir.

Sebastià ho escoltava, sense tenir ganes d'intervenir. Es sentia fatigat. Les dues nits seguides de viatge i les emocions l'havien deixat aixafat. Tenia son, i li costava de coordinar les idees. La presència de les criatures, també, li travava la llengua. Certes coses no es podien discutir, davant d'aquells mocosos! Pensava que si l'oferiment d'en Pere Fius era mantingut, tot podria arranjar-se sense trencadissa. ¿Però per què havia de mantenir la seva mare aquella absurda actitud? Pensava en qui podria influir damunt d'ella: la tia Florenceta, potser, o algun altre parent sitgetà de bona posició. El dinar s'acabà enmig d'aquella violència de sentir com tots els arguments i tots els precs rebotien a la muralla impenetrable de la negativa de la Mamà Antònia.

Sebastià i Antoni sortiren cap a la impremta. A la tarda havien d'arribar els Trèmols, marit i muller, i entre tots haurien de tenir consell i resoldre allò que podria fer-se. Potser seria convenient de cridar també Pere Fius. La feina que els esperava al taller va absorbir-los. A mitja tarda va entrar a la botiga un home baixet, galtavermell, que feia girar la gorra amb aire preocupat. Sebastià estava fent comptes a la rebotiga i va sortir a rebre'l.

- ¿Què desitjava?

- ¿No és el senyor Bernat, vostè?

- Sóc el germà de l'amo.

- Ah, sí! el senyoret Sebastià. ¿No em coneix? Sóc el marit de la Toia.

Sebastià el reconeixia. L'havia vist a la seva taverna de la Plaça del Bonsuccés, abans que es casés amb la germana de la Queta.

- Sí, digui: què volia? - I, amb una angoixa sobtada, preguntà: -¿Què passa?

- Ja veurà... Una desgràcia molt grossa...

- ¿Què vol dir? ¿Què ha passat? Digui! - I Sebastià cridà, cap al taller:- Antoni, surt de seguida!

- No es cregui que no la vigilàvem... Ha estat en un moment de distracció... Jo feia la becaina i la Toia havia sortit per anar a comprar pa. Quan ha tornat, l'ha cercada per tot arreu... M'ha despertat... Hem fet tot el què hem pogut, li ho asseguro, senyoret... Però ja era tard... El pou és molt fondo, saben? I justament aquest estiu hi havia molta aigua

Antoni havia sortit, amb la seva brusa blava, i escoltava, bocabadat:

- ¿Què vol dir? ¿Què explica aquest home?

- La Clotilde... S'ha tirat al pou de casa la Toia... ¿Es morta, oi?

- Sí, és morta. La pobra Toia, ha tingut un disgust més gros que si se li hagués mort una filla, que Déu no li ha volgut donar... Perquè ella se'ls estima molt, a tots vostès... Hem avisat un metge, però ens ha dit que no hi havia res a fer... Ha vingut una ambulància i han dit que se l'enduien a l'hospital... Pobreta! Ha quedat ben natural... Es veu que no ha sofert gens...

L'Hospital! Sebastià va recordar aquell dia, feia unes setmanes, que havia anat a cercar-hi la seva germana desapareguda. Al capdavall hi havia

anat a parar, a aquell sinistre Corralet on eren exposats els que morien de desgràcia... Pobra Clotilde! Havia quedat natural, deia aquell home!

Antoni es mirava, atònit, el marit de la Toia.

- Pobre Clotilde! Quina desgràcia! - només sabé exclamar. I es va posar a plorar.

- I tant, i tant! - anava dient, compungit, el taverner.

- Haurem d'avisar tothom. I anar a l'Hospital, -deia Sebastià, com si es parlés a ell mateix.- I dir-ho a la mamà...

I dir-ho a la mamà! Era una cosa ben difícil. Potser calia primer anar a cercar els Trèmols, que ara ja haurien arribat, i que els podrien ajudar. I en Pere, que restaria consternat, esbalaït d'aquell final tan absurdament brutal. ¿I a Salvador Bori, no calia dir-li res? ¿No tenia ell, de fet una part important de responsabilitat, en la mort de la pobra noia?

Carme va tenir un accident quan va saber la notícia. Jaume Trèmols li donava copets a les mans. Plegats, van encaminar-se al carrer d'Elisabets, quan les poques coses que podien fer-se per la difunta hagueren estat llestes. Havien convingut que el jutge declararia que la cosa havia estat un accident - ¿qui podia afirmar el contrari? - i això aplanaria les dificultats amb l'Església. L'enterrament sortiria de l'Hospital, però com que no era gaire lluny de casa, el farien passar pel carrer d'Elisabets, abans d'anar a Betlem.

Van entrar plegats al pis. Isabel restà sorpresa, en veure'ls.

- ¿Què passa, que veniu tanta colla?

- Una desgràcia... La Clotilde. Crida la mamà.

Però Mamà Antònia ja sortia, imponent, de la seva cambra.

- ¿Què us passa, que veniu tan ensopits?

- Mamà Antònia, la Clotilde... - començà Antoni.

- He dit que no volia que em parléssiu més d'aquesta persona!

- Doncs haurà de sentir-ne parlar, per força - intervingué Jaume Trèmols.- La seva filla, aquesta tarda, s'ha tirat a un pou i s'ha matat.

La mare obrí molt els ulls. En veu baixa barbotejà:

- La Clotilde... la meva filla... morta?

- Sí. I no haig de dir-li que si no l'hagués treta de casa aquest

dematí, potser a hores d'ara encara estaria viva. No es pot tractar els fills així. No se'ls pot acular a la desesperació...

- Jaume! -reptà Carme.- No li diguis aquestes coses, a la mamà!

- Per què? Ja me les pot dir, ja! Aquest matí, la Clotilde m'ha dit que em perdonava. Però sóc jo, sou vosaltres que no podeu perdonar-me! Sóc una pobre dona desgraciada! Filla meva! Clotilde! Tant que t'he estimat, sempre!

- Havia de demostrar-ho quan hi era a temps ,- va dir la veueta tímida d'Isabel.

- Sí, teniu raó. Però ¿què volíeu que fes? Ella havia caigut, era una noia perduda. No la podia pas rebre amb els braços oberts. Els pecats no es poden perdonar... I ell era un casat!

- Déu bé els perdona, mamà.

- No, no podia fer altra cosa!

- I ara Clotilde és morta!

- Sí, mamà, és morta. I és a l'hospital.

- A l'hospital! Una filla meva! No pot ésser!

- Però és, mamà!

- Pobre Clotilde! Déu l'hagi perdonat!

- Déu ens perdoni a tots, mamà! - insistí Isabel.

- Déu ens perdoni, sí, filla! I a mi primera de tots! Resem el rosari perquè Déu vulgui perdonar l'ànima de Clotilde! Cada dia, fins que em mori, ho prometo, resaré una part de rosari per l'etern repòs de la meva filla! I que Déu em perdoni el mal que puc haver-li fet: jo em pensava que el servia a Ell, quan la tractava com vaig tractar-la! ¿Com poder mai saber si obres bé o obres malament? Déu meu, Déu meu!

S'havia assegut a la seva cadira de braços i plorava sense fer soroll, sacsejant el cos voluminós. Va treure's el rosari de la butxaca del vestit ~~el rosari~~ i va senyar-se, abans de començar el res. Però abans va tenir un pensament i ~~se~~ preguntà:

- ¿Qui la vestirà, la meva filla? Ha de dur el vestit de fai negre que li vaig fer per Setmana Santa! Ocupa-te'n tu, Carme!

Quan tornaven del cementiri, en el landó que els sacsejava pels empe-

drats desiguals del Poble Nou, Jaume Trèmols s'eixugava la suor que li regalava per sota del copalta, i exclamava:

- La vostra mare és una dona extraordinària! No sé si indignar-m'hi o admirar-la! S'ha mort la pobre Clotilde, ella podria creure que en té la culpa, i segurament la té, i tot ho adoba resant parts de rosari! Una altra part de rosari cada dia, fins que es mori!

Antoni, una mica molest, atenuava:

- No és això, ja ho saps... La mamà és una dona recta, que no tolera les febleses dels altres, perquè comença per no perdonar-se les seves... Ha estat una mare admirable, per molts conceptes... Quan va morir el pobre papà, ella va quedar sola amb tantes obligacions! Una altra no se n'hauria sortit.

- Sí, però pensa perquè va quedar-se sola...¿Per què va matar-se el vostre pare?

- Home! - protestava Antoni.

- El papà va matar-se? No ho sabia - balbucejava Sebastià.

- Ja ho sé: als fills petits, Clotilde i tu, se'ls va disfressar la mort del vostre pare, com es disfressarà, per a les meves filles i per als fills d'aquest, la mort de la vostra germana... No és cap honor per a una família, un parell de suïcidis...

- ¿Vols dir que n'hem de parlar gaire, que hem de fer-ne propaganda?

- No. Però de vegades aquestes coses, quan no se'n parlen, són pitjor. Es allò del mort en un armari, que diuen els anglesos que tenen totes les famílies... A la vostra mare potser no l'hi diria, però ella ho sap i tu, Antoni, també ho saps: si el vostre pare es va matar, en aquella fonda de Tarragona, va ésser per culpa de la teva mare, de la mateixa manera que, si la Clotilde s'ha matat, ha estat per culpa de la teva mare també, de la seva duresa, de la seva crueltat, del seu esperit de justícia que no perdona ni tolera res!

- Home! Jaume, no sé si tens dret a parlar així... - deia Antoni.

- Sí que tinc dret, que tu prou que ho saps. Sóc el marit de la vostra germana, i per tant sóc de la família, i entre família es pot parlar de tot, fins de les coses més tristes o més desagradables... Tu, Sebastià, no ho saps, i potser convé que ho sàpigues... El teu pare era un home de posició. Havia estat a Cuba, com tots els sitgetans que s'estimen, i n'ha-

via dut una petita fortuna, perquè va tenir la sort de vendre's els negres i l'ingenio abans que s'abolís l'esclavitud... El meu pare no va tenir-ne tanta, i va haver de tornar a Sitges, a aferrar-se a les vinyes i a començar altra vegada... - Va mirar per la finestreta i es posà al damunt dels genolls el copalta. Feia calor i unes mosques enganxoses entraven i botzinaven dintre el landó.

- Quan el teu pare va tornar, va casar-se amb la Mamà Antònia, que era filla d'un dels hereus més rics del poble. I va venir a viure a Barcelona amb tots vosaltres, o amb els que havíeu nascut, perquè Sebastià i Clotilde ja vàreu venir al món a Barcelona, si no vaig errat. Oi? A la ciutat, va agafar el moment de la "febre d'or", quan començaven d'estendre's els carrils, i tothom especulava amb accions de mines, de trens, què sé jo! M'ho han explicat alguns companys vells de Llotja, i es veu que va ésser un moment engrescador. Es guanyaven milers i milers de duros en un parell de dies, amb una sola operació. Les accions pujavem com a bombolles de sabó. Tothom es feia ric! Es clar que d'altres s'hi van picar els dits. El vostre pare, que havia venut justament abans de començar la febrada la part que tenia en un magatzem de ferros, perquè la seva dona li deia que s'hi guanyaven massa pocs diners, va tenir moments bons al començament, però després, en un parell de jugades, es va arruïnar. Tu eres petit encara, Antoni, però te n'has de recordar. A casa vostra vivíeu com a prínceps, no us mancava res. Quan anàveu a Sitges, tothom sortia a les reixes per veure-us: Són els Bernat, que diu que han guanyat tants i tants mils de duros a Barcelona! I la vostra mare s'inflava com un paó.

- La tractes malament, pobre mamà! - es planyé Antoni.

- Però és el que dic és veritat, i tu ho saps. El teu pare, quan va tenir l'ensopegada, va perdre el que havia guanyat, però encara li quedava la seva fortuna personal, el que havia dut de Cuba. Si s'hagués resignat, podia posar un negoci, reduir una mica el seu tren de vida, però seguir mantenint perfectament la dona i els fills. Però no va gosar dir-li-ho a la seva muller. Va preferir jugar més, arriscar i perdre els seus béns, i com que amb això no n'hi havia prou, els dels seus parents, que els hi havien confiat. Ho va perdre tot, perquè la Borsa és com el joc, quan van mal dades o tens la negra...I aleshores, sense veure's amb cor per presentar-se al davant de la seva muller, perquè preveia que ella el

condemnaria per la seva incapacitat o el menysprearia per haver fracassat, va fugir. Se'n va anar de Barcelona, es va tancar a una habitació de fonda, a Tarragona, i allà es va matar... Un tret al cap. Diu que va deixar una carta per a la teva mare, dient-li que si havia pres aquella resolució, era perquè no gosava de dir-li cara a cara que s'havia arruïnat... Tot això m'ho han explicat a Sitges, no et pensis... Vosaltres no ho voleu explicar mai, i a la Carme tampoc no li agrada gens que n'hi parlin, però és així que va passar, oi, Antoni?

- Sí, però avui tothom ja ho ha oblidat... Són històries antigues.

- La vostra mare en va tenir un gran disgust. Se l'estimava molt, el seu marit. I es va prendre també molt a cor la mena d'acusació que li feia el difunt en aquella darrera carta. Va prometre que pujaria els fills sense l'ajut de ningú, que seria per a ells pare i mare... Potser ha volgut tant fer de pare, que no s'ha recordat prou que també us era mare... I va prometre també de resar cada vespre, fins que es morís, una part de rosari per l'ànima del seu marit... També ho ha fet, no en dubto. ...No, si ja ho sé que és una bona dona, que té moltes virtuts... Però de vegades, les dones massa virtuoses fan por, oi,Antoni?

- No en sabia res - repetí Sebastià.

- Ja m'ho pensava. Fet i fet, valia més que ho ~~sapiguessim~~ sabessis. I més ara, que aquesta virtut tan inhumana ha fet una altra víctima.

- Jaume! No en parlis més, ¿vols fer-me el favor?

- No, no en parlaré més. No val la pena? A qui voldríeu que ho expliqués?

I tornà a mirar per la finestra el paisatge, que ara exhibia les palmeres raquítiques del Passeig de Colom. Semblava estar satisfet de la seva revelació. Sebastià se'l mirava i comparava el seu posat amb el d'Antoni. ¿Quant de temps feia que tenia ~~aquella revelació~~ a punt d'engegar aquella història? ¿Quina mena de revenja d'amor propi o quina vella història de dona presa per un rival volia liquidar amb Antoni? Era així, ja ho sabia: els homes tenien aquelles reaccions, i si feien mal, com n'hi havien fet, no sabia ben bé perquè, a ell, que gairebé no es recordava del seu pare i que no podia ja sorprendre's, després del que havia passat ahir, de cap denúncia sobre la duresa de caràcter de la seva mare-

se'n dolien molt poc. El món era així. Va sospirar. Pobre Clotilde!

A darreries de Setembre, Antoni va començar d'absentar-se ~~moltes~~ algunes tardes de la impremta. I no era pas que la feina faltés. L'home es passava el matí tallant a la guillotina, preparava la feina de cada màquina, discutia amb en Peret, el Cisquet i el Marianet, que mai no estaven d'acord sobre les funcions de cadascú, donava quatre indicacions al seu germà perquè enllestís els pressupostos pendents o arrodonís un escandall i se n'anava, rabent, sense donar cap explicació. Tornava molt tard, cap a les vuit. I aleshores no li feia res de posar-se a la minerva o de fer voltar altra vegada el volant de la guillotina.

Un dia, que havia estat particularment carregat per visites i reclamacions de client, Sebastià va emprendre el seu germà, en tornar aquest.

- Escolta, ja sé que no m'has de donar comptes, però trobo que és perjudicial per al negoci, que cada tarda te la passis fora del taller.

- Què saps tu! Perjudicial per al negoci! ¿I si ho faig en benefici del negoci, precisament? Hi ha molts problemes, en una casa, que s'han de resoldre...

- Explica-m'ho! Ja deus recordar-te de les angúnies que vàrem passar el dia quinze, i això que encara no començàvem a pagar res de la màquina nova.

- Això! precisament això: aquestes angúnies que sempre passem, i que no poden durar. Es per això que em basquejo, per això que faig el que faig...

- ¿I què fas?

- Per ara no puc dir-t'ho.

A casa seva, Antoni no era tampoc gaire més explícit. Es veritat que allà, fora de quan Mamà Antònia volia tenir una idea clara de la situació dels capitals invertits, i dels quals ella es considerava, si no propietària, mig responsable, no es parlava gaire dels detalls de la marxa de la impremta. Isabel, ~~que feia mesos que tornava a estar en estat interessant~~ que estava més grossa i lletja que fer cap dels seus embarassos, es planyia sovint de malsdecap i migranyes i s'absentava moltes vegades de la taula. Els nens anaven al col.legi, i aviat havien d'aixecar-se, amb els postres a la mà, per a anar a confegir les enutjo-

ses pàgines del "Juanito" o aprendre els misteris de les quatre regles.

El buit de Clotilde era recordat pel dol total, gairebé agressiu, que s'havia posat la Mamà Antònia damunt del seu ja perpetu vestit negre. Els seus rosaris nocturns s'estenien llargues hores, i semblava que la seva vigilància damunt totes les coses que la voltaven - nora, minyona, fills i néts - s'hagués afluixat una mica. Alguna estona es quedava abstreta, amb la cullera a la mà. Altres vegades hom veia - i era un espectacle que els feia una mica d'angúnia - una grossa llàgrima que relliscava galtes avall i que era eixugada furtivament prop de la boca.

Sebastià, en canvi, pensava molt en la seva germana. En parlava amb Pere Fius, que no acabava de perdonar-se de no haver dit, aquell mateix dia de París, a la noia, quins eren els seus propòsits, que parlava constantment de la seva cosina, retreia les gràcies que li havia observat quan era totjust una nena o ara, darrerament, que s'havia tornat una dona.

- Era tota una dona! Quin caràcter! I tan bonica!

Però els dies anaven passant damunt aquest dolor, com damunt tots els dolors, i anaven esmussant-lo lentament, arrodonint-ne els cantells, fent-lo una mena de dolça melangia, d'enyorança suau. Sebastià ho endevinava: el destí dels absents és aquest: de primer desaparèixer físicament del món dels vius, i després anar-se esborrant, de mica en mica, de la memòria dels homes que els havien conegut, que els havien estimat. I era inútil revoltar-se contra aquesta lenta desaparició, que era la definitiva i que tenia tan poc remei com l'altra. Res no podia deturar aquest passar i repassar dels dies damunt els records, com les onades damunt la sorra de la platja.

Una tarda, Antoni va comparèixer més tard que de costum, però satisfet. Sebastià se'l mirà, interrogatiu. El seu germà preguntà:

- ¿Hi ha hagut alguna novetat, a la impremta?

- Hem tirat els darrers plecs de "Lo geni de Catalònia". El Doctor Rialp estarà content. Ara només cal dur-ho a cal enquadernador. Tapes de tela imitant cocodril, lletres daurades, amb el seu nom ben gros... Ja m'ho ha explicat amb tot detall. Per fora, almenys, el llibre farà goig.

- I per dintre! Serà el primer llibre important que surt de casa!

-¿Vols dir que com a poema està gaire bé?

- No ho sé, no hi entenc gran cosa. Si em treus de Campoamor o, a tot estirar, de Mossèn Cinto, en qüestió de versos no hi entenc res. Però suposo que sí, que està bé. Almenys, ell ha pagat com si estés bé.

- I ho ha pagat tot. De bestretes en bestretes, el compte està liquidat. Si no trobes alguna cosa per carregar-li d'extra...

Però aquesta notícia no semblà pas afectar-lo gaire. I, tanmateix, el dia quinze, amenaçador com sempre, s'acostava...

- Ja mirarem si li podem treure encara algunes pessetes... Però no té gaire importància... Sebastià, em penso que aquesta vegada ja hem sortit de malsdecap per sempre.

- ¿Què vol dir?¿Has tret la rifa, potser?

- ¿La rifa? No hi jugo mai. Una cosa millor. Tinc un soci capitalista.

- ¿Un capitalista? ¿Que penses fer una societat? ¿No deies sempre que volies ésser l'únic amo?

Antoni somrigué, amb aire superior.

- Hi ha socis i socis. Aquest no em vindrà amb exigències ni fiscalitzacions... M'ha costat, però a l'últim ho he aconseguit...

- ¿Què has aconseguit?

- El prèstec. Em deixa deu mil duros,¿te'n fas càrrec? deu mil duros, al sis per cent d'interès anyal, només, per deu anys, i sense cap garantia.

- ¿I qui és aquest prestamista tan generós? El conec?

- I tant si el coneixes! Si la coneixes, millor dit... Endevina-ho...

Sebastià va mirar-se'l. El seu germà accentuà el seu somriure superb.

- La ~~Viuda Mallart~~ Balbina... La Balbina, vull dir... M'equivoco?

- No t'equivoques, és clar! Tu te n'ocupaves tan poc, i ella es plaguia tant d'estar sola cada tarda, que m'he hagut de sacrificar jo... Es clar que, amb ella, parlar de sacrifici és molt exagerat... Ha estat un plaer, un veritable plaer... I ja ho veus, avui hem anat a cal notari a firmar els papers... Ja t'ho deia, jo! Ben treballada, aquella senyora havia d'ésser la nostrassalvació...

- No ha calgut que m'hi casés, doncs... Ni que m'hi declarés, tan sols... Es clar que tu tens d'altres armes més convincents...

Hi havia una mica de despit a la seva veu, però Antoni no va adonar-

se'n o féu veure que no se n'adonava. ~~Era una dona encisadora~~

- Es una dona encisadora,- va afirmar, cargolant-se els bigotis.- I molt generosa, veritablement.

La notícia de la societat va ésser acollida amb certa indiferència al pis del carrer d'Elisabets. La muller d'Antoni, cada vegada més grossa, semblava absent de tot el què es deia i feia al seu entorn, i feia ~~mitja~~ ganxet sense repòs, mentre Carme, la més petita, de la filla da, s'arrossegava per terra, intentant inútilment de caminar. La Mamà Antònia arrufà les celles quan sabé que el nou ajut financer venia de la que tan enèrgicament havia rebutjat com a possible nora. Però probablement va contenir-se en els seus comentaris.

Semblava, tanmateix, que amb la signatura del document notarial no s'havia acabat tota la tramitació de la societat. Antoni seguia abandonant cada tarda el taller, i en Peret, que era el que li tenia més confiança, no deixava de gastar-li alguna broma. Sebastià també intervenia:

- Noi, potser vol cobrar-se massa aviat els interessos, aquesta senyora! Si has de perdre tantes tardes, serà pitjor el remei que la malaltia...

- De seguida penseu mal, vosaltres... Encara s'han de lligar alguns caps. Però la cosa està feta.

Efectivament, Antoni semblava que n'hagués tocat de frescos. Va pagar per endavant, amb una rebaixa, una part del que valia la màquina nova, va comprar molta lletra nova i dos comodins, i àdhuc va parlar de fer posar un motoret a la guillotina. Això li estalviaria molta feina, i hi havia cases que s'hi dedicaven, a no gaire preu...

La nova capitalista no es deixava veure per la impremta. Un dia, Antoni digué al seu germà:

- La Balbina està molt ofesa amb tu. Diu que fa d'allò més mesos que no l'has anada a veure... No hi has quedat bé, i no s'ho mereix.

- Bé, ~~qualsevol dia~~ ja hi aniré... Un dia que tu hi vagis. Fes-m'hi pensar qualsevol tarda...

Però Antoni no va parlar-n'hi més. Semblava eufòric, feliç, disposat a vèncer totes les contrarietats que se li presentessin. A casa estava efusiu amb la família, i ~~estava~~ un diumenge matí va endur-se'n els tres nois - àdhuc el petit Carlets, que feia poc que caminava sol - a veure els "barcos", al moll, i els va convidar a una orxata al Xeringuito.

Sebastià sortia molts vespres amb Miquel Ferran. Aquest havia renunciat

provisionalment, després d'un contratemps que ell explicava una mica confusament, i que semblava estar relacionat amb la jove mèdium d'ulls negres i cara esblaimada, a les seves freqüentacions espiritistes.

- Reconec que tenies molta raó - deia al seu amic.- Si hom s'hi capfica massa, amb aquestes coses, acaba per no pensar en res més, gairebé per tornar-se boig... I són els vius que compten, no els morts!

La mateixa discreció que demostrava en parlar dels seus afers sentimentals l'havia aplicada per a comentar la tràgica aventura de la pobre Clotilde. Era un valor entès i acceptat per tothom que la seva fi desgraciada havia estat un accident casual, produït pel cansament del viatge i per les emocions.

- He vist en Salvador Bori - va dir un dia a Sebastià.- Està desfet. Diu que s'ha passat tantes nits sense dormir. Però la seva sort, m'ha dit, és que la dona se li ha portat molt bé. Diu que és un àngel... M'ha assegurat que se l'estimava molt, la teva germana, i que s'hi hauria casat si hagués pogut... Però, és clar, en la situació de la seva dona, deixar-la hauria estat un crim... No sé, semblava sincer, i sobretot molt afectat per la mort de la Clotilde.

Però no va fer cap més al.lusió al drama viscut pel seu amic. La seva dèria principal, ara, era la política. Sebastià li havia parlat del sopar de Miramar i de la invitació del capitost a intervenir activament a la vida del partit republicà. Li havia explicat també els seus escrúpols i el poc entusiasme que li desvetllava l'oratòria i els propòsits confessats de l'andalús.

- Es clar! - comentava en Ferran- La política, per ésser viva, ha de tenir les arrels a la terra. Són els catalanistes que diuen les coses que s'han de dir, les veritats que pesen. Has de mirar el passat i veure com hem caigut, els catalans! ¿Has llegit els discursos del Doctor Robert?

Ell sí que els havia llegit. Adhuc n'havia anat a escoltar alguns. Va donar-los al seu amic, perquè pogués veure les raons que feien que, sortit d'un petit nucli d'entitats excursionistes o literàries, el catalanisme arribés a ésser, com arribaria a ésser, el partit més important de Catalunya. I a Miquel Ferran no li mancaven les raons:

- L'estat central està esgotat, no té força ni virtut. Ja ho vas veure amb la guerra de Cuba! Allò va ésser una vergonya! La ignorància dels uns

era tan gran com les ganes de fer diners dels altres! Si els catalans no arribem a fer-nos amos del Govern, Espanya sencera se'n va a la ruïna!

De vegades, les seves exhortacions al seu amic tenien un altre caire:

- Som catalans, oi? Doncs ens hem de preocupar només de Catalunya! Hem d'aconseguir l'autonomia! Has llegit les "Bases de Manresa"?

Perquè calia haver-ho llegit tot: discursos, declaracions públiques, obres doctrinals i resums d'història, propaganda dels partits i reculls de poesia... En els seus viatges comercials, Miquel Ferran entrava en contacte amb els nuclis de les viles i ciutats que visitava, eixamplava les seves relacions, reforçava els seus arguments:

- Si voltes les contrades i comarques de Catalunya, ho trobaràs tot molt divers, molt variat, com t'ho diré? però tot té una mena d'unitat, que és la llengua. Parlem català, saps? Te n'has adonat mai, de la importància que té això?¿Ja llegeixes llibres en català, diaris catalans?

Deixava a Sebastià Bernat "L'Atlàntida" i "Canigó", un llibre de versos de Guimerà, "Lo catalanisme", de l'Almirall. El feia anar a reunions polítiques, a aplecs catalanistes. I Sebastià anava als llocs, llegia els llibres i comprava cada dia "La Renaixensa", com volia el seu amic.

El part va presentar-se abans d'hora. I Malament. Va dir-ho de seguida la senyora Francisqueta, la llevadora, que ja coneixia de sobres la seva pacient, després de sis parts, i que tenia un ull clínic basat en una experiència de trenta anys d'ajudar a ben parir la meitat de les dones del barri de l'Hospital. Antoni va avisar el Doctor Felicià Duran i Gras, que va pujar da mateixa tarda. El metge va parlar amb la llevadora, va examinar la partera, va fer un anàlisi dels orins i un reconeixement del cor d'Isabel. Aquesta, entre dolor i dolor, feia el seu etern posat de víctima resignada. El doctor Duran se la va mirar una darrera vegada i va sortir de la cambra.

- ¿Què li sembla, doctor? Serà difícil, oi? - va dir la llevadora.

- Molt, em temo.

- Vaig a encendre dos ciris a Sant Ramon - anuncià Mamà Antònia.

- Em sembla que serà llarg....

Va ser molt llarg. I dolorós. Els gemecs no aturaven a la cambra del fons del pis. S'inflaven, a intervals regulars, fins a esdevenir sanglots,

veritables udols. Va caldre treure els menuts del pis, dur-los en una cotxada a casa la Carme, que aviat estigué atabalada amb tanta mainada que corria i avalotava de la galeria al balcó.

Al cap de dotze hores de patir, Isabel demanà d'ésser sagramentada. La sogra s'hi resistia: - Per un simple part! Era exagerat!

Pero el doctor Duran donà la raó a la partera i al cap d'una hora l'escala s'omplia de les flametes tremoloses dels ciris i les candeles dels veïns, mentre sonava la campaneta que acompanyava el pas del Viàtic.

Antoni Bernat, incapaç de fer res i desesperat davant la seva inutilitat, anava amunt i avall del passadís, fumant cigarretes i empassant-se els sanglots de nerviosisme. Sebastià anava i venia de la impremta al pis. En tornar d'un d'aquests viatges, que s'havia prolongat molt, el xiuxiueig de la portera i unes veïnes, que estaven al pas de la porta del carrer, va informar-lo.

-¿Hi ha alguna novetat? - va preguntar, sabent que era inútil.

- Sí, senyoret. Pobre senyora Isabel, no ho ha pogut resistir! Tant que ha lluitat i que ha patit! Li sembla que tanqui mitja porta, oi?

Va pujar a correcuita els dos pisos. A l'alcova d'Isabel es sentien uns xiscles molt aguts. El doctor Duran sortia, baixant-se les mànegues de la camisa i tractant de d'aconsolar Antoni.

- Hem fet tot el que hem pogut! Tenia albúmina, el cor molt fluix, i ha hagut de fer un esforç tan gran per deslliurar, que no era possible que se'n sortís... Resigna't, noi, no se'n treu res de plorar! Pensa que almenys s'ha salvat la nena!

- Pobre filla meva! Pobres fills meus, sense mare! Senyor Duran, jo em vull morir! No puc viure, ara que la meva Isabel se n'ha anat!

Plorava, s'estirava els cabells, es donava cops de cap per les parets. Era un dolor espectacular, sorollós, sincer... Sí, Antoni se l'havia estimada molt, la seva dona. Se l'estimava, se l'estimaria sempre, tot i les mil vegades que l'havia enganyada.

La Mamà Antònia sortia, amb els ulls vermells, de la cambra de la morta. Duia als braços, ben bolcada, la neva, amb la careta vermella i les manetes que es movien sense parer, ~~aquell paquetet blanc~~ petit farcell blanc que havia servit per a matar la pobre Isabel.

- Mira-te-la, pobreta! Es la teva filla, Antoni!

- Deixi-la, mamà. No la puc veure, ara... Tres morts en més d'un any, doctor! La nena, la meva germana i ara la meva dona! Isabel, Isabel, ¿perquè m'has deixat?

- Aquesta nena, Antoni, s'haurà de dir Clotilde! En memòria de les dues que ens han deixat! - digué l'àvia.

- ¿Vol dir, mamà? Jo m'hauria estimat més que es digués Isabel...

- No. Ha de dir-se Clotilde, - i, un cop resolt aquest punt, va dir a Sebastià:- Ara ens hem de preocupar de buscar una dida. Tu, ves de seguida al carrer de Xuclà, que hi ha un centre que en col.loquen. Demana pel senyor Martí. Digues que volem una dona de confiança, que sigui ben sana, i que si pot ser sigui de muntanya. Tenen millor llet ¿oi, doctor? Ah! i pots anar també a la parròquia, a avisar-los per a l'enterrament.

- Quina desgràcia, Senyor, quina desgràcia! Tres morts en un any! - anava planyent-se, entre sanglots, Antoni, aclofat en una cadira, mentre els altres s'atrafegaven al seu voltant.

I, després de l'enterrament, la vella rutina es restablia. Semblava que no hagués passat res, en aquell pis del carrer d'Elisabets. No havia calgut fer-se vestits de dol, perquè el de Clotilde era massa recent per a haver de reforçar-lo encara. La nounada havia estat duta a Vallirana, a casa de la dida triada d'una manera severa per Mamà Antònia i Carme plegades, amb l'assessorament de la senyora Francisqueta. La Queta es preocupava, bé o malament, que Carlets i Carme, els petits, mengessin, es vestissin i vegetessin com corresponia a llur edat; els altres dos anaven a col.legi i havien estat posats a mitja pensió. El desconsol d'Antoni, que havia arribat a extrems terribles al cementiri, fins a impressionar el seu més aviat irònic cunyat, va tenir nous accessos en els dies que van seguir. Mamà Antònia no perdia el seny, però, i seguia duent el pòndol de la casa, preocupant-se que els dinars i sopars fossin a taula a les hores que calia, que els néts com els fills trobessin les mudes netes i els mitjons sargits, que els parents fossin degudament avisats per als funerals i que, en conjunt, la llar i la família seguissin vivint amb la difícil i necessària vida de cada dia.

- Escolta, Sebastià,- va dir un vespre la Mamà Antònia al seu fill, abans que aquest s'aixequés per anar-se'n al Cafè de Novetats, on havia de trobar-se amb el seu amic Ferran.- ¿Què saps quina en duu de cap, el teu germà?

- L'Antoni? No sé pas què vol dir.

- ¿Ni ho pots endevinar? Perquè jo, que me'l sé de memòria, perquè per alguna cosa és fill meu, i el gran, em sembla que li ho he conegut i no crec pas que m'enganyi: l'Antoni vol tornar-se a casar.

- Mamà! Vostè s'ho imagina! Si totjust fa dos mesos que s'ha mort la pobre Isabel! Amb el disgust que encara en té!

- Molt disgust, ja ho sé! Però ja comença de sortir de nits i...jo el conec, t'ho dic: l'Antoni en té una altra.

- Va a la impremta, dona! I suposant que vostè tingués raó i que tingués una altra dona, això no vol pas dir que s'hi vulgui casar.

- Doncs jo et dic que no és home per a estar gaire temps sense deixar-se pescar. Ja ho veuràs! Però segons qui em dugui a casa, ja t'ho anuncio, jo me n'aniré!

- Mamà! I on anirà?

- No ho sé! A Sitges, amb la Florenceta! O bé tota sola, en un piset! Així no faré nosa a ningú!

I, després d'un silenci, que Sebastià intentà inútilment d'emplenar amb vagues protestes, la seva mare va afegir:

- ¿T'ho creus, tu, que Déu em castiga per la manera com m'he portat amb la meva filla?

I Sebastià tornà a cercar inútilment unes frases de protesta. Va mirar-se la seva mare, asseguda amb les mans plegades damunt de les tovalles, i li semblà, per primera vegada a la vida, una dona fràgil, com totes les altres. Va ajupir-se i li besà el front.

- Bona nit, mamà. Me'n vaig una estona al cafè.

Mentre caminava pel carrer del Bonsuccés, camí de la Rambla, va tenir un dubte. ¿Era veritat que l'Antoni havia anat a la impremta? Va anar a trobar el de Jovellanos i després pujà fins a mig carrer. La impremta era tancada i barrada. Va mirar-se les lletres daurades del rètol: IMPRENTA LA COMERCIAL DE ANTONIO BERNAT.

Anava a sortir cap al carrer de Pelayo, però es repensà i tornà per Tallers cap a la Rambla. Sense saber ben bé perquè, emprengué el carrer de Santa Anna i, arribat a mig carrer, va mirar el principal on vivia Balbina Serret, Vídua de Mallart. Els vidres transparentaven la claror del llum de gas. Potser sí que l'Antoni hi era. Potser sí que Balbina l'aconsolava de la pèrdua d'Isabel. Voldria casar-s'hi i tot? Que la seva mare s'ho temés, era un mal senyal. Realment, ella coneixia els seus fills. (Però aquest coneixement li fallava a estones. Pobre Clotilde!) I d'Antoni, quan es tractava de dones, podien esperar-se totes les atzagaiades.

Calia sacrificar-se! Prou que l'hi havia predicat! I ara totes les prèdiques que, al seu torn, ell volgués fer-li per a dissuadir-le'n, serien inútils, prou que ho sabia.

Va arrencar-se de la contemplació d'aquells balcons inexpressius i seguí pel carrer de Santa Anna fins al Portal de l'Angel. Mentre pujava cap a la Plaça de Catalunya, camí del Novetats, anava pensant en tots aquells problemes en què constantment l'embolicava la seva família. ¿Per què havia d'encaparrar-se en totes aquelles coses? D'ençà del seu retorn de Cuba, només se li presentaven conflictes, disgustos, ~~dramesxi~~ discussions i drames. ¿Què en treia? ¿Per què no se'n desentenia? Era la família, és clar, la seva família, la que duia el seu nom i la seva sang. Però ell no els havia pas triat, ni els podia canviar, ni tenia cap responsabilitat de què fossin com eren. S'havia passat prop de deu anys lluny de tots aquells éssers, i ell s'havia transformat, potser, en un altre ésser. La mateixa sang! Diu que es renova tota, i la pell, i la carn, cada set anys! No, no tenia res a veure amb ells. Només li havien dut i li duien mals de cap. Se n'havia de despendre, com la serp es treu la pell vella, i fer la seva vida pròpia. Estava cansat de fer inútilment de redreçador de torts, de ficar-se amb un ridícul quixotisme a la vida dels altres, de voler-los orientar i corregir, de dur-los per bon camí i pretendre salvar-los de prendre mal. Si volien prendre mal, ben lliures eren! (Però la pobre Clotilde, tanmateix, hauria pogut demanar una mica més de clemència i potser si ell hagués tingut més autoritat, més energia... ~~Però~~ Era com si l'energia de la família ~~estava~~ estés tota concentrada en la mare, i que si alguna en restava, ~~havia~~ hagués anat a parar a la noia petita, ~~que~~ Ella, almenys, havia pogut fer la seva voluntat, encara que després el seu somni daurat de felicitat es convertís en

ma sòrdida aventura amb un final lamentable.)

Travessava la Plaça de Catalunya debatent els seus dubtes. Ara li vindrien a rebotre els nous problemes d'Antoni, el seu fàcil encadenament en els braços de la vídua Mallart i la topada inevitable amb la mare, que no es deixaria vèncer tan fàcilment, i que cridaria en ajut seu tota la família, unida en una aliança sagrada contra la intrusa. I ell al mig, rebent tots els cops i les confidències, donant consells que ningú no escoltaria i prodigant una assenyada regla de vida que ni a ell li servia, perquè la vida no pot tancar-se en regles ni limitar-se entre tanques de seny...

Fugir de la família? Potser sí. Aleshores, tornar a Cuba? La imatge de Florinda, de cop, se li féu més ~~abellidora~~ atractiva, embellida per l'absència i el record... Potser sí, tornar a Cuba, tornar a Florinda.

Va entrar al cafè de Novetats, sorollós de culleretes i tasses, de fitxes de dòmino i del soroll sec de les boles del billar. ~~Que~~ Va veure a una de les taules el seu amic, amb uns altres companys, i els feu una salutació de lluny estant, mentre es dirigia a reunir-se amb ells.

I X

Una gestió de Balbina.- Noves temptacions de la política.-"Fer les Mèriques".- Les bodes de Ramon López.- On es presenta Teresa.- Dubtes d'un sentimental.

+ Escolta, Antoni. ¿Saps què em va dir la mamà, l'altre vespre?

- ¿Què et va dir?

- Que estava segura que volies tornar-te a casar.

- Jo? Si totjust fa dos mesos de la mort de la pobre Isabel!

- Es exactament la mateixa cosa que li vaig dir jo. Però l'argument no li va fer cap efecte. Ella n'està convençuda... i jo gairebé també.

- Ja està bé, això! ¿I amb qui m'haig de casar, si et sembla?

- ¿Vols dir que m'ho has de preguntar a mi? Amb la Balbina, vull dir amb la Vídua Mallart, la teva sòcia capitalista. ¿Vaig lluny d'osques?

Antoni estigué uns moments sense contestar. Sebastià insistí:

- ¿No veus com tinc raó?

- Oh! Raó, raó... Aviat estan dites, les coses!

-¿Que vols dir que no hi ha res, entre tu i ella?

- Tant com res, no puc dir-ho, és clar, però encara no hem decidit què farem...

- Ho veus? Ja dius: no hem decidit res.¿Heu de decidir-ho plegats, doncs? I si ella vol, què?

- Escolta, Sebastià: ja saps que jo he estimat sempre bojament la meva pobre Isabel... No et pensis que l'he oblidada... Però si m'he quedat sol, si els meus cinc fills estan sense mare i necessiten algú que se n'ocupi...

- ¿I vols dir que la mare ideal serà la Balbina? Ja veuràs què en dirà la mamà quan ho sàpiga...

- Oh! ja m'ho penso:ella ja es resignaria a veure'm casar de nou, però a condició que em pogués triar la núvia: alguna pubilla sitgetana, parenta de lluny, alguna Conxa o Felicianeta ensopida i sense cap gràcia...

- La Isabel, al capdavall, també era això que dius...

- Però a ella, jo me l'estimava! No la retreguis, la Isabel! Va ésser una santa! I jo la vaig fer patir molt, ja ho sé! No m'ho perdonaré mai!

- A casa es veu que ens hem de passar la vida fent les coses mal fetes per a després no poder-nos-les perdonar mai.

- Parles com en Jaume! ¿Que gosaries negar que he tingut un disgust de la mort de la meva dona?

- Déu me'n guard! Si de tenir disgustos és de les coses que sabem més, a casa nostra!

- Avui estàs impossible, noi!

La feina va separar-los. No en van tornar a parlar. Però l'endemà, una minyoneta de vestit negre i davantal planxat va dur a Sebastià, al carrer de Jovellanos, una carteta de ~~Balbina~~ la Vídua Mallart.

"Sebastià: L'hauria de veure. ¿Pot prendre's la molèstia de passar "aquesta tarda, a les tres, per ~~aquesta~~ casa? Gràcies.- Balbina."

La lletra no indicava pas els antecedents que la Mamà Antònia atribuïa a la vídua del carrer de Santa Anna. Era una cal·ligrafia impersonal, de bon col·legi de monges.

-Digui-li a la senyoreta que està bé,- ~~digué~~ respongué a la cambrera.

Ella mateixa va introduir-lo, a la tarda, a la saleta que ja coneixia, amb els seus cortinatges i els seus coixins, les plantes i els gerros

lens de flors. Balbina sortí totseguit i li allargà la mà amb efusió.

- Sebastià! Gràcies d'haver vingut!

- Gràcies d'haver-me convidat, senyora! Per mi sempre és un gust, de poder-la veure...

- Doncs no ho sembla... Em té molt abandonada, Sebastià... I no em di-gui senyora, sobretot. Per vostè, ja ho sap, sóc només Balbina...

El féu seure al sofà de xicaranda i va posar-se al seu costat.

- Prendrà cafè, oi, Sebastià?

- ¿Com podria negar-m'hi?

- Ara li ho duran.- Va cridar la cambrera i el ritual d'altres vegades a dur-se a terme, cerimoniosament. Quan tornaren a estar sols, la vídua, amb els ulls baixos, púdicament emocionada, va dir-li:

- Sebastià, l'he fet venir per demanar-li un consell.

- Un consell? De què? ¿Ja ho sap, que tinc una trista experiència de tots els consells que he donat? No els sé mai encertar.

- Doncs amb mi els encertarà. ¿Ja ho sap que el seu germà vol que em casi amb ell?

- Francament, no ho sabia, però m'ho pensava.

- ¿I què li'n sembla?

- Ja veurà, sempre és agradable de pensar que vostè em pot ésser germa-na, i que ens tutejarem...

- Per això, rai! Si vol tutejar-me, ja pot fer-ho ara mateix! - Va riure ensenyant les dents blanquíssimes i deixant que el coll li tremolés amb la vibració de la rialla.

- No, no fugis d'estudi, Sebastià - va continuar.- Ai! se m'ha escapat. No em facis quedar malament, ara que he hagut de començar jo... No. Jo el que vull és que em diguis si et sembla que ~~faigxbé~~ faré bé si li dic que sí, ~~perquè~~ perquè fins ara, que et consti, no li he contestat res.

-¿Com puc dir-li-ho, jo? Perdona'm:¿com puc dir-t'ho? Els sentiments no es manen, i en canvi són ells qui ens manen.

- No són pas els sentiments, Sebastià, en aquest cas! Ai, Sebastià, si hagués d'escoltar els meus! Però també hauria hagut d'escoltar-los algú al-tre... Però hi ha la raó, també... I aquesta em diu que una dona ~~sola~~ no pot estar ~~hi~~ sola, sobretot si encara no és vella del tot. ¿No en sóc encara de vella, oi, Sebastià?

- No, és clar que no n´ets de vella, Balbina. Ets jove i fas molt de
ig i ets capaç de girar el cervell a molts homes, no pas tan sols al meu
rmà...

Balbina li estrenyé la mà amb efusió.

- Gràcies, Sebastià! M´agrada tant de sentir-t´ho dir! ¿Per què no has
ingut més sovint a veure´m, Sebastià?

- ¿Per donar-te consells? Si t´he dit que sóc un mal conseller! Ara ma-
ix, no sé què dir-te del que em preguntes. L´Antoni és un bon xicot, tre-
llador, honrat, capaç d´estimar molt i tota la vida. La seva dona, la Isa-
l - perdona que te´n parli - era per a ell un ídol... Ha sentit molt la
va mort, l´Antoni. Té molt bon cor, el meu germà.

- Ja ho sé, tot això...¿I n´hi ha prou per a ésser feliç?

- Potser sí... Depèn d´allò que necessitis per a ésser-ne... Depén tam-
é de com sàpigues prendre l´Antoni. Es un bon xicot, ja t´ho he dit...

- Per ésser jo feliç? Amb poca cosa m´acontentaria, em sembla. Afortuna-
ment, no em falten els diners. Només que trobés un home que s´ho meresqué
que volgués estimar-me... una mica, només una mica, Sebastià!

L´espectacle era penós. ¿Què podia fer, Sebastià? Fer veure que no s´a-
mava de res, que les paraules de la seva companya de sofà no l´afectaven
res, que els seus esguards i els seus sospirs i aquella tendra agitació
les sines no li eren dedicats...

- Balbina, això que demanes ja ho has trobat, doncs!

- ¿Què vols dir?

Els ulls imploraven, esperant un miracle. No, havia de desenganyar-la.
nradament no podia dir-li que ell era l´home esperat. No podia fer-ho.
el seu germà no s´ho mereixia.

- Vull dir que ara tens l´Antoni, si vols...

- L´Antoni! Vols dir l´Antoni! Amb cinc fills, i la mare a casa, i
rlant-me sempre de la seva santa primera dona, i demanant sempre diners
r a la impremta... L´Antoni, que em voldrà tenir tancada a casa, com
ia amb l´altra, mentre ell va per les seves, com abans...

S´havia aixecat, agitada, panteixant d´indignació. Sebastià va tenir-
compassió. Ell, l´home, s´avergonyia d´aquell impudor de la dona que
´ofereix i no és acceptada.

- Perdona´m, Balbina. Ja t´he dit que era molt difícil de donar con-

sells. Si jo pogués... Però no m'ha agradat mai d'enganyar ningú... No sabria fer-ho... Ni tu t'ho mereixes, Balbina.

Anà per agafar-li la mà, però ella va retirar-la.

- No, deixa'm estar... Potser sí que tens raó... M'haig de resignar...

- L'Antoni és un bon xicot... Ja veuràs com et farà feliç...

- No parlis més de l'Antoni, vols? No parlem més de res. De res.

I, apropant-se a la tauleta, va preguntar, amb el seu somriure més seductor:

- Rom Bacardí, oi?

No va parlar al seu germà de la difícil entrevista del carrer de Santa Anna. I més d'una vegada, mentre es repetia la conversa amb la vídua, es penedia de la seva conducta. Havia pretès d'obrar d'aquella manera per lleialtat al seu germà. Si creia que Balbina no era la dona que convenia a l'Antoni, havia de seguir, al contrari, les seves clares insinuacions, de donar-li una mica d'aquell amor que pidolava. Semblava tan fàcil! I al capdavall, ~~era ben poc~~ no feria res de desagradable! Les conseqüències? Qui sap! Potser tampoc no haurien estat tan importants com es temia...

A la impremta va trobar-se amb el gravador, un minyó aragonès que d'ençà que feien "La República" havia trobat en Antoni Bernat el seu millor client. Era un home treballador, que anava molt curt de diners, i que estava molt agraït als Bernat, perquè no havien dubtat a avançar-li algunes factures, tot i les angúnies que ells passaven tan sovint, cada vegada que els ho havia pregat.

- ¿Què hi ha, Ramon? ¿Com va la feina?

- La feina, bé... He vingut a veure a Don Antoni. I ara li ho dic a vostè, perquè ell, com que porta dol, és clar, diu que no podrà venir...

- Venir on, Ramon?

- Al meu casament!

- Us caseu aviat, Ramon?

- I tant! Demà passat! Serà una festa sense compliments ni gaires luxes. La família i uns quants amics, només. Però m'agradaria, i a la Laieta també, que vostès hi vinguessin. Em sembla que ens portarien sort...

Va somriure.

- Jo també porto dol, ja ho sabeu.

- Sí, però és diferent... I ja li he dit que serà una cosa molt senzilla, només anar a l'església i fer una mica de refresc a casa. Demà passat, diumenge al matí! Oi que vindrà? Li n'estaré molt agraït!

No va veure's amb cor de dir-li que no. Sí, assistiria al casament de Ramon López, i estaria molt content si això li duia sort.

Quan l'aragonès se n'hagué anat, tornà a pensar en Balbina. Potser sí que seria la dona que convenia a l'Antoni. Era rica, feia goig ~~encara i potser~~ i segurament en faria ~~per~~ una colla d'anys encara, tenia caràcter i sabria dominar el seu/segon marit, com havia dominat - n'estava segur - el primer. Hi havia els fills, és clar, els cinc fills petits d'Antoni i Isabel. Valia més no pensar-hi. Ai! fugir de la família, fugir de la família!

Amb Miquel Ferran, van seure a una de les taules del cafè, mentre els oradors seien a l'escenari, darrera la llarga taula amb la bandera de les quatre barres. S'inaugurava aquell centre de districte, i Sebastià s'havia deixat convèncer que havia d'apuntar-se com a soci, i amb uns altres companys de la colla de Novetats havien acordat d'anar a l'acte d'obertura d'entitat.

Parlà un jovenet amb ulleres, que estava molt nerviós. I després va aixecar-se aquell home jove, eixut, de barbeta ~~detallada~~ puntaguda i molt negra, que ja havia sentit al Tívoli quan la campanya electoral. Van impressionar-lo altra vegada les seves raons, el martelleig de la seva oratòria sense flors ni enfarfecs. ¿Què era la política? L'art, o millor dit, la ciència de governar un país. Era un art difícil, una ciència necessària, que els catalans havíem oblidat, i que durant llargs segles havíem deixat que exercissin els altres. Per peresa, per timidesa, potser per distracció o per l'egoisme de cada ciutadà. Però no pas per incapacitat. Els catalans teníem la capacitat política. Havien de reivindicar-la formant uns partits poderosos, que afirmessin que volien governar el país, que volien corregir les injustícies i tornar al vell estat espanyol el seu autèntic sentit d'associació lliure de pobles encabits en una mateixa península i que compartien uns semblants destins. Aquests destins, en el segle anterior, per la incapacitat d'entendre'ns, de superar les nostres discòrdies, de dur als nostres defectes seculars ~~les correccions que podien~~ els remeis que podien

rregir-los, havien anat a parar a un camí de ruïna, de mort, de misèria... avíem d'ésser els catalans qui demostréssim als altres pobles espanyols om s'havia de reaccionar per a superar aquella decadència que semblava ine-itable. Però per a això, primer de tot, calia que els catalans aprenguessin salvar-se ells mateixos, a trobar-se en allò que eren de més autèntic, a overnar, a fer política. I per a aquella missió - la veu de l'home de la arbeta ~~retallada~~ punxeguda es feia més aguda, més penetrant - feien falta totes les mes voluntats, totes les capacitats, totes les vocacions... Calia que 'obrissin centres com aquell a tots els districtes, a tots els pobles, a otes les viles, i que ningú no es cregués eximit de contribuir a la croada e tots, que a tots ens havia de salvar...

- ¿Què te n'ha semblat? - preguntava Miquel Ferran a Sebastià, en sor-ir de la reunió.-¿No trobes que tenia raó, aquell? ¿Que tenim raó - instin-tivament ja s'incloïa en els dipositaris de la veritat - en voler que ens scoltin, en voler guanyar? Hem de governar el país i el governarem!

- Aquell conegut meu, el diputat andalús, diu el mateix,- contestà Se-astià.

- Sí. Però, quina diferència! Nosaltres parlem el llenguatge de la veri-at. I parlem en català.

El dissabte va anar a sopar amb ~~en~~ aquest Pere Fius. Sempre esplèndid, va vo-er-lo dur a can Pince. Però a despit de tota la seva parenceria natural, ere Fius estava distret, trist.

- Noi, allò de la teva germana no m'ho acabo d'empassar. Es el primer op ~~més~~ dur que em dóna la vida. Tot m'havia sortit bé, fins ara... Fins uedar-me orfe de tan menut, que em sap greu pels meus pares, pobrets, però ue em va donar una llibertat que prou me n'he aprofitat després... Però questa vegada, he jugat a perdre, i a això no hi estic fet.

- Tu rai! Et sortiràs de tot. Et guanyes bé la vida. Pots triar la ona que vulguis. ¿I vols dir que tens ganes de casar-te? (-me al pas.

- Amb la Clotilde, sí. Amb una altra dona, no ho sé. Hauria de sortir! o m'ho hauria mai cregut. Ha resultat que sóc un sentimental com una casa. Vols creure que l'altra dia, tot sol a casa, vaig trobar el compte d'a-uell dinar a Chez Fouquet, a Paris, i vaig començar a pensar en el dia que

ram passar plegats, i en el viatge de tornada amb Clotilde, i gairebé em vaig posar a plorar? Potser sí, que li havia d'haver dit aquell mateix vespre, si es volia casar amb mi...

Va beure un glop del conyac (Napoléon) que havia tingut subjecte al buit de la nà, perquè prengués la suau tebior que desprèn millor tots els seus subtils perfums , i va afegir:

- I tu, què penses fer? Tornar-te'n a Amèrica?

- No ho sé. Però cada dia em pesa més la casa... i la família.

- ¿Et fa il.lusió fer fortuna?

- No ho sé. Potser sí, però no hi penso gaire.

- Perquè si tornes a Cuba, hauràs de pensar a fer les Amèriques. Encara ets jove, encara pots fer-hi diners... Em sembla que un dia ja t'ho vaig dir: a tot arreu són les Amèriques... Hi has de posar l'esperit, però. Has de sentir-te independent, lliure de tot lligam... La família fa nosa, els escrúpols també en fan. Has d'estar decidit a lluitar i sobretot a vèncer, encara que sigui donant empentes. Guanyen els que valen més...¿No has llegit mai les obres de Nietzsche? Ja te'n deixaré ~~un~~ algun dia. Ja veuràs, diu que tota la Humanitat viu i sofreix per donar pas al Super-Home...Res de Déus: el ~~Superhome~~ Super-Home.

S'engallava, amb el seu cos de bon mosso, assegut al damunt de la banqueta de can Pince, sense pensar en les cames massa curtes que el traïen quan volia ~~demostrar~~ afirmar la seva superioritat ~~física~~ damunt la gent vulgar que no es vestia a París ni sabia encarregar un sopar amb els vins que corresponien ni beure el conyac com calia ni llegir Nietzsche i sospirar per la vinguda del Super-Home.

- La família... sí, és un pes que priva de volar lliurement. Es un llast que et fa anar avall. Fet i fet, val més no casar-se... X

I, amb un lleu sospir, va afegir:

- Però, si Clotilde hagués volgut.... Pobre Clotilde!

La casa del nuvi era pels volts del Mercat del Ninot. Era una botiga, ocupada en la seva major part pels aparells fotogràfics, les cuvetes i les premses i serres ~~daixs~~ del seu taller de fotogravats. Al fons hi havia la cuina i un parell d'habitacions, una de les quals seria l'alcova del nou matrimoni. Però aquell diumenge, tots els estres del negoci s'havien arram

at a les parets, i al mig hi havia instal.lada una llarga taula amb vasos i plats.

Quan Sebastià va arribar-hi, ja hi havia una colla de convidats. Devien ésser parents del nuvi gairebé tots, per l'accent aragonès, les formidables patacades que es donaven a l'esquena i les bromes de tota mena que feien ~~al nuvi~~ a Ramon Lopez. Aquest sortí afanyós a la botiga en veure arribar el germà de Don Antoni. Va estrènyer-li la mà amb entusiasme.

- Estic molt content que hagi vingut. Li ho agraeixo molt.

I anà presentant als seus parents i coneguts aquell important convidat que honoraria la festa:

- Don Sebastià Bernat, de la impremta Bernat, que ja us he dit. El meu millor client.

Després, amb un ample gest que els comprenia tots, parents i amics:

- Tots aquests vénen al casament. Són la família.

"La família", el nuvi i Sebastià s'encabiren com pogueren en dos faetons atrotinats que s'esperaven al davant de la botiga i tots plegats van fer cap a l'església de Les Corts de Sarrià. Van fer força gatzara en passar per davant de la barraca dels burots i després, a l'església, van haver d'esperar que s'acabés la missa d'onze. El grup de convidats de part de la núvia, d'aquella Laieta que Sebastià només coneixia de referències, estava reunit a l'altra banda de l'atri. Va acabar-se la missa, els fidels van sortir, i els convidats a la boda van entrar, en el mateix moment que arribava el cotxe que conduïa la núvia i el seu pare.

Tots s'havien col.locat amb un cert desordre. Al grup de convidats del nuvi abundaven els homes - xicots amb mocador de seda al coll i una gorra ~~maxa~~ molt lluenta, que no sabien on posar - i al de la núvia hi havia més noies. Sebastià va fixar-se amb una, que havia trobat lloc no gaire lluny del banc on ell s'estava, contemplant la cerimònia. Va mirar-se-la distretament. Era bonica. ¿Quina edat devia tenir? Vint-i-tres o vint-i-quatre anys. L'edat de Clotilde. Era bruna, més aviat alta, plena, d'aire seriós. Devia ésser parenta o amiga de la Laieta, que en aquells moments, amb el seu vestit de seda negra, escoltava tota dreta la lectura de l'Epístola de Sant Pau que li feia el capellà.

- ¿Vols aquest home per marit? - preguntava el capellà. I el "sí"

e Laieta pressonava, segur, per l'església.

- ¿Vols aquesta dona per muller? - preguntava després al marit. I men-re l'afirmació de Ramon López omplia el silenci, Sebastià es mirava aque-la noia. ¿Qui devia ésser?

Van sortir, fent gatzara, i s'amuntegaren als faetons que els esperaven. Tots anaven a casa de Ramon López, on els esperava la llarga taula parada per al refresc.

Ramon López s'acostava a Sebastià, agafant pel braç la seva dona:

- Aquí la hi presento, Don Sebastià. La meva dona!

S'omplia la boca amb el possessiu. Ella somreia, afalagada.

- No cal que m'expliqui qui és vostè, perquè ja ho sé. I espero que eguiran essent clients de casa. Jo ja m'ocuparé que el meu marit faci la feina ben feta. Si convé, ja l'ajudaré jo!

El nuvi reia, i els convidats feien cor. A un recó, la noia de l'església també somreia.

- Molt content de conèixer-la, Laieta. I els desitjo molta felicitat.

- Feina, ens ha de desitjar, només!

- Doncs salut i feina i molta sort... ¿No és això?

- Sí, amb això en tenim de sobres, oi, Ramon?

- I tant!

- I escolti, Laieta, ¿Qui és aquella senyoreta que hi ha allà?

L'assenyalava discretament. Però ella, probablement, se n'adonava.

- Es una amiga meva. Vol conèixer-la? Ja la hi presentaré. Vingui.

Va dur-lo fins al recó on ella era i va interpel.lar-la:

- Teresa, aquest jove vol conèixer-te! El senyor Sebastià Bernat. ¿Es diu així, oi? La meva amiga es diu Teresa Martorell, i és molt bona noia.

- Però s'oblida d'afegir que també jo sóc molt bon xicot. Molt de gust en conèixer-la, senyoreta.

- Molt de gust, jove.

Van estar de costat al refresc. Faltaven vasos i va caldre treure porons i botes. La xocolata era una mica massa espessa, potser, i els secalls tenien un punt de ressecs, però els convidats tenien molt bon humor i Sebastià trobà que la festa era molt simpàtica. Van sortir plegats de casa de Ramon López i ell va proposar a la noia.

- ¿Em permetrà que l'acompanyi?

- No sé si està gaire bé...

Va mirar al seu entorn, cercant alguna amiga per aomboiar-se.

- Deixi estar. Un dia és un dia!

- A la mama no li agradaria gaire.

- Pitjor seria que se n'anés sola ¿no troba?

Ja anaven caminant de costat. Ella vivia cap a la Rambla Catalunya, en na casa nova d'aquelles altures de la banda de Gràcia. Tenien un bon tros er caminar plegats, seguint el carrer de Provença. Van tenir temps de dir- moltes coses de la vida de tots dos. Ella era la filla petita d'un matri- mi que en tenia quatre. Dues de casades. El seu pare tenia una botiga de lats i olles que treballava bastant, a la mateixa casa on vivien.

-Es veu que se'n trenquen molts, de plats,- va bromejar ell.

- Com Diu que hi ha tants matrimonis mal avinguts, és clar!

- ¿I com pot ésser, això?

- Vagi a saber! Deu ésser molt difícil trobar la persona que s'avingui rou amb tu per passar tota la vida.

- Però, si un dia es troba ¿no creu que cal fer tot el que es pot per no deixar-se-la perdre?

- Potser sí.

S'havia posat encara més seriosa. Seguien caminant sota el sol de mig- ia, ella amb els ulls baixos, per la vorera del carrer de Provença.

- Escolti, Teresa, m'agradaria tornar-la a veure. ¿Com podria fer-ho?

- No ho sé...

- No surt mai, vostè?

- Sí. Vaig al Conservatori del Liceu, a aprendre el piano.

- ¿Cada dia? ¿A quines hores?

La vehemència de Sebastià la va fer riure.

- Els dilluns, dimecres i divendres, a les cinc de la tarda. I surto les set. De vegades m'acompanya la mama.

-¿S'enfadarà molt si un vespre vaig a esperar-la a la sortida?

- No ho sé... No, em sembla que no m'enfadaré.

Va anar-la a esperar el dilluns, i el dimecres i el divendres. Un dia i havia també la mare. Va acostar-se-li polidament, Teresa va presentar- i la seva companyia fou acceptada sense gaires escarafalls, per bé que quell dia la conversa hagué d'ésser molt més superficial. I, una setmana

Després d'haver conegut Teresa a la boda de Ramon López, el diumenge següent, que no havia pogut trobar cap pretext suficient per poder-la veure, Sebastià hagué de confessar-se que aquella noia pesava d'una manera considerable en el seu esperit.

I ara se li presentava el dubte. ¿Estimava Teresa? ¿L'estimava amb prou intensitat per a fer-ne la seva dona, per a lligar-se amb ella, al-menys, amb un compromís prou seriós per a considerar plegats una vida que no sabien què els reservava per a llur amor i llur voluntat d'ésser feliços plegats?

D'altres vegades s'havia plantejat aquesta pregunta. L'amor era una cosa seriosa. No podia inventar-se al grat d'un capritci, a l'atzar d'una joguerada dels sentits. ni per una combinació d'interessos. Quan festejava amb Florinda - i, de fet, Florinda encara era la seva promesa - ja s'havia plantejat alguna vegada aquests interrogants. Però aviat oblidava els dubtes. Florinda era part del clima, del paisatge, de la xafogor del sol i la frescor de les nits de lluna, del cant dels sinsontes i el crepitar rítmic del "clave" i el "güiro". Ara no. A la vella Europa, en aquella Barcelona on havia nascut i on tornava a viure, la cosa era més seriosa, involucrava tota una concepció de la vida, tota una manera de comprendre i acceptar el món. Ho havia sentit instintivament al costat de Balbina, i potser allò l'havia privat de deixar-se caure al dolç parany sensual i sentimental de la vídua.

Ara pressentia que una decisió respecte de Teresa decidiria per sempre la seva vida. Recordava aquella nit a la matalasseria del Torrent de l'Olla amb la pressió nerviosa de la mà d'aquella noia mèdium, i les seves paraules imprecises: "veig una dona que t'estima... Espera-la, Sebastià". I aquella noia no era Florinda, era una altra. Una altra. Qui? ¿Qui havia dictat a la noia d'ulls negres els seus advertiments, les seves obscures profecies? Ell mateix, a ben segur. El seu mateix esperit, les seves esperances i les seves il.lusions, que s'havien posat en contacte, no sabia com, amb les fines antenes hipersensibles de la noia d'ulls negres que estava al seu costat. Ell ho esperava. La seva joventut havia arribat al punt de tensió que necessitava la parella, la dona que correspongués, físicament i espiritual, a les seves necessitats i les seves esperances.

Amb Teresa, ho pressentia, era una cosa diferent que amb Florinda o
b Balbina o que amb cap altra de les dones que, en una hora de febre o
'oblit li havien semblat que podien obrir-li el pas a aquella mena de fe-
icitat que potser només era, fet i fet, la sensació de no sentir-se sol.
'havia trobada per un atzar.¿Però no calia refiar-se una mica, en aquesta
ida, de l'atzar? D'altres en deien la Providència...

Dubtava, s'interrogava, comparava les seves sensacions d'ara, els seus
nsaments, la intensitat amb la qual enyorava la presència de Teresa, a
ot el que havia experimentat les altres vegades que havia estat,o s'havia
egut estar,enamorat. No en va parlar amb ningú: sabia per experiència
a inutilitat dels consells d'altri.

Però va passar aquell diumenge sentint el buit interior que cap amis-
at, cap diversió no podia emplenar. Sabia què era que li mancava. Sabia
ue necessitava una presència. I aquell mateix dia va decidir-se.

X

Decisions.- Barcelona va creixent.- Il.lusions d'un nou segle.- "Amèri-
a és ací".- Crisis de la família Bernat.- Panorama de família modesta.-
mà és per nosaltres.-

Surt del pis del carrer d'Elisabets. La Queta és a la cuina, estemordi-
a i sense gosar ficar-se a les discussions dels senyors. Pobres senyors!
impensat.
é els han caigut al damunt prou desgràcies! Es natural que tots estiguin
na mica nerviosos, que es diguin coses fortes... Tot passarà: la família
s la família. L'Antoni, que de vegades sembla que trobi gust a les topa-
es, segueix intentant de convèncer la seva mare que Balbina Serret, ví-
ua de Mallart, serà la millor nora que pot trobar i la mare més amorosa
er als seus fills. Es clar que bé caldrà esperar uns mesos per al casa-
ent, però mentrestant convindria que les dues dones es veiessin, que es
essin amigues. Balbina no té altre desig que el d'ajudar, i prou falta
ue fa una dona jove i disposta en aquella casa, amb tantes criatures! Fet
fet, potser es canviaran de pis. Balbina diu que a l'Eixampla, amunt
el Passeig de Gràcia, es fan unes cases molt grans i que tenen tantes

comoditats: gas, aigua corrent, galeria coberta, safareig i "quarto" de
nals endreços al terrat, i fins i tot potser se'n trobarà alguna on hi ha-
gi ascensor. Els tramvies de Gràcia són molt còmodes, i encara que sembli
lluny, no n'estaran pas gaire. La mateixa Carme viu ja cap amunt. Barcelo-
na es va engrandint i va llançant-se cap a la muntanya. Però la Mamà Antònia
no vol rebre la seva futura nora, no vol conèixer-la, i se n'anirà del
pis el mateix dia que ella hi posi els peus. Es inútil que el seu fill di-
gui tot el que vulgui. I no la impressiona gens (tot al contrari, - fóra no conèixer-la pen-
sar-s'ho - que Balbina hagi aconsellat al seu futur espòs que liquidi tots
els prèstecs que té de parents i amics, perquè amb els diners que ella
durà ja n'hi ha prou per dur la impremta i altres negocis que calgués em-
prendre. Es clar! la gent que t'ha ajudat als primers moments, els que
ho exposaven tot, els que "són" de la sang", aquests han de foragitar-se,
perquè només pugui figurar ella, la sobrevinguda, la que ha fet els diners
matant - sí, matant, que ho sé de bona tinta - el primer marit, aquell
vellot que devia haver-se begut l'enteniment quan va casar-s'hi, com deu
haver-se'l begut l'Antoni, que no solament vol casar-s'hi, sinó també fer-
la mestressa de tot. I el primer que ha d'anar-se'n, és clar, és Sebastià.
Com que ell havia demanat tantes vegades que se li tornessin les deu mil
pessetes que havia dut al negoci, i ara podia fer-ho... Sí, sí, bona excu-
sa té el malalt. El cas era treure's del costat tothom que pogués repre-
sentar la família, evitar les disbauxes que li faria fer aquella donota
que volia ocupar el lloc de la santa dona que feia tan poc que havien dut
a enterrar. I Sebastià, com si no fos prou tot aquell trasbals, també deia
que havia pensat en casar-se. I amb qui? Amb la filla d'un plats-i-olles
de Gràcia! Com si a Sitges no hi haguessin dotzenes de pubilles joves, ri-
ques i honrades, -que de la bellesa no se'n tira cap tros a l'olla, i ja
hem vist quins resultats porta a la família, la bellesa,- per a voler-se
casar a mans besades amb el fill petit de l'Antònia Soler. Però això enca-
ra no seria tan greu com aquesta bogeria de l'Antoni, aquesta mala beguda
que deu haver-li donat la donota aquella, que aviat deurà voler fer treure
del rètol de la impremta el nom de l'Antoni Bernat per posar-hi el seu...
Els seus diners! Ja pot guardar-se'ls! Val més ésser una família honrada,
com han estat sempre els Bernat, encara que siguem pobres, que podem anar
per tot arreu amb el cap ben alt, que rics sense poder explicar d'on vé-

en les misses. I tornem-hi! Com si els menuts haguessin d'estar millor
mb una madrastra que ja veurem com els tractarà, perquè jo de tot el que
igui aquesta casa quan ella hi entri, me'n rento les mans, però no tolera-
é que es tractin malament les criatures, que pobretes no en tenen cap cul-
a que el seu pare s'hagi deixat donar una mala beguda...

Al pis principal es senten cridar, esbatussant-se, els grandassots
el Dr. Felicià Duran. Vol dir que ell no hi deu ésser. Pobre doctor, sem-
re maldant, escales amunt i avall, per fer els diners que es necessiten
er mantenir aquella llopada! ¿Quantes famílies deu tenir aconductades?
¿I quantes
ne paguen cada visita a tres pessetes? Hi ha moments de feinada, que pot-
er sí que li donen prou, però de segur que aleshores són els aconductats
ls que tenen més malalts de la passa o del dengue.

La portera no hi és, com sempre. Però del seu quiosc obert pugen tot
'olors de guisat. I el carrer està obert com sempre a la llum del sol i a
a frescor de l'aire que, per estrets que siguin aquests viaranys oberts
ntre les cases, troben manera d'esquitllar-s'hi i de fer-se sentir.

Puja pel carrer de Ramalleres. A la seva entrada hi ha el pegot que va
robar al sopar de Miramar. El saluda, però l'home no el veu, absort amb
'alena i el nyinyol, les ulleres encavallades a la punta del nas. ¿Qui sap
i encara deu anar a la Casa del Poble, si deu seguir fidel al cabdill
ndalús, si somnia amb fer una carrera política i arribar a regidor o a
iputat? Surt al carrer de Tallers i enfila pel de Jovellanos. No vol en-
rar a la impremta, i mira el rètol daurat que proclama la propietat del
eu germà. Ja ha pres la decisió, ell també. Acceptarà que l'Antoni li
orni les deu mil pessetes que va dur-li, amb els interessos acumulats
'aquells dos anys, que no els hi negarà pas. Però no continuarà treba-
lant amb ell. No seria gens fàcil: quan la Balbina sigui mestressa de
ot - i prou que sabrà fer-se'n - no tolerarà que cap germà del seu marit
igui tenir uns drets o un paper en el negoci. I abans que ella le'n tregui
'estima més d'anar-se'n. No, val més que no hi entri. Altrament, ha d'anar
fer tantes coses! Les decisions s'han d'executar, perquè valguin alguna
osa. I la vida està feta de decisions dutes a terme; les altres no comp-
en per res. Surt al carrer de Pelayo, i com que no pot travessar les tan-
ques del carril de Sarrià, puja per la vorera esquerra de Balmes. Ha d'a-
ar a veure Pere Fius, el seu cosí. Ja anit van estar parlant de moltes

coses: de com podia utilitzar els diners que li tornaria Antoni; de la conveniència ~~possibilitat~~ de posar, fent societat, un magatzem d'articles per a automobilistes, on tinguessin també les màquines que rebessin, ni que fos com a mostra, de França i qui sap si d'Anglaterra. La gent no creu encara en els automòbils, però Pere Fius està convençut que aviat s'estendran i que arribaran a destronar els cotxes de cavalls. Trigarà anys, és clar, però val més estar previngut, i qui primer piqui, picarà dos cops. Amb els que hi ha ja a Barcelona, ja n'hi ha prou per a mantenir un bon negoci d'accessoris de carrosseria i de peces soltes per a automóbil. Fanals, cantines, botzines, tornaveus, què sé jo les coses que poden trobar-se. Faran un viatge a París i Pere Fius anirà a veure les seves coneixences per a informar-se de quin és el "dernier cri" de la moda en aquestes coses. Perquè la moda regna en tot: en les botines i els capells de les senyores com en la forma que prenen els automòbils, dels que imiten un cupé o una berlina als que estan descoberts i que requereixen el guardapols, la gorra i les ulleres per a viatjar-hi. Pere Fius està realment engrescat amb els seus projectes, i no li ha estat difícil de comunicar el seu entusiasme al seu cosí. Sebastià ja ho ha dit a Teresa, i ella creu que, per bé que de moment això sembli una aventura, és molt probable que resulti un bon negoci. No tothom ha de vendre plats-i-olles, vetes-i-fils o mongetes cuites, com les botigues del barri. Ni tots els oficis es limiten als de paleta, fuster, manyà o impressor. A Teresa li agrada que Sebastià tingui ambició, que vulgui espavilar-se en coses que als altres no se'ls acuden, i està segura que aquesta gosadia ha de donar bons resultats, si se sap administrar amb seny. Perquè ella té, arreladíssim a través d'una colla de generacions de menestrals i pagesos, el sentit d'allò tan imponderable i tan útil que es diu el seny. Es una altra de les seves gràcies.

Trenca per ~~Consell de Cent~~ la Gran Via, plena de sol, i se'n va cap a la Dreta de l'Eixampla, deixant la Universitat. Va fixant-se en els solars que encara queden per edificar, i que cada vegada són més escassos. Entre Balmes i Rambla de Catalunya, per exemple, llevat de la barraca del Palau de la Il.lusió, tot ja està ple de cases: edificis sòlids de pedra de Montjuïc, amb figures esculpides a sota dels balcons i sensacionals "remates" al terrat. Els vidres de colors de les tribunes els donen un aire sumptuós. Als baixos, entre els magatzems de filats i teixits, s'obre al-

guna botiga, i tot té un aire nou, ric, sòlid com les construccions que emmarquen la gran avinguda. Els arbres, sota el sol de novembre, brillen encara amb tot de fulles que conserven llur verdor i s'aferren obstinadament a les branques. A la Rambla de Catalunya, amunt sota la volta esclarissada dels til.lers, hi ha criatures que juguen, amb les mainaderes que les vigilen assegudes a un banc. Més amunt, cloent la perspectiva dels dos rengles de cases, es veu la silueta del Tibidabo, amb les recents construccions i la ratlla dreta del funicular que s'hi enfila. Un diumenge hi pujarà amb Teresa - potser haurà de convidar també la mare d'ella, i qui sap si el mateix plats-i-olles: ja se sap que l'entrar en una nova família obliga a certes atencions i sacrificis, però no li sap greu - i veurà Barcelona com s'estén per tots costats, i la blancor de les cases noves entre mig del bosc de xemeneies que assenyalen les barriades industrials i les punxes dels campanars de les parròquies i els convents. Sí, Barcelona creix, n'està segur, i només cal haver estat un parell de mesos sense moure's de la vella ciutat per a adonar-se'n, així que enfiles un d'aquests carrers nets i assolellats de l'Eixampla. Es tota una ciutat nova que va pujant, segura i irresistible, a l'assalt dels poblets del pla, a l'assalt de les muntanyes que tanquen el panorama i que un dia potser no podran contenir l'empenta barcelonina. ¿Qui sap si els seus fills o els seus néts veuran foradar el Tibidabo perquè la ciutat pugui vessar el seu excés de vitalitat a l'altra banda de les muntanyes, allà on hi ha els espessoralls de pins i alzines, i aquelles fonts que canten entre la molsa? Veus una casa nova, amb la bandera que tremola a dalt del darrer tauló de la bastida del terrat, i al costat ja se n'està fent una altra i més enllà endevines com trasbalsen els fonaments on es basarà una fàbrica o un nou edifici de cinc o sis pisos. El Passeig de Gràcia té una animació que aviat semblarà la de la Rambla: almenys, hi passen molts més cotxes, i la banda del sol està plena, sota els fanals d'en Falqués, de gent que es passeja o que van a llur feina. ¿Com pot ser que hi hagi tantes persones que no tenen res a fer, sino és prendre el sol? Barcelona, ho endevina, és una gran ciutat, i hi ha gent per a tot, àdhuc per no fer res. I torna a pensar que és fàcil que Pere Fius tingui raó, i que el negoci dels automòbils i de tot el que s'hi relaciona - fins podrien vendre benzina en ampolles, o en llaunes, qui sap - pot arribar a

nvertir-se en una cosa realment profitosa i , sobretot, pròpia de l'època
e comencem. Ha de deturar-se perquè passi un automòbil, sorollós i ràpid,
b un conductor de gorra de plat i ulleres gruixudes al volant. A dintre,
otser hi va una senyora amb capell emplomallat i vestit de sedes i velluts.
n de ser persones riques, és clar, els que tinguin automòbils, i per això
teix convé de tenir-los com a clients. L'època s'ho porta. Estem al segle
nt, i el segle vint ha començat amb un apoteosi d'esperances. La pau reg-
al món, el progrés s'ensenyoreix de tots els països, fins els que sembla
n estar més deixats de la mà de Déu. Cada dia hi ha nous invents que fan
s amable la vida i permeten de posar més aprop els pobles i els homes.
i estalvies unes pessetes cada setmana, a la teva vellesa pots tenir un
assament, i si tens la sort d'ensopegar un negoci que doni una mica, com
s segur que ha de donar aquest que ara vas a emprendre amb Pere Fius, no
al esperar a la vellesa, i pots donar una carrera als fills i potser fer-
e una caseta. El segle vint ha de veure l'acabament de totes les guerres,
'extensió dels invents, el regne de l'electricitat... Ha de veure també
l triomf de Barcelona i,-si cal fer cas de Miquel Ferran i dels seus en-
usiasmes, que de vegades sembla que àdhuc a ell se li encomanin,-el triomf
el catalanisme i,-si escolta Pere Rojals i el capitost andalús,-l'adveni-
ent de la República i de la fraternitat social... Potser sí. Tot és possi-
le, sinhom s'ho mira sota d'aquell sol de novembre que acoloreix els ves-
its de les dones i fa miroies als vidres de les cases i als fanals lluents
els landós i les berlines... I per a aprofitar-se d'aquella era de pau i
e prosperitat que ha d'ésser el segle vint, no cal pas anar-se'n a Cuba,
o cal moure's de Barcelona. "Amèrica és ací", ha declarat Pere Fius, i
é raó. Es curiós com es sent disposat, ara, a donar sempre la raó al seu
osí. No cal anar a Amèrica per fer fortuna, per trobar l'amor, per des-
obrir el sentit de la vida.

No cal anar a Amèrica, tampoc, per a desprendre's dels vells lligams
e la família, per a sentir-se lliure del propi destí i ple de forces per
enfrontar-s'hi. Ha escrit a Florinda. Però potser no calia. Prou que
devia ella haver endevinat, de feia mesos, que Sebastià ja era perdut per
a ella, que no hi tornaria més, que ja la seva terra l'havia lligat amb
uns llaços misteriosos i dolços que res no podria desfer... Pobre Florin-

a! Ja s'aconsolarà, perquè el clima no permetria tampoc grans sentiments i passions duradores. Florinda és bonica, i ell ja fa molts mesos que n'està lluny. ¿Quina cara té Florinda? Ha estripat la seva fotografia, que ja no li deia res. Però està segur que, encara que ara la tingués sota dels ulls, no la coneixeria, no la reconeixeria. Mentre que Teresa viu als seus ulls i al seu record, de nit i de dia. ¿Es això l'amor? Bé deu ésser-ho. En tot cas, ja se n'acontenta.

S'ha deslligat de la família. Se'n deslligarà del tot. I descobreix de sobte que ja no calia, perquè la seva família, la cleda tancada i orgullosa dels Bernat, s'ha dissolt en una crisi que la mort i la discòrdia han precipitat. Més que quan va morir el seu marit, més que quan Clotilde va desobeir-la i va emprendre el camí que havia de desembocar, fatalment, en la mort, la Mamà Antònia es trobarà sola, i sentirà que la seva autoritat s'ha acabat per sempre. Ja només li cal ésser el testimoni distant de la felicitat o les dissorts dels seus fills, el conseller que ningú no sol.licita i que ha limitar-se a fer-se a ella mateixa les profecies i els planys després dels fracassos. La família Bernat s'ha desfet, perquè potser és aquest el destí de totes les famílies, i quan els fills són prou grans - que de vegades no ho són en tota llur vida - per a prendre en llurs mans la responsabilitat completa de la vida que volen dur, ja no hi ha autoritats ni temors que els retinguin, i les famílies desapareixen.

Desapareixen i se'n formen de noves. Cada dia neixen nous mortals, cada dia es creen noves famílies. Si no fos així, és clar, el món s'acabaria. I ell, Sebastià Bernat i Soler, també ha de formar la seva. El seu destí s'acomplirà així, en els braços d'una noia que es diu Teresa. Teresa Martorell. Els fills que tinguin - perquè no ha dubtat mai que en tindran, i endevina, encara que mai no n'hagin parlat, que Teresa tampoc no en dubta - es diran Bernat i Martorell. I assaboreix l'eufonia contrastada dels dos cognoms i pensa en els noms que deuran dur els éssers que mereixeran de lluir-los així acoblats. Els seus fills! Fundarà una família. Una família modesta, és clar, que viurà en un piset assolellat de l'Eixample, ni massa lluny ni massa a prop de casa dels pares de Teresa, i que no tindrà angúnies excessives per mor dels diners, si

no tenen massa desgràcia amb la salut i la feina els ve de cara, i si els fills els surten forts, i aprofiten bé els estudis i van fent-se grans com cal. Que no tindrà tampoc mai cap excés de riquesa, ni problemes plantejats per una prosperitat ~~xxxxxx~~ sobtada. Que potser, dintre la seva modèstia, aconseguirà el precari equilibri de la felicitat. ¿Què és la felicitat, però? En una conversa que va tenir amb el senyor Martorell, el pare de Teresa, aquest va definir-la amb una fòrmula concisa: "La felicitat, jove, consisteix a que mai no et faltin cinc duros ni te'n sobrin cinquanta." Potser sí. Però també pot ser - i una veu íntima li diu que, per a ell almenys, la felicitat ha d'ésser allò - en trobar una veu que respongui a la teva en el mateix to, que entengui les teves paraules abans i tot que les diguis, que comparteixi les teves il.lusions i els teus ideals, que estigui disposada a seguir amb tu el camí de la vida, tant si fa drecera com marrada, si és un ~~xxxxxx~~ amable senderol o una abrupta costa. I està segur d'haver-ho trobat en Teresa. No creu que pugui enganyar-se. N'està segur, a dintre seu. I es sent segur del demà.

El demà! Li ha costat de descobrir el profund sentit d'aquesta paraula. Ha viscut només en el present, en l'avui constantment renovellat, fins ara. I sap que la vida només té un sentit si es projecta en un futur. I que només pot projectar-s'hi a través de les nostres obres. Les obres de carn i de sang, que són els fills, o les que surtin de les nostres mans, de les nostres lluites, del nostre cervell. Fins ara no ha copsat l'enorme significat de demà. Demà, una sèrie inacabable de demans, perquè el dia totjust comença i ell es sent jove, i l'amor i la felicitat donen molt de coratge i allunyen els pensaments de mort,- demà serà seu, i ell podrà afaiçonar-lo al seu gust, i el seu demà individual, el seu sentiment creador d'home segur de la seva vida i de la seva voluntat es fondrà amb el/~~ai~~ demà de tots els altres homes, els seus conciutadans, i entre tots faran aquesta Barcelona que creix al seu voltant, i aquest segle vint que totjust neix, i (li confirmarà cada vegada més aquesta sensació que ara se li desvetlla de saber per què viu i per què camina amb pas segur, Passeig de Gràcia amunt, a la recerca del seu destí.

El demà és seu. Ha arribat allà on anava.

Premià de Mar, juliol 1953 - agost 1954.